

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
PREHİSTORYA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MELENDİZ DAĞI YAYLA OBALARI MİMARİSİ

**SERDAR DUMAN
2501120736**

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. ERHAN BIÇAKÇI

İSTANBUL - 2015

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
PREHİSTORYA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MELENDİZ DAĞI YAYLA OBALARI MİMARİSİ

**SERDAR DUMAN
2501120736**

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. ERHAN BIÇAKÇI

İSTANBUL - 2015

Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmiştir.
Proje No: 40922

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : Serdar DUMAN Numarası : 2501120736
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : Arkeoloji A.B.D. Tarih Öncesi Danışmanı : Doç. Dr. Erhan BIÇAKÇI
Arkeoloji Bilim Dalı
Tez Savunma Tarihi : 15.12.2015 Saati : 10.00
Tez Başlığı : "Melendiz Dağı Yayla Obaları Mimarisi"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. KEMALETTİN KÖROĞLU		KABUL
2- DOÇ. DR. ERHAN BIÇAKÇI		KABUL
3- DOÇ. DR. NECMİ KARUL		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. NUR BALKAN ATALI		
2- PROF. DR. ZEYNEP KOÇEL		

ÖZ

MELENDİZ DAĞI YAYLA OBALARI MİMARİSİ

Serdar DUMAN

Bu çalışmada Niğde ili sınırları içerisinde yer alan Melendiz Dağı'ndaki yaylacıların kültürleri ve mimari yapıları incelenmiştir.

Yapılan çalışmada daha çok yaylacıların kullandıkları mimari unsurlar detaylı olarak açıklanmıştır.

Melendiz Dağı eteklerinde günümüzde çok fazla sayıda yayla yerleşmesi mevcuttur. Bu yaylalar aynı coğrafya içerisinde yer almalarına karşın içlerinde mimari özellikler bakımından birbirlerinden çok farklı özellikler barındırmaktadırlar.

Farklı mimari özelliklere sahip olan yayla yerleşmelerinden bazıları seçilip detaylı olarak açıklanmıştır. Bu açıklamalar yapılırken yayların tarihi süreçleri de göz önünde bulundurulmuştur. Yaylalardaki zaman içerisinde yaşanan değişimler nedenleri ile birlikte detaylı olarak anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yayla, Yaylacılık, Melendiz Dağı, Mimari.

ABSTRACT

THE PASTORAL ARCHITECTURE ON MELENDIZ MOUNTAIN

Serdar DUMAN

This study aims to investigate the material culture and architecture remains of transhumance on Melendiz Mountain, located in the Niğde province. Research focuses on architectural remains of settlements that used by pastoralists. There are currently some pastoralist settlements on Melendiz Mountain. The pastoralist settlements that investigated in this study show differences in terms of architectural features despite being in the same geographic region. Some of the pastoralist settlements with different architectural features selected for this study and documented in great detail. During the evaluation process of the settlements diachronic and regional variations were taken into account.

Keywords: Pastoralism, Pastoralist settlements, Transhumance, Melendiz Mountain.

ÖNSÖZ

Etnoarkeolojik çalışmalarda özellikle son elli yılda yeterli derecede olmasa da bir artış yaşanmaktadır.

Bu çalışmada Niğde ili sınırları içerisinde yer alan Melendiz Dağı'ndaki yayla yerleşmeleri incelenmiştir. Yaylalarda yer alan farklı mimari yapılar incelenerek detaylı olarak anlatılmıştır. Arazi çalışmaları Niğde ili Çiftlik ilçesinde yer alan Tepecik-Çiftlik kazıları ile eş zamanlı olarak yürütülmüştür. Çalışma alanı ve konusu Tepecik-Çiftlik kazısını yürütmekte olan Doç. Dr. Erhan Bıçakçı ile birlikte belirlenmiştir.

Yürütülen çalışma yapılmış olan etnoarkeolojik çalışmalar dikkate alınarak yürütülmüştür.

Tez çalışması sırasında her türlü imkânı ve desteği sağlayan tez danışmanım Doç. Dr. Erhan Bıçakçı'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Özellikle arazi çalışmalarını beraber yürüttüğümüz her türlü bilgisini benimle paylaşan, konuya nasıl bakmam gerektiği hakkında bana fikirler veren saygıdeğer Yüksek Mimar WernerHerbertSchnuchel'e teşekkürü sonsuz bir borç bilirim.

Yine arazi çalışmalarını beraber yürüttüğümüz, tezimi okuyup konu hakkındaki fikirleriyle bana destek olan Burak Falay'a teşekkür ediyorum.

Tezimi okuyan ve çeşitli düzenlemelerde bana yardımcı olan Dr. Ali Çifçi ve Dr. Bülent Genç'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Yüksek lisans eğitim döneminde bana her türlü maddi ve manevi imkânı sağlayan Erdem Duman ve Suna Zincidi Duman'a teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
HARİTALAR LİSTESİ.....	x
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	xi
RESİMLER LİSTESİ.....	xii
ÇİZİMLER LİSTESİ	xviii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
1. ÇALIŞMA BÖLGESİ, AMACI VE YÖNTEMİ.....	6
1.1. Çalışma Bölgesi.....	6
1.2. Amaç	7
1.3.Yöntem	7
İKİNCİ BÖLÜM	
2. ETNOARKEOLOJİ	9
2.1. Etnoarkeoloji Nedir?	9
2.2. Etnoarkeoloji'nin Konuları Nelerdir?.....	10
2.3. Etnoarkeoloji'nin Tarihçesi	12
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
3. NİĞDE İLİNİN COĞRAFİ YAPISI VE YERLEŞİM DOKUSU	22
3.1. Jeolojik Yapısı ve Çevresel Faktörler.....	22
3.2 İklim ve Bitki Örtüsü.....	24

3.2.1 İklim.....	24
3.2.2 Bitki Örtüsü	26

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. YAYLACILIK NEDİR?	27
4.1. Konar Göçerlik	27
4.2. Yarı Göçebelik.....	28
4.3. Yaylacılık	29
4.3.1. Alçak Yaylalar	35
4.3.2. Orta Yaylalar.....	35
4.3.3. Yüksek Yaylalar	35
4.4. Yarı Yaylacılık	35
4.5. Transhumance.....	36
4.6. Yazlak.....	40
4.7. Güzlek	40
4.8. Kışlak.....	41

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. MELENDİZ DAĞI'NDA YAYLACILIK FAALİYETLERİ	44
5.1. Melendiz Dağı'nın Doğal Şartları ve Yaylacılık Faaliyetlerine Etkisi	46
5.2. Yaylaya Çıkma Nedenleri	49
5.3. Yaylalara Çıkılırken Yapılan Hazırlıklar	51

ALTINCI BÖLÜM

6. YAYLALARDA İKAMET EDİLEN KONUT TÜRLERİ	53
6.1. Çadırlar.....	56
6.1.1. Kara Çadır (Kıl Çadır/Çulçadır)	57
6.1.2. Orta Asya Çadırları (Yurtluk).....	62
6.1.3. Alaçık (Beşik Tonozlu Çadır).....	63

6.1.4. Konik Çadırlar (Branda, Ak Çadır)	64
6.2. Sabit Yapılar	65
YEDİNCİ BÖLÜM	
7. MELENDİZ DAĞI YAYLA MİMARİSİ	66
7.1. Salavur Yaylası	66
7.1.1. Yapılar	70
7.1.1.1. Branda (Konik, Ak) Çadırlar	70
7.1.1.2. Tamamlayıcı Unsurlar	73
7.1.1.3. Ağıllar	75
7.2. Ketençimen Yaylası	77
7.2.1.1. Temel	78
7.2.1.2. Duvar	78
7.2.1.3. Moloz Taş Duvar	79
7.2.1.4. Kaba Yonu Taş Duvar	79
7.2.1.5. İnce Yonu Taş Duvarlar	80
7.2.1.6. Kesme Taş Duvar	80
7.2.1.7. Almaşık Duvar	80
7.2.1.8. Duvar Boşlukları	81
7.2.1.9. Söve	81
7.2.1.10. Lento	81
7.2.2. Sabit Yapılar	81
7.2.3. Ağıllar	85
7.3. Baş Yayla	86
7.3.1. Sabit Yapılar	87
7.3.2. Kemerli Yapılar	87
7.3.2.1. Yarım Daire Kemer	88

7.3.2.2. Basık Kemer	88
7.3.2.3. Sivri Kemer	88
7.3.2.4. Kaş Kemer	88
7.3.2.5. Bursa Kemer	88
7.3.3. Ağıllar	95
7.4. Tepeköy Yaylası	97
7.4.1. Yapılar	98
7.4.1.1. Mobil Yapılar	98
7.4.1.2. Sabit Yapılar	99
7.4.2. Ağıllar	102

SEKİZİNCİ BÖLÜM

8. YAYLACILAR YAYLALARI TERK ETTİKTEN SONRA GERİYE KALANLAR.....	103
SONUÇ.....	105
KAYNAKÇA	108
EK 1 - HARİTALAR	118
EK 2 - ÇİZELGELER	121
EK 3 - RESİMLER	123
EK 4 - ÇİZİMLER.....	174

HARİTALAR LİSTESİ

- Harita 1:** Melendiz Dağı çevresinde yer alan köy ve yayla yerleşimleri 118
(Harita altlığı “GeoMapApp” programı ile oluşturulmuştur).
- Harita 2:** Detaylı olarak anlatılan yayla yerleşimlerini gösteren harita. 119
- Harita 3:** Melendiz Dağı’nın haritadaki konumu (Harita altlığı 120
“GeoMapApp” programı ile oluşturulmuştur).

ÇİZELGELER LİSTESİ

- Çizelge 1:** Niğde ilinin aylık sıcaklık ile yağış grafiği 121
(Bayer Altın 2010: 194, Şekil 3'ten değiştirilerek oluşturulmuştur).
- Çizelge 2:** Dikey hareketliliği gösteren örnek şekil 122
(Doğanay-coşkun 2013: 6, Şekil 1).

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1:	Kara çadırların üst örtüsünün görünümü (Polat 2011: 131, Resim 38).	123
Resim 2:	Kara çadırların içerisinde yer alan ve ocak işlevi gören kuzine (Polat 2011: 122, Resim 20).	123
Resim 3:	Keçi kılından yapılan bantlar ile oluşturulan hayvan ağılı (Polat 2011: 141, Resim 57).	124
Resim 4:	Geleneksel bir Kara Çadır'ın dış görünüşü (Thevenin 2011: 12, Figür 8).	124
Resim 5:	Orta Asya Çadırlarının genel görünüşü (Crib 2004: 87, Figür 6. 2).	125
Resim 6:	Yurt çadırlarının kurulum aşamaları (Yakar 2007: 187, Resim 91).	125
Resim 7:	Alaçık çadırlarının kurulumunu gösteren canlandırma (Cribb 2004: Fig. 6, 5a-b, 90).	126
Resim 8:	Terk edilen bir Alaçık'tan geriye kalan yapı elemanları (Yakar 2007: 188, Resim 93).	127
Resim 9:	Konik (Branda, Ak) Çadırın genel görünümü.	127
Resim 10:	Salavur Yaylası, Alaçayır mevki Yörük mezarları.	128
Resim 11:	Kömürcü Köyü Meydan Yaylası Yörük mezarları.	128
Resim 12:	Meydan Yaylası Yörük mezarlarının hava fotoğrafı.	129

Resim 13:	Salavur Yaylası genel görünüm.	129
Resim 14:	Salavur Yaylası genel görünüm.	130
Resim 15a:	Dikdörtgen planlı çadırın iç detayı.	130
Resim 15b:	Dikdörtgen planlı olan çadırın dış görünüşü.	131
Resim 16:	Konik (Branda, Ak) Çadırın dış görünüşü.	132
Resim 17a:	Çadırlar kaldırıldıktan sonra geriye kalan mimari izler.	132
Resim 17b:	Çadırlar kaldırıldıktan sonra geriye kalan mimari izler.	133
Resim 18a:	Tek direkli olan konik çadırların içinden görünüşü.	133
Resim 18b:	Tek direkli olan konik çadırların içinden görünüşü.	134
Resim 19:	Sadece dinlenmek amacıyla kullanılan konik çadırın dıştan görünüşü.	134
Resim 20:	Konik çadırın içerisinde peynirlerin bozulmaması için koyuldukları çukur.	135
Resim 21:	Peynir çukurluğunun çadırların toplandıktan sonraki görünüşü.	135
Resim 22:	Üretilen taze peynirlerin sularının süzülmesi için yapılan mimari öge.	136
Resim 23:	Peynir sularının dışarı akıtılması için yapılmış olan kanal.	136
Resim 24:	Peynir sularının dışarı akıtılması için yapılan kanalın çadırın toplandıktan sonraki görünüşü.	137
Resim 25:	Öteberi alanı.	137
Resim 26:	Mutfak alanı.	138
Resim 27:	Depolama amaçlı ve mutfak olarak kullanılan sabit yapılara örnek.	138

Resim 28:	Depolama amaçlı ve mutfak olarak kullanılan sabit yapıların iç detayı.	139
Resim 29:	Konik çadırların dışında yer alan mimari öğelerden olan bulaşık yıkama alanı.	139
Resim 30:	Çadırların içinde ve dışında yer alan kuzineleri gösteren foto.	149
Resim 31a:	Çadırların dışında yer alan basit planlı ocaklar.	140
Resim 31b:	Çadırların dışında yer alan basit planlı ocaklar.	141
Resim 32a:	Çadırların dışında yer alan ve çevreleri oval bir biçimde kuru taş örgüsüyle örülen ocaklar.	141
Resim 32b:	Çadırların dışında yer alan ve çevreleri oval bir biçimde kuru taş örgüsüyle örülen ocaklar.	142
Resim 33:	Çadırların dışında yer alan ve çevresi kuru taş örgüsüyle örülmüş olan ocak.	142
Resim 34:	Çadırların dışında yer alan ve çevresi kısmen kuru taş örgüsüyle örülmüş olan ocaklara örnek.	143
Resim 35:	Çadırların dışında yer alan kümesler.	143
Resim 36:	Üzeri taşlarla kapatılmış olan su kaynağı.	144
Resim 37:	Su kaynağı ve yatağının genel görünüşü.	144
Resim 38:	Üzeri ve çevresi taşlarla kapatılan ve soğukluk.	145
Resim 39:	Terazi Boğazı genel görünüm.	145
Resim 40:	Değirmen olarak kullanılan ve su dağıtmaya yarayan yapı elemanı.	146
Resim 41:	Suyu dağıtmak amacıyla yapılmış olan yapı elemanına ait mimari unsur.	147

Resim 42:	Ağıllar ve çadırların bir arada olduğu obalara bir örnek.	147
Resim 43:	Kuru (moloz) taş örgüsüyle inşa edilmiş olan bir ağılın genel görünümü.	148
Resim 44:	Çevrelerinin bir kısmının kuru taş örgüsü bir kısmının ise tel örgü ile yapılan ağıllara örnek.	148
Resim 45:	Çevresi tamamen kuru taş örgüsüyle yapılan ancak ortadan tel örgü ile ikiye ayrılan ağıllara örnek.	149
Resim 46:	Çatı kullanılarak inşa edilmiş olan koyun ve kuzu ağılı.	149
Resim 47:	Sabit yapılar ve ağılların bir arada yer aldığı obalara örnek.	150
Resim 48:	Sabit yapıların dam örtüsüne ait olan mimari öğelere ait detay.	150
Resim 49:	Sabit yapılara ait olan kapı detayı.	151
Resim 50:	Zemini kademeli olan sabit yapı örneği.	152
Resim 51:	Sabit yapıların içerisinde yer alan nişler.	153
Resim 52:	Çamur harç kullanılarak inşa edilen sabit yapılara örnek.	153
Resim 53:	Çimento kullanılarak inşa edilmiş olan sabit yapılara örnek.	154
Resim 54a:	Sabit yapıların dam örtülerinin iç detay örnekleri.	154
Resim 54b:	Sabit yapıların dam örtülerinin iç detay örnekleri.	155
Resim 55:	Peynir sularının süzülmesi için yapılmış olan ve sabit yapıların dışında yer alan yapı elemanı.	155
Resim 56:	Sabit yapıların dışında yer alan ve ocak işlevi gören kuzine.	156
Resim 57:	Ketençimen yaylasında yer alan ağıllara örnek.	156
Resim 58:	Ketençimen yaylasında yer alan ve duvarlarının yarısı kuru taş	157

örgüsüyle yarısı tel örgü ile yapılmış olan ağıllara örnek.

- Resim 59:** Baş Yayla'da yer alan Kemerli Yapıların dıştan görünüşü. 157
- Resim 60:** Baş yaylada yer alan kemerli konutun dıştan görünüşü ve giriş kısmında yer alan basamak. 158
- Resim 61:** Kemerli yapıların iç görünüşü. 158
- Resim 62:** Yapı içerisinde yer alan nişler. 159
- Resim 63:** Yapının avlusunda yer alan ocaklar. 160
- Resim 64:** Yapının girişinde yer alan ve kuru taş duvar tekniği ile yapılmış olan avlu. 161
- Resim 65:** Üzeri genelde branda ile kapatılan avlunun görünümü. 162
- Resim 66:** Ağıl/ahır olarak kullanılan sabit yapıların dıştan görünüşleri. 163
- Resim 67:** Çatma taş tekniği ile inşa edilmiş olan yapılara örnek. 163
- Resim 68:** Kubbeli yapıların içten görünümü. 164
- Resim 69:** : Ağıl/ahır olarak kullanılan yapıların içerisinde yer alan ocaklara örnek. 165
- Resim 70:** Tepeköy yaylasının genel görünüşü. 166
- Resim 71:** Tepeköy yaylasında yer alan farklı tiplerdeki çadır örnekleri. 166
- Resim 72:** Duvarları beton üst örtüsü ise çatı olan sabit yapı örnekleri. 167
- Resim 73:** Tepeköy yaylasında yer alan taş yapıların genel görünüşleri. 167
- Resim 74:** Dam örtüleri blok taşlar kullanılarak kapatılan çatma taş yapı örneği. 168
- Resim 75:** Çatma taş tekniği ile yapılmış olan ve günümüzde depo olarak kullanılan sabit yapı örneği. 168

Resim 76:	Yapıların dışında yer alan ocaklara örnek.	169
Resim 77:	Moloz taş tekniği ile yapılmış olan ağıllara örnek.	169
Resim 78:	Ağıl/ahır olarak kullanılan sabit yapılar.	170
Resim 79:	Sökülen bir konik çadırdan geriye kalan mimari öğeler.	171
Resim 80:	Yaylaların terk edildikten sonraki durumunu gösteren hava fotoğrafı.	172
Resim 81:	Yaylaların terk edildikten sonraki durumunu gösteren hava fotoğrafı.	172

ÇİZİMLER LİSTESİ

- Çizim 1:** Keçi kılının kirmende eğrilerek ip haline getirilmesi 174
(Kavas 2013: 253, Çizim 3).
- Çizim 2:** İplerin kanatlar halinde dokunması için kullanılan dokuma tezgâhı 175
(Kavas 2013: 254, Çizim 4).
- Çizim 3:** Kanatların yan yana dikilerek kar çadırın üst örtüsünün 176
oluşturulması (Kavas 2013: 254, Çizim 5).
- Çizim 4:** Kara Çadırın kurulması (Kavas 2013: 255, Çizim 6). 176
- Çizim 5:** Kara Çadırın etrafına ark açılması (Kavas 2013: 253, Çizim 7). 177
- Çizim 6:** Çadırın etrafının ahşap, kamış ve çığlar (dolak hasırlar) ile 177
çevrilmesi ve belirli yönlerin altları taş döşeli çuvallar ve kuru çalı
duvarlar ile desteklenmesi (Kavas 2013: 256, Çizim 8).
- Çizim 7:** Çadır önünde gölgeli yarı açık bir mekân oluşturulması 178
(Kavas 2013: 256, Çizim 9).
- Çizim 8:** Yaylalar terk edildikten sonra geriye kalan mimari öğelerin 179
çizimleri. Salavur yaylası Ramad obası 8.
- Çizim 9:** Yaylalar terk edildikten sonra geriye kalan mimari öğelerin 180
çizimleri. Salavur yaylası Ramad obası 9.

KISALTMALAR LİSTESİ

Bkz.	: Bakınız
c.	:Cilt
Ed.	: Editör
Çev.	: Çeviren
DOA	:Doğu Akdeniz
DTCF	: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
İ. Ü.	: İstanbul Üniversitesi
km	: Kilometre
m	: Metre
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÖ	: Milattan Önce
p.	: Page
s.	: Sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
U. Ü.	: Uludağ Üniversitesi
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı
Vol.	:Volume
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Arkeoloji, geçmişte yaşamış olan insan topluluklarının kültürel ve toplumsal düzenlerini, günümüze kadar gelebilen maddi kalıntılara dayanarak araştıran, belgeleyen ve gelişim sürecini inceleyerek yorumlamaya çalışan bir bilim dalıdır (Özdoğan, 2011: 23). Arkeolojinin zaman olarak başlangıcı, insanın ilk standart, tanımlanabilir aleti yapmasıdır, üst sınırı ise “dün”e kadar gelir (Özdoğan, 2011: 25).

Başka bir tanım olarak arkeoloji bilimi, insanın geçmişini, geride bıraktığı materyal kültür belgelerine dayanarak araştıran inceleyen bilim dalı olup, adı geçen maddi kültür belgeleri, uygarlık tarihinin başlangıcından, yani yukarıda da bahsettiğimiz gibi insanın ilk aleti yaptığı andan bugüne kadar yine insanın yaptığı ya da doğada bulunduğu biçimi ile kendi gereksinimleri için kullandığı nesnelere tümüdür (Polat, 2011: 1).

Örnek verecek olursak, ilk üretilen aletler, en eski meskenler, tapınaklar, çanak çömlek kalıntıları, taş boncuklar, pişmiş toprak heykelcikler, ocaklar, ocaklarda bulunmuş olan yanmış kömürler, küller, tohumlar, bitki artıkları, hayvan kemikleri vb. maddi kültür belgelerini oluşturur. Arkeolojide bunlara kalıntı adı verilir (Polat, 2011: 1).

Geçmiş algılayabilmek ve yeniden kurgulayabilmek, belirli ölçüde bilgi birikimi, çaba ve daha da önemlisi farklı bir düşünce yapısını gerektirir. Farklı düşünce yapısına sahip olabilmek için, farklı bilgileri literatüründe sistematik olarak bulunduran ve aynı amaçlar doğrultusunda çalışan antropoloji, etnoloji ve tarih gibi bilimlerin verilerinden yararlanılarak bir ölçüde kazanılabilir. Bu, bir anlamda arkeolojik kazılarda karşılaşılan sorunlarla ilgili yeni sorulara sahip olmak anlamına geldiği gibi karşılaşılan soruna yeni yaklaşımlar da getirmiş olabilir ve yeni soruları kazılarda karşılaşılan problemlere uygulamak, geçmişin özellikle de uzak geçmişin anlamlandırılmasına katkı sağlayabilir (Kalkan, 2009: 1).

Arkeolojik kazılarda elde edilen kalıntılar geçmişe ait kalıntılardır. Ancak bunların yorumlanmaları günümüze aittir. Kazılarda ortaya çıkarılan kalıntılar özellikle yazının olmadığı tarih öncesi dönemler için yorumlanmaya açık kalıntılardır. Ortaya

çıkarılan bu kalıntılar üzerinde farklı yorumlar yapabilmek mümkündür. Ayrıca yapılan kazılarda geçmişe ait olan materyallerin eksiksiz olarak ortaya çıkarılması mümkün değildir.

Elde edilen bu kalıntılar sayesinde çeşitli yorumlamalar yapılabileceğine yukarıda değinmiştik. Ancak bu kalıntılar bize geçmiş hakkındaki kültürleri tamamen yorumlamamıza yetmeyebilir. Bundan dolayı arkeoloji bilimi özellikle son yüz yılda çeşitli disiplinlerden yararlanma yoluna gitme gereği duymuştur. Bunlardan bir tanesi de etnografik materyaller ve bu materyallerin nasıl kullanım gördüğüdür. Arkeologlar tarafından bu disipline etnoarkeoloji adı verilmiştir.

Etnoarkeolojinin ne olduğu ve tarihçesi tezin ikinci bölümünde detaylı olarak anlatılmıştır. Arkeolojinin yararlandığı diğer disiplinler arasında etnoloji de yer almaktadır.

Etnoloji, insanı konu edinen bilim olmasının yanında insanı biyolojik bir varlık olarak değil de bir kültür yaratıcısı olarak ele alıp araştırır. Yaşayan topluluklar ya da kültürlerin sosyal ve kültür tarihi ile ilgilenir. Toplum türleri, kültürel yayılma, kültürel evrim, töreler, bunların kökeni, kaynakları ve değişimi etnolojinin konularıdır (Kalkan, 2009: 5).

Etnoloji, etnografik malzemeye dayanarak materyal ve manevi kültür öğelerinin sistematik bir şekilde açıklanmasına yönelmekte, farklı kültürler arasında karşılaştırma yapmakta, bunun sonucunda öteki kültürleri ve toplumları tanıma, bilme ve anlamayı hedefleyen bir disiplindir (Polat, 2011: 3). Toplumun tasviri anlamına gelen etnografya ise hem tekniğin hem de ürünün (sonucun) adıdır (Polat, 2011: 3). Alan araştırmaları yapıldıktan sonra sunulan yorumsuz tanıtımlara etnografya denir (Polat, 2011: 3).

Etnoloji ile ilgili araştırma yapan araştırmacılar, araştırma yapacakları kültürlerin yaşamlarına katılarak, bilgi toplayacakları toplulukla bir süre birlikte yaşamak, katılımcı gözlemci olma amacı taşırlar (Polat, 2011: 3).

Etnoarkeologlar arkeoloji ve etnolojiyi birbirlerinin ayrılmaz parçaları olarak kabul ederler. Birinin insan hayatının geçmişi ile uğraştığını, diğerinin ise şimdiki yaşamın

evrelerini araştırdığını ve dolayısıyla her ikisinin genel antropoloji bilimin vazgeçilmezi olduğunu vurgulamaktadırlar (Kalkan, 2009: 111). İki bilimin bilgi birikimi ve aralarındaki bilgi alışverişi, her ikisinin de esas amaçları olan insanın bütünsel kültürünü tanımlamada kullanılabileceği görüşler arasındadır (Kalkan, 2009: 111).

Arkeolojiye farklı bir bakış açısı getiren etnoarkeoloji disiplini, bazı ülkelerde kendini kabul ettirip ilerleme kaydetmeyi sağlamasına rağmen bazı ülkelerde hala yeni bir disiplindir. Türkiye’de bu disiplinle ilgili yapılan çalışmaların çok uzun bir geçmişi yoktur. Bu alanda yapılan çalışmalar yaklaşık olarak 45 yıldan beridir devam etmektedir.

Ancak Türkiye’de yürütölen çalışmaların büyük bir kısmı özellikle Keban Barajı Projesi ile birlikte Doğu Anadolu Bölgesi’nde yürütölmüş olan çalışmaları kapsadığını söylemek mümkündür. Özellikle Pulur (Sakyol) höyük çevresinde yapılan etnografik çalışmalar detaylı bir biçimde yapılmış olup, yapılan çalışmaların sonuçları yayınlanmıştır (Kalkan, 2009: 113).

Yine aynı bölge içerisinde yer alan Avşan köyünde yapılmış olan çalışmalar bunlardan bir diğeridir. Ancak bu çalışmalar sadece Doğu Anadolu Bölgesi ile sınırlı değildir. Fakat diğer bölgeler de yapılan çalışmalar ya sınırlıdır ya da çok kapsamlı değildir. Bütün bu eksikliklere rağmen Anadolu’daki Etnografik verilerin oldukça zengin olduğunu görmekteyiz¹.

Yürüteceğimiz çalışma son zamanlarda arkeologlarında araştırma konularından biri olan Anadolu’daki yaylacılık faaliyetleri ile ilgilidir. Bizim konumuz ise Niğe ili sınırları içerisinde yer alan Melendiz Dağı’ndaki yayla yerleşmelerinin mimari özellikleri ve yaylacılık faaliyetlerini kapsamaktadır.

Yaylacılık faaliyetleri, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’nun birçok yerinde, Orta Anadolu’nun kırsal yerleşmelerinde, Akdeniz Bölgesi’nin kıyı kesimi hariç ve yine Karadeniz bölgesinin kırsal yerleşmelerinde yaylacılık faaliyetleri yapılmaktadır.

---

¹ Detaylı bilgi için bkz. Kalkan 2009: 113 vd.

Yapılan yaylacılık faaliyetleri yöreden yöreye farklılıklar göstermektedir. Örneğin Karadeniz Bölgesi ve Erzurum-Kars yörelerinde yaylacılık faaliyetleri daha çok büyükbaş hayvancılık için tercih edilirken, diğer yerlerde ise daha çok küçükbaş hayvancılık için tercih edilmektedir. Bunun yanında yaylalarda kalınan süre, yatay ya da dikey yönlü hareketlenmeler, tarımsal alanların varlığı ve sanayi gibi etmenler bunda doğrudan ya da dolaylı olan etkiler arasındadır.

Yürütülecek olan çalışmalarda genelde mimari yapılar üzerinde durulacaktır. Ancak bunun yanında yaşanan coğrafyanın özellikleri, yer seçimi, çalışma yürütülen alandaki kültürel benzerlikler ve farklılıklara kısacada olsa değinilecektir.

Yılın belli dönemlerinde kullanılan bu alanlardaki yapılar her yerde aynı özelliklere sahip değildir. Hatta aynı coğrafya içerisinde farklı alanlarda bile yapılar arasında çok ciddi farklılıkların olduğu görülmektedir. Bu farklılıkların oluşmasında sosyal ve kültürel unsurların yanında kuşkusuz bio-klimatik ve topoğrafik koşulların önemi de büyüktür. Ayrıca geleneksel kültürlerin zaman içerisinde değişime uğraması ve özellikle ulaşımın kolaylaşması ile birlikte aynı alanlar içerisindeki mimari yapılar arasında farklılaşmaların ortaya çıkmaya başladığını görmekteyiz.

Yaylalarda yer alan yapıların mimari özelliklere değinilirken, çalışma yürüttüğümüz bölgedeki insanların yaşamsal alanları² ve hayvan ağılları farklı alt başlıklar altında açıklanacaktır. Çok geniş bir alanı kapsamamasından dolayı geçici yerleşimlerin hepsine değil, aynı özelliklere sahip olanlar içerisinde daha fazla veriye sahip olan yaylaların özelliklerine detaylı olarak değinilecektir. Yürüteceğimiz çalışmada Melendiz Dağı'nın çevresinde yer alan ve farklı mimari özellikler barındıran yayla yerleşimlerinin nelerden etkilenerek şekillendiklerine yapılan diğer çalışmalarda göz önünde bulundurularak yanıt aranacaktır. Çalışma yürütülürken arkeoloji, antropoloji, etnografya, etnoloji, mimarlık, coğrafya ve sosyoloji gibi diğer disiplinlerden de yararlanılmıştır.

Tamamlanacak olan çalışma sonucunda çeşitli bilim dallarından insanların bu çalışmadan analogik veriler elde edeceği kanısındayım.

---

² Burada bahsedilen yaşamsal alanlar insanların ikamet ettiği yapılardır.

Tez çalışmamız sekiz bölümden oluşmaktadır.

Tez çalışmasının birinci bölümünü çalışmanın konusu, amacı ve yöntemi oluşturmaktadır.

İkinci bölümünü etnoarkeolojinin ne olduğu, kapsadığı konular ve tarihçesi oluşturmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Niğde ilinin coğrafi yapısı, iklimi ve bitki örtüsü üzerinde durulmuştur.

Dördüncü bölümünde konargöçerlik, yarı göçebelik ve yaylacılık kavramlarının ne olduğu detaylı olarak açıklanmıştır.

Beşinci bölümde Melendiz Dağındaki yaylacılık faktörlerine etki eden etmenler ve yaylalara çıkılma nedenleri üzerinde durulmuştur.

Çalışmamızın altıncı bölümünde genel anlamda yaylalarda kullanılan mimari tipler örnekler verilerek açıklanmıştır.

Yedinci bölüm ise çalışmamızın ana konusu olan Melendiz Dağı Yayla Mimarisinden oluşmaktadır. Yaylalarda yer alan mimari unsurlar çeşitli alt başlıklar altında detaylı olarak açıklanmıştır.

Sekizinci bölümünde ise yaylacıların yaylaları terk etme şekilleri ve yaylalar terk edildikten sonra geride ne gibi kalıntıların kaldığı üzerinde durulmuştur.

Çalışmamızın sonuç bölümünde yapmış olduğumuz çalışmalar hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ÇALIŞMA BÖLGESİ, AMACI VE YÖNTEMİ

1.1. Çalışma Bölgesi

Çalışma bölgemizi Niğde ili sınırları içerisinde yer alan Melendiz Dağı üzerinde bulunan yayla yerleşmeleri oluşturmaktadır. Çalışma alanı olarak bu bölgenin seçilmesinin nedeni, yürütülen arkeolojik çalışmaların yanında çevrede bulunan etnografik unsurlarında kayıt altına alınması gereği oluşturmaktadır. Bundan dolayı Niğde ili Çiftlik ilçesi sınırları içerisinde yer alan Tepecik-Çiftlik höyük kazısıyla eş zamanlı olarak bu çalışmalarda yürütülmüştür. Yaylalardaki bu çalışmalara 2013 yılında başlanmıştır.

Amaç giderek kaybolmaya yüz tutan kırsal yerleşmelerdeki yapıları bir nebze olsa kayıt altına almaktır.

Çalışma (arazi çalışmaları) Tepecik-Çiftlik kazısı ekip üyesi olan Yük. Mimar W. Herbert SCHNUCHEL (Karlsruhe Üniversitesi Mimarlık Tarihi Uzmanı), İstanbul Üniversitesi Prehistorya Bilim Dalı Doktora öğrencisi Burak FALAY ile birlikte yürütülmüştür.

Alan çalışması yürüttüğümüz Melendiz Dağında oldukça çok sayıda yayla yerleşmeleri mevcuttur. Bu yaylalardan Salavur, Ketençimen, Cadı, Tavşantepe, Kasımtepesi, Bayındır, Çakılasarı-Okçudere, Karanlıkdere, Ulupınar, Başyayla, Tepeköy, Çınarlı ve Karanlıkdere-Ulupınar yaylaları incelenen yaylalar arasındadır (Harita 1).

Fakat bu yaylaların gerek bazılarının birbirlerine yakın olmaları, gerekse aynı mimari kültürel öğeleri bünyesinde barındırmalarından dolayı içlerinden farklı olan dört adet yayla yerleşmesi seçilip detaylı olarak incelenip açıklanmışlardır. Bu yaylaları Salavur, Ketençimen, Başyayla ve Tepeköy yaylaları oluşturmaktadırlar (Harita 2). Bu yaylalardan Salavur ve Ketençimen yaylaları Melendiz Dağının kuzeyinde, Başyayla ve Tepeköy yaylaları güneyinde yer alırlar.

1.2. Amaç

Bu çalışmanın ana amacı, geçmişe oranla önemini giderek kaybetmeye başlayan yaylaların küçük bir bölgede de olsa mimari unsurlarını kayıt altına almaktır. Niğde ili Melendiz dağı çevresinde konumlanan yaylalarda yaptığımız alan çalışmaları sonucunda özellikle ekonomik tercihlerin değişmesiyle birlikte bazı yerlerde yaylacılık faaliyetlerinin ciddi bir oranda terk edildiği yönündedir. Bundan dolayı yapılar gün geçtikçe tahrip olup, tanımlanması zor bir hale gelmeye başlamışlardır. Bu tahrip olma sürece mimari unsurların özelliklerine göre de değişim göstermektedir. Bazı yapılar çok kısa bir sürede tanımlanamayacak hale gelirken bazıları ise daha uzun süre zarfları içerisinde tahrip olurlar.

Diğer bir amaç ise sürekli yerleşim yerleri olmayan bu geçici yerleşimlerdeki mimari çeşitliliği ortaya koymaktır. Bu mimari çeşitlilikler açıklanırken aynı yöredeki yaylalardaki mimari yapılar arasındaki benzerlikler ve farklılıklar da tartışılarak nedenleri ile birlikte açıklanacaktır.

Anadolu içerisinde çok zengin etnografik malzeme barındırmasına rağmen, bu alanda yapılan çalışmalar çok eksiktir. Bu tür çalışmaların bazıları arkeolojik kazılar yürütülen bölgelerdeki kırsal alanlarda yürütülmüş olan etnografik çalışmaları kapsamaktadır. Bizim yürütmüş olduğumuz çalışma da Niğde ili Çiftlik ilçesi sınırları içerisinde halen devam etmekte olan Tepecik-Çiftlik kazıları ile eş zamanlı olarak yürütülmüştür. Yukarıda da örneklerini verdiğimiz etnografik yapılar üzerinde daha detaylı çalışmalar yürütülerek bilim dünyasına kazandırılması kanısındayım.

1.3.Yöntem

Yaylacılık faaliyetleri Türkiye'nin önemli beşeri coğrafi olayları arasında yer almaktadır. Türkiye'deki yaylaların kapladığı alan ve yaylacılık faaliyetlerine katılan kişilerin sayısı dikkate değer bir ölçüdedir.

Türkiye'de yaylacılık faaliyetlerin yürütüldüğü alanlar, genellikle yüksek, sarp, kimi zaman yollardan uzakta ve ulaşılması zor araziler olduğu için, buralarda araştırma

yapmanın zorlukları da mevcuttur. Bundan dolayı bu alanlarda yapılan ve yapılacak olan alan çalışmaları uzun zaman almaktadır.

Giderek azalan yaylacılık faaliyetleri ile ilgili yaptığımız çalışma çok sınırlı bir alanı kapsamaktadır. Yaptığımız çalışmaları daha çok yaylalardaki mimari öğelerle ilgili unsurlar kapsamaktadır.

Çalışma alanı olarak Niğde ili sınırları içerisinde yer alan Melendiz Dağındaki yayla yerleşimleri seçilmiştir. Arazi çalışmaları yürütülürken yapılan yaylacılığın bütün aşamaları kayıt altına alınmaya çalışılmıştır. Bunları maddeler halinde sıralayacak olursak,

1.Yaylacılar yaylalarda iken bu alanlar ziyaret edilmiş olup çeşitli sözlü görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

2.Yine yaylacılar yaylalarda iken yerleşimlerin detaylı fotoğrafları çekilmiş, bununla birlikte CPS kullanılarak yaylaların rotalarının ve buldukları alanlar dijital ortama aktarılarak haritalara işlenmişlerdir.

3.Yaylacılar sürekli yerleşim yerlerine döndükten sonra yayla yerleşkeleri tekrardan incelenmiştir. Bunun amacı yaylaların boş iken özellikle mimari yapıları daha kolay bir şekilde kayıt altına almaktır. Yaylaların boş halinde olan yapılarının detaylı fotoğrafları yanında hava fotoğrafları da çekilmiştir. Ayrıca yaylalardaki mimari öğelerin hepsi olmasa da bazı obaların mimari çizimleri yapılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ETNOARKEOLOJİ

2.1. Etnoarkeoloji Nedir?

“Etnoarkeoloji terimi, etnoloji ve arkeoloji terimlerinin birleşmesi sonucu oluşan birleşik bir kelimedir” (Kalkan, 2009: 110).

Etnoarkeoloji disiplini, ortaya çıkarılmış olan arkeolojik materyallerin yorumlanmasını daha da kolaylaştırmak amacıyla etnoloji ve arkeolojinin bir alt disiplini olarak ortaya çıkıp geliştiğini söyleyebiliriz (Kalkan, 2009: 110).

Arkeolojik bakış açısıyla değerlendirildiğinde yaşayan kültürlerin etnografik verileri etnoarkeolojik teori veya metot olarak kabul görmez. Bundan dolayı etnoarkeoloji, materyal kültürle, kültürün tamamı arasında var olan ilişkilerin anlaşılması için ortaya konulmuş çeşitli araştırma stratejileri olarak tanımlanmıştır (David-Kramer, 2001: 1).

Ancak etnoarkeolojinin tek bir tanımı yoktur. Tanımlamalardan bazıları aşağıda verilmiştir.

Etnoarkeoloji disiplini arkeolojik verileri daha iyi anlamak yorumlamak amacıyla etnolojik kalınlardan yararlanarak çeşitli analogilerde bulunma biçimidir (David-Kramer, 2001: 2).

Etnoarkeolojinin temel amacı insanın geçmişiyle ilişkili olan arkeoloji anlayışını genişletmektir (Yalman, 2005: 25).

Günümüzde yaşamkata olan insanların davranışları ve onların ortaya koydukları maddi sonuçları arasındaki ilişki üzerine yapılan çalışmalardır (O’Connell, 1995: 205-255).

Etnoarkeolojik araştırma, arkeolojik bakış açısıyla, çağdaş davranışları ve materyal kültürü inceler. Etnoarkeologlar, genellikle etnografik çalışmalarda yeterince

araştırılmayan davranış-maddi kültür arası ilişkileri belirleme çabası içindedirler (Kramer, 1982: 1-3).

Kooijetnoarkeolojinin bir yöntem olduğunu ve mutlaka bir kurama sahip olması gerekliliğini vurgular. Eğer etnoarkeolojibir kurama sahip olmazsa ne bir yöntmin ne de bir araştırma stratejisinin ortaya konulamayacağından bahseder (Yalman, 2005: 26).

David ve Cramer'e göre ise etnoarkeoloji teoride metotta değildir. Onlara göre bir araştırma stratejisidir (David-Kramer, 2001: 2). Aynı yazarlar bunun yanında etnoarkeolojin birçok tanımı da olduğunu vurgulamaktadırlar. Serpil Altuntek yapmış olduğu çalışmayla¹ özellikle etnografya hakkında kapsamlı detaylar ortaya koymuştur.

2.2. Etnoarkeoloji'nin Konuları Nelerdir?

Konu başlığından da anlaşılacağı gibi Etnoarkeoloji hem etnoloji hem de arkeolojinin konularıyla ilgilenir.

Etnoarkeoloji ile ilgilenen araştırmacılar arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkarılmış olan materyallerden yola çıkarak insanların davranışları hakkında çeşitli sonuçlara ulaşabileceğini savunurlar (Kalkan, 2009: 110).

Günümüzde hala yaşamakta olan ya da yakın bir zamana kadar yaşamış olan ve sosyal-kültürel yönleri iyi incelenmiş olan toplulukların sahip oldukları özellikleri göz önünde bulundurularak çeşitli analogik yaklaşımlarda bulunurlar ve bu yaklaşımlarla ortaya koydukları hipotezleri desteklerler (Kalkan, 2009: 110). Etnolojik çalışmaların çoğu daha çok kırsal alanlarda yürütülmektedir. Bunun en büyük sebebi ise kentlere oranla kırsal alanlarda kültürel değişimlerin daha uzun bir zaman sürecinde gerçekleşmesidir. Bu tercihe bağlı olarak alet üretimi, bu aletlerin kullanımı ve işlevi, mimari gelenekleri, mimari yapıların nasıl inşa edildikleri, nasıl bir işlev gördükleri, neden ve nasıl terk edildikleri ve terk edildikten sonraki

---

¹Detaylı bilgi için bkz. Altuntek 2009: 1 vd.

aşamalarının (tahrip olma süreci) belgelenmesi gibi süreçler etnoarkeolojinin konuları içerisinde yer almaktadır. Bunlar dışında çanak çömlek üretimi, bu üretim aşamaları, üretilen ürünlerin dağıtımı ve kullanımı, taş alet yapımı, yapılar inşa edilirken neler yapıldığı (malzemenin temini, kullanımı, farklı özellikleri gibi), bizzat araştırma yapılan alanda belli bir dönem yaşayarak gözlemledikleri her şeyi kayıt altına alma etnoarkeologların yaptıkları çalışmalar arasındadır (Kalkan, 2009: 110-111).

“Ayrıca etnografik kayıtlar bize toplumların sosyal yapıları hakkında da çeşitli bilgiler sunar” (Yakar, 2004: 9).

Etnoarkeologlar geçmişi araştıran arkeoloji ile günümüzde yaşayan toplumlar hakkında araştırma yapan etnolojiyi birbirinden ayrılmaz parçalar olarak görüp her iki disiplinin gerek bilgi birikimi gerekse aralarındaki bilgi alışverişi, iki disiplinin temel amacı olan insanın bütünsel kültürünü açıklamada kullanabileceği görüşü yaygındır (Gosden, 1999: 2 –3).

Amerika’daki arkeoloji çevresinde son zamanlarda bazı değişimlerin ortaya çıktığını görmekteyiz (Kalkan, 2009: 111). Toplumların günlük yaşam biçimlerini, örgütlenme şekillerini, üretim mekanizmalarını, birbirleriyle olan ilişkileri, hiyerarşik yapı ve cinsiyet ayrımı gibi konular sosyal antropolojinin içerisinde yer almaktadır (Kalkan, 2009: 111) . Yukarıda bahsettiğimiz gibi arkeoloji çevresi de antropoloji gibi diğer bilimlerden de yararlanarak geçmişi aydınlatmaya çalışmaktadır. Yerel kültür tarihçileri, özellikle arkeoloji ile yakından ilgilenen antropologlar etnografik örneklerin geçmiş kültürlerin yapılarının anlaşılmasında fikirler vereceğine inanmaktadırlar (Kalkan, 2009: 111).

Bu durumda Binford’un ortaya attığı fikri ve buna verilen cevapları hatırlatmakta fayda vardır. Binford “*materyal kültürün, bütün sistemin yapısı hakkında bilgi sunabileceğini*” söylemektedir. Binford ayrıca “*maddi kültür bir toplumun yapısını ve kültür davranışını ne dereceye kadar yansıtabilir*” (Binford, 1962: 217) sorusunu da sormuştur. Bu tartışmalara Ian Hodder’da dâhil olmuştur. Hodder “*maddi kültürün*

yansıtıcı olmaktan ziyade genel kültürün bir parçası olarak görülmesi gerektiğini” (Yakar, 2002: 26) savunmaktadır. Hodder’ın aslında burada anlatmak istediği, materyal kültürün bir toplumun yapısını anlamamızda tek başına yeterli olmayacağıdır. “Materyal kültüre bakarak bir toplumun yapısı hakkında kısmen bilgi sahibi olabileceğimizi demek istemektedir” (Kalkan, 2009: 112).

2.3. Etnoarkeoloji’nin Tarihçesi

Etnoarkeoloji disiplinini, en geniş anlamıyla yaşanmış olan geçmişten yararlanmak olarak tanımlayabiliriz (Özdoğan, 2011: 152). “Aydınlanma Çağı’na gelindiğinde Avrupa’da kırsal toplumu belgeleme ve incelemeye yönelik etnografya, folklor gibi çalışmaların temelleri atılmış durumdaydı” (Özdoğan, 2011: 152). “Avrupalıların geçmişi yazılı kaynaklardan da oldukça ayrıntılı bir biçimde bilinmekteydi. Dolayısıyla etnografya ve folklor araştırmaları ve değerlendirme yöntemleri bu doğrultuda gelişmişti” (Özdoğan, 2011: 152).“Ancak 17. yüzyıldan itibaren Avrupalıların coğrafi keşifler sürecinde “ilkel” olarak tanımladığı topluluklarla karşılaşması, ister istemez yeni araştırma ve belgeleme yöntemlerinin geliştirilmesini zorlamıştır” (Özdoğan, 2011: 152).

Bundan dolayı araştırmacılar daha iyi veriler elde etmek amacıyla farklı araştırma teknikleri geliştirme ve belgeleme yöntemlerini geliştirme yoluna gitmişlerdir.

Daha önceleri varlıklarından haberi olunmayan bu topluluklar, bilinen kültürel sürecin teknoloji ve hayat biçimi açısından Taş Devri’nden başlayarak hemen hemen her aşamasıyla karşılaştırılabilecek çeşitliliği göstermekteydi. Bu durum, farklı bir yöntem ve farklı bir bakış açısının ortaya çıkmasına neden olmuş, Avrupa kıtasının geleneksel folklor ağırlıklı etnografyasının yerini, antropoloji çalışmaları almıştır. Ancak Avrupa’nın ilk kez karşılaştığı bu farklı topluluklara yönelik bakış açısı, bazen dini, bazen politik ve çoğu kez de ekonomik kaygılarla oldukça sancılı bir süreçten geçmiş ve hatta “ilkel” ve “aykırı” olarak görülen toplulukların “insan” olarak kabul edilip edilmeyeceği bile tartışılmıştır (Özdoğan, 2011: 152).

Bu bağlamda çeşitli araştırmacılar bu bölgelerde çeşitli araştırmalar yürütmüşlerdir.

1784 yılında, daha sonra Amerika başkanı olacak olan Thomas Jefferson, Pueblo kültürü olarak bilinen eski bir Kızılderili yerleşiminde arkeolojik kazılar yürütmüştür. Aynı kişi 1812 yılında ise Kızılderili arkeolojisine yönelik American Antiquarian Society'nin kuruluşuna liderlik yapmıştır. Aynı zaman içinde her ne kadar Avrupalıların dünyanın çeşitli yerlerinde karşılaştıkları topluluklar ile ilgili yaptıkları gravür ya da betimlemeler varsa da, bunların ilk sistemli örneği Kaptan James Cook'un, 1768-1771 yılları arasındaki Güneydoğu Asya ve Okyanus Adaları ziyareti sırasında tutmuş olduğu kayıtlardır. Cook, coğrafi kayıtların yanı sıra, özellikle yerel topluluklarla ilgilenmiş, yerleşimleri ve hatta kullandıkları aletleri de ayrıntılı bir şekilde belgelemiştir (Özdoğan, 2011: 153).

Etnoarkeoloji kelimesinin bir kavram olarak kullanılması 1900 yılında J. Fewkes'in Amerikan yerlileri üzerine yaptığı araştırmadan sonradır (Kalkan, 2009:112). Fewkes günümüzde hala yaşayan ve ilkel olarak nitelendirilen toplulukları inceleyerek tarih öncesinde yaşayan topluluklar arasında bir karşılaştırma yapmıştır. Fewkes aynı zamanda kabul edilen ilk etnoarkeologdur (David-Kramer, 2001: 6). Ancak etnoarkeolojinin ciddi anlamda antropolojinin alt disiplini olarak ortaya çıkışı 1950'lere denk gelmektedir. 1956 yılında yayınlanan ve Maxine Kleindienst ve Patty Jo Watson tarafından yazılan "*Action Archaeology: the archaeological inventory of a living community*" adlı eser dönemin önemli çalışmaları arasındadır (David-Kramer, 2001: 6; Yalman, 2005: 26). 1950'ler ile birlikte etnografik çalışmalar giderek artmaya başlamış ve etnoarkeolojinin çeşitli aşamalardan geçmeye başlamıştır. Birinci aşama olarak 1956–1969 yılları arasını kapsayan süreçtir. Bu süre zarfında özellikle kültürel antropolojinin arkeolojik yorumlamalarda nasıl kullanılabileceği ciddi bir biçimde incelenmiştir. V. Turner, C. Geertz, R. Ascher ve K. Heider gibi araştırmacılar bu çalışmaları yürütenler arasındadırlar. Adı geçen bu araştırmacılar yaşayan topluluklar hakkında çeşitli çalışmalar yürüterek kendilerine arkeolojide kullanabilecekleri gerekli teorik bilgiyi sağlamışlardır" (David-Kramer, 2001: 6-7; Kalkan, 2009:112).

Diğer aşamalara geçmeden önce etnoarkeolojinin kavram olarak henüz ortaya çıkmadan önceki süreçlere kısaca bakmakta fayda vardır.

Geçmişini anlama isteği sonucunda başvurulmuş araştırmalarda etnografik unsurları göz önünde bulundurma 1900 yılından çok daha öncelere gitmektedir. Özellikle kutsal kitaplarda geçen yerleri anlamak açısından başvurulmuş yöntemlerden biridir. Bundan dolayı özellikle Yakındoğu'nun çeşitli bölgeleri bazı kişiler tarafından ziyaret edilmiş olup ve bu ziyaretler sonucunda çeşitli gözlemler yapılmıştır. Yapılan bu gözlemler kutsal kitaplardaki tasvirlerle karşılaştırılmıştır (Yalman, 2005: 27). Özellikle seyahatnamelere baktığımızda (Anabasis vb.) antik dünya hakkında çeşitli fikirler edinebilmekteyiz. Söz konusu eserlerde ziyaret edilen bölgelerin kültürleri, coğrafyaları, mimari yapıları, sanatı ve geçim ekonomileri hakkında çeşitli verilerin mevcut olduğunu görüyoruz. Bahsettiğimiz bu tip eserler bize antropolojik ve etnografik fikirler edindirirler.

Çeşitli bilim insanları tarafından etnografyanın başlangıcı olarak Anadolu'nun güneybatı kıyısında bir kasabada (Miletos) doğan Herodotos ile başlatırlar. Herodotos Akdeniz çevresindeki ülkelere sık sık gitmekte olup ve gittiği yerlerdeki halkların kendilerine özgü geleneklerini, dilini, kıyafetlerini, siyasal ve hukuki kurumlarını, zanaatlarını ve ekonomik durumlarını betimler, kültürel karşılaştırmalar yapardı (Altuntek, 2009: 22).

Dikkatle incelenmesi gereken bir diğer araştırmacı da İbni Haldun'dur. Kuzey Afrika'nın toplumsal, siyasal ve iktisadi koşullarını inceleyen İbni Haldun, göçebe ve yerleşik yaşam biçimlerinin bir karşılaştırmasını yapar ve kültürel farklılıkların nedenini iklim koşulları ve üretim tarzlarına bağlar. Döneminin ilerisinde nesnel çözümler yapmış olan İbni Haldun'un en özgün düşüncelerinden biri, topluluktaki üyeler arasındaki dayanışma duygusunun ve karşılıklı taahhüdün oluşması ve sürdürülmesinde akrabalık ve dinin önemine vurgu yapmasıdır. Onun bu fikri on dokuzuncu yüzyılda Emile Durkheim'ın toplumsal dayanışmaya dair

düşüncesinde yankısını bulur ve günümüzde, her ikisi de antropoloji ve sosyolojinin temel taşları haline gelir (Altuntek, 2009: 26)².

Kutsal kitaplarda geçen yerleri anlamak amacıyla Yakınoğu'nun çeşitli yerlerine çeşitli ziyaretlerin gerçekleştirildiğine yukarıda değinmiştik. Bunları biraz daha detaylandırarak olursak:

Alman bir araştırmacı olan H. Paulsen 1748'de yaptığı araştırmada sadece seyahatnamelerden derlediği bilgilerle doğuda yaşayan insanların (kastedilmek istenen büyük ihtimalle Yakınoğu) tarımsal faaliyetlerle ilgili bilgileri kutsal kitaplardakilerle karşılaştırarak daha da anlaşılır kılmaya çalışmıştır (Yalman, 2005: 27). Bu araştırmacının dışında 19. yüzyılda Mısır'da yürütölmüş olan sistemli çalışmalar, Yakınoğu ve Mısır'da daha önce yapılmış olanlara oranla, bugünkü Mısır halkı ile Antik dönem halkının bir devamlılığı olduğu yönünde çeşitli analogilerin yapılmasını sağlamıştır. Yapılan bu çalışmaların sonucunda özellikle tarım aletleri ve mimari yapılar hakkında etnografik karşılaştırmalar yapılmıştır (Kojj, 2002: 14).

Yine aynı yıllarda benzer çalışmaların Amerika'daki yerlilerin yaşadıkları alanlarda da yapıldığını görmekteyiz. Amerika kıtasında yürütölmüş olan çalışmaların amacıyaşayan ve ilkel olarak nitelendirilen insanların özellikleri incelenerek özellikle prehistorik devirler hakkında daha fazla fikir sahibi olabilmektir.

Etnografik veriler göz önünde bulundurularak daha eski dönemler hakkında yapılacak olan çıkarımların kesin olarak doğru olduğu söylenemez. Ama çeşitli analogilerin yapılmasında yardımcı olduğu unutulmamalıdır. Bundan dolayı çeşitli bilim insanları tarafından eleştirilmesine rağmen sürekli başvuru olan yöntemler arasındadır.

---

²1332-1406 yılları arasında yaşamış olan İbni Haldun'un yapmış olduğu bu çalışma incelediği toplum hakkında detaylı sosyolojik veriler sunmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. YvesLacoste.

Etnoarkeolojide, yorum bir amaç olduğundan bu yana, yapılan bütün tartışmalara rağmen, arkeolojik verilerin yorumlanmasında kaçınılmaz bir biçimde başvuru bir araç olmuştur. Ortaya çıkan hatalı sonuçlar ve çok sayıdaki eleştirel tartışmanın sonucunda bile, yine de hiç bir zaman dışlanmamış, ama bilim dalının kendi iç süreçleri içinde pek çok kez yeniden tanımlanmış olup, yapılan hataların düzeltilmesine çalışılmıştır (Yalman, 2005: 26).

Etnografik çalışmaların yanında giderek artmakta olan arkeolojik kazılar sonucunda birçok yeni bilginin de ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Özellikle günümüzde hala yaşamakta olan ve “çağdaş ilkeller” olarak adlandırılan toplulukların yapılarının sanılan aksine daha karmaşık olduğu ortaya çıkmıştır. Bu verilerle beraber tarihöncesi toplumların da sanıldığından daha karmaşık ve çeşitliliğe sahip oldukları kabul edilmiştir (Wylie, 2002: 137).

Van der Kooij Yakınoğu’da yapmış olduğu çalışmalar neticesinde Etnoarkeolojiyi dört evreli olarak ayırmıştır. Birinci evreyi yukarıda da değindiğimiz gibi bu bölgeye yapılan çeşitli ziyaretler sonucunda kaleme alınan eserler oluşturmaktadır. İkinci evreyi ise 1930’lardan 1955’e kadar yürütülmüş olan çalışmalar oluşturur. Bu evrede daha çok analoginin bir araç olarak kullanılabilceğinin farkına varıldığı süreci kapsamaktadır. Bu dönemde özellikle Yakınoğu’da çeşitli araştırmalar yapan arkeologların bu gölgede yaşayan halkla yaptıkları görüşmelerden ve gözlemledikleri etnografik verilerden yola çıkarak kazılar sonucunda elde ettikleri verileri yorumlamada kullanmışlardır (Yalman, 2005: 28).

Kooij 1955-1982 yıllarını ise etnoarkeolojinin üçüncü evresi olarak tanımlamıştır. Özellikle 1950’lerden itibaren arkeolojinin antropoloji ve etnografide bir kimlik arayışı içine girdiğinden bahsetmektedir. 1960’lar ve 1970’lerde bu kimlik arayışları tanımlanmış ve bu tanımlar üzerinden çeşitli tartışmalar yürütülmeye başlamıştır (Yalman, 2005: 28).

Etnoarkeolojinin giderek ilerleme kaydetmesinde özellikle Amerika’da yürütülen çalışmaların etkili olduğunu söyleyebiliriz. Amerika’da antropolojinin arkeoloji üzerindeki etkisi bunun en büyük etkenidir. Yeni arkeoloji ile birlikte geçmiş kültürlerden kalan kalıntılar antropolojik yaklaşımlarla daha iyi yorumlanma imkânı

bulmuştur (Binford, 1962: 217 vd). Yeni arkeolojinin savunucularının en başında Binford gelmektedir (Yalman, 2005: 30).

Bu akım ile birlikte Yakındoğu’da yapılan arkeolojik çalışmalarda bazı değişimlerin yaşandığını görmekteyiz. Yürütülen arkeolojik kazıların yanında söz konusu bölgelerdeki etnografik unsurlarda göz önünde bulundurulmuştur. Etnografik unsurlar üzerinde çeşitli çalışmalar yapılarak yayınlanmıştır. Robert Braidwood bu alanda çeşitli çalışmalar yapmış ve bazı öğrencilerini de bu alana yönlendirmiştir. Yapılan bu çalışmalar arkeologlar tarafından referans olarak alınmışlardır.

1970’lerden itibaren arkeologların etnoarkeolojiye ilgilerinin büyük oranda arttığını görmekteyiz.

Toparlayacak olursak yaklaşık olarak son 60 yıllık süre içerisinde etnoarkeolojinin üç aşamadan geçtiğinden bahsedebiliriz.

İlk aşamada kültürel antropolojinin nasıl kullanılabileceği üzerinde durulmuştur. Yapılan çalışmalar çeşitli dergilerde yayınlanmıştır.

İkinci aşama ise Yeni Arkeoloji ile başlamaktadır. Özellikle Binford’dun yapmış olduğu çalışmalar önemlidir. Bu aşamanın başlangıcı olarak Binford’un 1962 yılında kaleme aldığı “*Archaeology as Anthropology*” makalesinin yayınlanması olarak kabul edebiliriz.

Üçüncü ve son aşama olarak 1982 yılında Hodder’ın başlattığı ve hala devam eden tartışmalardır. Bu tartışmalara yukarıda kısacada olsa değinmiştik. Özellikle “*maddi kültür, bir toplumun yapısını ve kültür davranışını ne dereceye kadar yansıtabilir*” sorusu tartışma konusudur (Yakar, 2002: 25-52). Türkiye’de etnoarkeolojinin gelişim sürecine gelecek olursak;

“Anadolu’da arkeolojik çalışmalar Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemleri ile başladığı söylenebilir. Özellikle Osman Hamdi Bey’in çalışmaları önemlidir. Daha

sonra Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte arkeoloji bilimi de diğer bilim dalları gibi ivme kazanmaya başlamıştır. 1960'lara gelindiğinde önemi giderek artmaya başlamıştır"³.

Türkiye'deki etnoarkeolojik çalışmaların 1960'lı yıllarda başladığını söyleyebiliriz. Sistemli bir biçimde ise son 20 yıldır çeşitli alanlarda devam etmektedir. Bu çalışmaları başlatanların başında Hamit Zübeyir Koşay gelmektedir. Koşay arkeolojik verileri daha iyi yorumlayabilmek için çağdaş insanların yaşam biçimlerinin göz önünde bulundurulmaları gerektiğini öne sürmüştür (Yalman, 2005: 35).

Koşay Alacahöyük'te yaptığı kazılara paralel olarak çevrede bulunan etnografik verilerin (özellikle kırsal mimarinin) de kayıt altına alınmasını sağlamıştır. Aynı yöntemi 1968 yılından itibaren ODTÜ'nün öncülüğünde yürütülen Keban Barajı Projesi kapsamında da uygulamıştır. Özellikle Pulur-Sakyol höyüğündeki kazılar devam ederken bu yöredeki etnografik veriler de çeşitli çalışmalar yürütülerek kayıt altına alınmıştır (Kalkan, 2009: 113).

“Koşay yapmış olduğu bu çalışmalarla Türkiye'de etnoarkeolojinin ortaya çıkmasına büyük katkılar sağlamıştır”⁴.

Bu çalışmalar 1960'lar da başlamasına karşın çeşitli bilim dalları etnografya ve antropoloji konusunda bun tarihten önce çeşitli çalışmalar yürütmüşlerdir. Yapılan bu çalışmalardan arkeologlar da yararlanmışlardır. 1950 ile 1980 yılları arasında özellikle kırsal kesimlerde yürütülmüş olan etnografik ve antropolojik çalışmaların etnoarkeolojiye olan katkısı dikkate değer ölçüde önemlidir (Yalman, 2005: 36).

“1968 yılında başlayan etnoarkeolojik çalışmalar günümüzde daha sistemli bir disipline bürünerek devam etmektedir”⁵.

---

³Detaylı bilgi için bkz. Kalkan 2009, 78 vd.

⁴Detaylı bilgi için bkz. Kalkan 2009, 78 vd.

⁵Yapılmış olan çalışmalar hakkında detaylı bilgi için bkz. Kalkan 2009, 113 vd.

Türkiye’de yapılmış olan etnoarkeolojik çalışmalara biraz daha değinecek olursak; “Anadolu’nun özellikle kırsal bölgeleri etnoarkeologlar açısından oldukça zengin kaynaklara sahiptir ve bu kaynaklar tarihi ya da genel anlamda karşılaştırmalı analogiler sunar” (Takaoglu, 2004: 15). “Anadolu’da etnoarkeolojik çalışmalar başlamadan çok önce bazı etnolojik çalışmalar yürütülmüş olup hatta bu çalışmaların 17. yy’ın ilk yarısına kadar gitmekte (Takaoglu, 2004: 16). “İngiliz bir arkeolog olan Sir Charles Fellows Likya bölgesine yapmış olduğu ziyaretinde buradaki ahşap yapıları incelemiş ve bunları kayıt altına almıştır” (Takaoglu, 2004: 16).

“1930’larla birlikte etnografya Türk arkeologlar açısından önemli bir alan haline gelmiştir”. (Takaoglu, 2004: 16).

“Bu çalışmaları ilk başlatan kişi ise Hamit Zübeyir Koşay olmuştur” (Yalman, 2005: 35).

Koşay 1930 ve 1940’larda Ahlatlıbel, Alacahöyük, Kumtepe, Pazarlı, Karaz, Büyük Güllücek ve Mahmatlar’da çeşitli kazı çalışmaları yürütmüş olup bu kazı çalışmalarına paralel olarak kazı alanlarına yakın olan köyler ile kazılardan elde edilen verileri karşılaştırmıştır (Takaoglu, 2004: 17).

1960’lar ile birlikte bu çalışmalara daha çok önem verildiğini görmekteyiz. Anadolu’da yapılmış olan çalışmalara aşağıda bazı örnekler vererek açıklayacağız. Bu çalışmalar özellikle Keban Barajı’nın inşa edilmeye başlamasıyla birlikte daha da önem kazandığını görmekteyiz.

Doğu Anadolu Bölgesi’nde yapılmış olan etnoarkeolojik çalışmaların büyük çoğunluğu Keban Barajı’nın inşa edildiği alanda yürütülmüştür. Bu çalışmalara özellikle Elazığ ili sınırları içerisinde yer alan Avşan ve Altınova ovalarında yoğunlaşmıştır. Yapılan kazılarla birlikte etnografik veriler de sistemli bir şekilde kayıt altına alınmışlardır. Bahsettiğimiz bu alanlar Anadolu’nun ilk etnoarkeolojik çalışmalarının yürütüldüğü yöredir (Kalkan, 2009: 125).

Elazığ sınırları içerisinde yer alan Altınova’da A. Alpöge 1971 yılında Keban bölgesindeki kırsal mimari ile ilgili etnografik belgeleme çalışmaları yürütmüştür.

Altınova bölgesinde Akmezra, Tepecik, Munzuroğlu, Haçeri, Arozik, Habuski (İkizdemir) ve Şemsi köylerinde, Elazığ-Pağnik yolu üzerinde Alibey, köyleri ziyaret edilmiş, ziyaret edilen alanlarda bulunan önemli yapıların rölevaleri yapıldıktan sonra köy evlerinin ayrıntılı fotoğrafları çekilip krokileri çizilmiştir (Kalkan, 2009: 133).

Doğu Anadolu Bölgesi'nde çalışmaların yürütölmüş olduğu bir başka alan ise Aşağı Fırat Bölgesi'dir. Burada yürütölen çalışmalar Avşan Projesi model alınarak yürütölmüştür. Cafer Höyük ve çevresinde bulunan kırsal yerleşme, ekonomi ve demografi konularını içeren oldukça detaylı bir etnoarkeolojik çalışma yayınlanmıştır (Aurenchevd, 1997: 1-294).

“Cafer höyük ve çevresinde yer alan iki köy ile yedi mahalleyi kapsayan etnoarkeolojik çalışmalar yörede bu konuda yapılmış tek çalışma özelliğini taşır” (Kalkan, 2009: 246).

“Erzurum ili sınırları içerisinde yer alan ve 1942-1994 yılları arasında Karaz, 1960 yılı yaz çalışmalarında Pulur ve 1961 yılı yaz çalışmalarında Güzelova, sonrasında Sos Höyükte⁶ bir dizi arkeolojik ve etnografik çalışmalar yürütölmüştür” (Kalkan, 2009: 246).

Türkiye'nin diğer bölgelerinde de etnoarkeoloji çalışmaları yürütölmüştür. Bu çalışmalar hakkında Aytekin Kalkan çok geniş kapsamlı bir tez çalışması yapmıştır⁷. Bunun dışında Turan Takaoğlu'nun editörlüğünü yapmış olduğu ve dört ciltten oluşan “*Ethnoarchaeological Investigations in Rural Anatolia*” adlı çalışma da Anadolu'daki etnoarkeolojik çalışmalar hakkında detaylı veriler içermektedir.

Yürütmüş olduğumuz çalışma Niğde ili sınırları içerisinde yer alan Melendiz Dağı'ndaki yayla yerleşimleri ve yaylacılık faaliyetleri ile ilgilidir. Tezin ana konusu olan yayla yerleşimlerine geçmeden önce Niğde ilinin coğrafi yapısı ve genel

---

⁶ Detaylı bilgi için bkz. Hopkins, 2003, 77-109, Hopkins, 2004: 39-53.

⁷ Konu hakkında daha fazla bilgi için bkz. Kalkan, 2009: 1 vd.

anlamda yaylacılığın ne olduğunu konuyu daha iyi anlamamız açısından açıklamakta fayda olacağı kanısındayım.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. NİĞDE İLİNİN COĞRAFİ YAPISI VE YERLEŞİM DOKUSU

Volkanik Kapadokya sınırları içerisinde yer alan Niğde ili batıda Konya ve Aksaray, kuzeyde Nevşehir, doğuda Kayseri ve Adana, güneyde ise Mersin illeri ile komşudur. İlin güneyinde Bolkar Dağları ile İçel ilinden güneydoğu ve doğudan Aladağlar ile Adana'dan ayrılır. İlin Çamardı ve Ulukışla ilçeleri ise Akdeniz bölgesinde kalmaktadır (Can, 2011: 7).

3.1. Jeolojik Yapısı ve Çevresel Faktörler

Niğde İli'ne genel anlamda baktığımızda Misli ve Bor ovaları dışında engebeli ve yüksek bir yapıya sahip olduğu görmekteyiz. İlin coğrafyasına baktığımızda Hasan Dağı, Keçiboyduran Dağı, Melendiz Dağı ve Göllüdağ gibi volkanik yapıları dağlar ile volkanik yapıları materyallerin oluşturduğu platolar, Bor, Misli ve Melendiz ovaları, Üçkapılı ve Ulukışla platoları, Aladağlar ve Bolkar Dağları dikkat çeken unsurlardır (Torosluoğlu, 2007: 77).

“Hasan Dağı, Keçiboyduran ve Melendiz Dağları'ndan kaynaklanan malzemeler bölgenin kuzey ve kuzeydoğusunu bir yorgan gibi örtmüş, bünyesinde ekonomik düzeyde yapı malzemeleri bulundurmaktadırlar” (Can, 2011: 11).

Volkanik Kapadokya içerisinde yer alan Niğde ili jeolojik bakımdan içerisinde bazı çeşitlilikleri barındırmaktadır. Yapılan araştırmalar sonucunda söz konusu bölgenin volkanik yapıları bir alan olduğu ve volkanik aktivitelerin Neojen'den günümüze kadar büyük bir kesinti olmadan devam ettiğini ortaya koymuştur (Aydın, 2009: 16).

“Volkanik Kapadokya'nın oluşumu ise *Neo-Kuvaterner* dönemde Afrika-Arap ve Avrasya kıtalarının çarpışmaları sonucunda oluşmuş olabildikleri yönündedir” (Doğan, 2007: 7; Toprak-Güncüoğlu, 1993: 57).

“Volkanik etkinliklerin oldukça yoğun olduğu Üst Miyosen - Kuvaterner sürecinde Kapadokya bölgesi, çoğunlukla piroklastik akıntılardan, pümsice zengin geri düşme çökellerinden, piroklastik yayılma ürünlerinden, ayrıca çok sayıda polijenetik ve monojenetik volkandan oluşmaktadır” (Aydın, 2009: 13-14). “Volkanik Kapadokya’nın oluşumunda etkin rol üstlenmiş olan iki fay sistemi vardır. Bunlar Tuz Gölü fay sistemi ile Ecemiş fay sistemleridir. Volkanik Kapadokya büyük ihtimalle bu iki tektonik aktivitenin etkisi altında kalmış olmalıdır” (Aydın, 2009: 12).

“Volkanik Kapadokya içerisinde yer alan Hasandağı, Melendiz, Keçiboyduran, Erciyes ve Göllüdağ tektonik hareketler sonucunda meydana gelen oluşumlardır” (Çakan, 2013: 15).

“Bu tektonik yapılanmalar içerisinde yer alan Keçiboyduran ve Melendiz dağları *volkanoklastik* materyallerden oluşup *ignimbritik* bir volkanizmanın sonucunda oluşmuş olan dağlardır. (Bayer, Altın 2008: 15). Bölgenin günümüzdeki yapısını kazanması ise volkanik hareketler sonucu şekillenen arazi yapısının *Kuvaterner’de* akarsuların ve yağışların aşınım faaliyetleri sonucunda vadilerin ve ovaların oluşmasıyla ilişkilidir. Bahsettiğimiz bu alanlar aşındırma ve biriktirme sonucunda günümüzdeki görünümünü kazanmışlardır. Bor ve Çiftlik ovaları volkanik hareketler sonucunda çökmüş ve bu çökelti alanları yukarıda bahsettiğimiz gibi aşınma sonucunda taşınan alüvyonların bu çökeltilerde birikmesi sonucunda bu alanlar bugünkü yapısını kazanmışlardır (Can, 2011: 11).

Arazinin volkanik bir yapıya sahip olmasından dolayı bölgede özellikle Tarihöncesi Dönemlerde tercih edilen ve önemli bir değişim maddesi olarak kullanılan obsidyen, yatakları açısından oldukça zengin olduğu tespit edilmiştir. Ancak şunu da belirtmekte fayda vardır obsidyen ya da diğer adıyla volkanik cam volkanizmanın etken olduğu her yerde oluşabilen bir madde değildir. Obsidyenin oluşabilmesi için yeryüzüne çıkan lavın hızlı soğuması ve içerisinde asit barındırması gereklidir (Balkan Atlı, 2013:9, Çakan, 2013: 15). Bölgenin önemli obsidyen yatakları Göllüdağ (Bozköy, Kayırlı, Kömürcü) ve Nenezi Dağ’da bulunmaktadır. Bu konuyla ilgili detaylı bilgilere bir sonraki bölümde değinilecektir.

Bahsettiğimiz alanın su kaynakları bakımından oldukça zengin olduğunu görmekteyiz. Bu su kaynakları kuzeyde Kızılırmak, doğuda Sultansazlığı, batıda Tuz Gölü ve Melendiz havzasında Melendiz suyudur (Çakan, 2013: 16).

“Melendiz Dağı'nın çeşitli yükseltilerinden doğan ve alçak ovalarda sona eren kısa boylu akarsular andezit, bazalt ve tüf gibi nispeten yumuşak kayaları parçalayarak alana bir kırgıbayır görüntüsü vermişlerdir” (Can, 2011: 11). “Melendiz Dağı'nın güneyinde Okçu Dere ve Karanlık Dere, kuzeyde Sultanpınarı Dere ve batıda Kale Dere'dir” (Çakan, 2013: 17). “Bölgede mevsimlik akarsuların yanında özellikle Aladağlar ve Bolkar Dağları'ndan kaynağını alan kaynaklar sayesinde çeşitli göllerin ve sulak alanların oluştuğunu görmekteyiz” (Çakan, 2013: 17). “Radyal drenaja sahip olan bu akarsular ‘V’ şekilli olup çentik vadilere sahiptirler” (Bayer Altın, 2008: 15, Can, 2011: 11). Melendiz Dağı üzerinde yapmış olduğumuz alan araştırmasında yayla yerleşmelerinin bahsettiğimiz akarsulara yakın yerlerde olduklarını gördük. Yani yaylacılık faaliyetlerinin yürütülmesinde bu kaynaklar belirleyici bir konumdadır. Ancak yürütülen yaylacılık faaliyetleri hem vadi içlerinde hem dağların eteklerinde yer alan düzlük alanlarda yürütülmektedir. Bu konuya yaylacılığın ne olduğu anlatılırken daha detaylı değinilecektir.

3.2 İklim ve Bitki Örtüsü

3.2.1 İklim

Niğde ilinin iklim özellikleri topografyaya bağlı olarak değişimler göstermektedir. *Orklimatik* şartlar, yağış ve sıcaklık değerlerinin çok kısa mesafelerde değişmesine sebep olmaktadır. Bundan kaynaklı olarak yetiştirilen ürünlerin ekim ve hasat zamanlarının arasında yaklaşık olarak iki aylık kaymaların ortaya çıktığını görmekteyiz (Bayer Altın, 2008: 1).

“Niğde ili karasal iklimin etkileri altında olan bir ildir. Karasal iklimin etkileri altında olmasının en büyük etkenleri ise; etrafının dağlarla çevrili olması, deniz seviyesinden 1.200 metre yüksekte olması, denizin etkilerine çok açık olmaması ve kuzeyden gelen soğuk hava kütlelerine açık olmasıdır. Akdeniz üzerinden gelen nemli hava kütleleri Gülek Boğazı vasıtasıyla Melendiz Dağı Kütlesi ile karşı karşıya gelir. Şehir

merkezi ile Bor, Altunhisar, Çiftlik İlçesi civarı bu etkileşimin sonucunda orografik yağışlarına sahne olur. Özellikle Çiftlik İlçesi Melendiz Dağı'nın çeşitli yükseltileri arasında yer almasından kaynaklı olarak, bu yağışlardan daha çok fazla etkilenmekte ve çevresindeki geniş ovalık alanlara göre daha yağışlı ve serin bir mikroklimaya sahip olmaktadır” (Can, 2011: 15).

Karasal iklimin etkileri altında bulunan Niğde ilinin iklim özellikleri yazları sıcak ve kurak, kışları ise soğuk ve kar yağışlıdır. İlkbaharda hâkim olan yağış türünü ise yağmurlar oluşturmaktadır. Karasal iklimin en belirgin örneği yıllık ve günlük sıcaklık farklılıklarıdır. İlin gerek yıllık gerekse günlük sıcaklık farklarına baktığımızda ildeki hâkim iklimin karasal iklim olduğunu görüyoruz. Orta kuşakta yer almakta olan ilin en sıcak ay ortalaması Temmuz (22,3°C), en soğuk ay ortalaması ise Ocak ayında (-0,5°C) ölçülmektedir. İlin yıllık ortalama sıcaklığı ise 10,9 °C'dir. İlin yıllık yağış ortalaması ise 34,8 mm.dir” (Can, 2011: 16). “Minimum yağış miktarı Temmuz ve Ağustos aylarında düşer ve bu yağışlar yağmurlardan oluşmaktadır. Bu aylarda yağışın oranı 5 mm.nin altındadır. Maksimum yağış ise Eylül ayının sonunda başlar ve Mayıs ayına kadar devam eder. Yağışın en fazla düştüğü Mayıs ve Eylül aylarında ortalama yağış oranı Mayıs ayında 52,4 mm, Eylül ayında ise 41,4 mm.dir (Can, 2011: 16). Yağış oranlarına mevsimsel olarak bakıldığında en fazla yağışın 130,4 mm ile ilkbahar mevsiminde olduğu görülür. İlkbahar mevsimini 112 mm ile kış ayı, 65 mm ile sonbahar, 36,4 mm ile yaz mevsimleri takip eder (Çizelge 1, Bayer Altın 2010: 194, Şekil 3'ten değiştirilerek). Yaz mevsiminde yağışın çok az olması bitki örtüsünü önemli bir ölçüde etkiler. Yüksek kesimlere oranla ovalardaki bitki örtüsü kısa bir süre içerisinde kurur. Bundan dolayı özellikle küçükbaş hayvancılıkla uğraşan kişiler hayvanlarının besin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla alçak kesimlere oranla daha yeşil ve taze ot barındıran yüksek kesimlere çıkarlar. Burada yüksek kesimler olarak bahsedilen yerler ovalara oranla daha yükseklerde yer alan akarsu vadileri, dağların etekleri ve dağların üzerlerinde yer alan düzlük alanlardır. Daha sonra detaylı olarak anlatacağımız yaylacılık faaliyetleri bu yüksek kesimlerde yürütülmektedir.

3.2.2 Bitki Örtüsü

İklim, yeryüzü şekilleri, bakı, toprak yapısı ve biyolojik faktörler bitki örtüsünü belirleyen önemli etkenler arasında yer alırlar.

“Niğde ili yazları sıcak ve kurak, kışları sert ve uzun geçen, sıcaklık şartları bakımından karasal iklimin, yağış bakımından step ikliminin özelliklerini taşımaktadır” (Günel, 2013: 11). Bölgede varlığı bilinen ormanlık alanlar çeşitli zamanlarda tahrip edilmiştir.

Araştırma konumuzu oluşturan ve Niğde ili sınırları içerisinde yer alan Melendiz Dağı'nın vejetasyonunu daha detaylı anlatacak olursak: “İklim koşulları ve yükseltiye bağlı olarak kendi içerisinde çeşitlilikleri barındırmaktadır. Bunlar araştırmacılar tarafından iki gruba ayrılmıştır” (Can, 2011: 20).

“Bunlardan birincisi 1300 ile 1800 metre arasında uzanan tüylü meşe (*Quercus pubescens* Willd.), mazı meşesi (*Q. infectoria* Olivier), Makedonya meşesi (*Q. Trojana* P.B. Webb.), Ahlat (*Pyrus elaeagnifolia* Pall.) ve yabani erik (*Prunus institia* L.)'den oluşan kuru orman kalıntıları, ikincisi 1200-2000 m arasında uzanan antropojenik steplerden oluşan kuşaktır” (Çakan, 2013: 17). Araştırma sahamız içerisinde yer alan kesimlerin çoğu yazları sıcak ve kurak olmasından dolayı yazın tamamen kuruyan otsu bitkilerden oluştuğu söylenebilir. Melendiz Dağları'nın yüksek kesimlerinde nemliliğe bağlı olarak nadiren de olsa orman türlerine rastlanmaktadır. Ancak bu orman örtüsü geniş bir dağılıma sahip değildir. Karasal iklimin etkisinde kalmasından dolayı asıl dikkati çeken bitki örtüsü bozkırlar ve çeşitli ot topluluklarıdır.

Bölgedeki zengin su kaynaklarından dolayı bölgede önemli oranda sulak alanlar ve çeşitli göller meydana gelmiştir. Söz konusu bu su kaynakları (yağmurlar ve eriyen karlar) bölgenin yıllık su ihtiyacını rahatlıkla karşılayabilmektedir. Bu durumun binlerce yıldan bu yana böyle devam ede geldiği yapılan çalışmalar sonucundan bilinmektedir (Çakan, 2013: 17).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. YAYLACILIK NEDİR?

“Otlaklardaki mevsimlik değişimlerden yararlanan hayvancılığın bu eski formu, Anadolu'nun belli bölgelerinde muhtemelen Neolitik Çağ'dan beri kullanılmaktadır” (Yakar, 2007: 172). “Yaylacılık, Anadolu'nun yarı kurak bölgelerinde karma çiftçilik yapan topluluklara uygun, risk azaltıcı bir ekonomik seçenektir” (Yakar, 2007: 172).

Geleneksel toplumlarda en büyük sosyal, ekonomik ve politik yapılar aşiretlerden meydana gelir. Anadolu'da bu yapı, göçebe/yarı göçebe gruplar arasında tamamen yerleşik düzene geçmiş kırsal topluluklarda olduğundan daha iyi korunduğunu görmekteyiz. Gerçekten de Anadolu'daki göçebe, yarı göçebe aşiretler Son Tunç Çağı – İlk Demir Çağı başta olmak üzere, eski Anadolu aşiretlerinin sosyal ve ekonomik yapıları, merkezi devlet, yerel yönetimler ve yerleşik topluluklarla ekonomik, sosyal, kültürel ve politik alanlardaki etkileşim tarzları hakkında ipuçları vermektedirler (Yakar, 2007: 176).

“Anadolu göçer kültürünü, hayvancılığa dayalı bir ekonominin belirlediği, konar-göçer, yarı göçer ve yaylacı toplulukların geleneksel yaşama biçimidir” (Kutlu 1992: 59).

Yaylacılığın ne olduğuna geçmeden önce yukarıda bahsettiğimiz kavramları kısaca açıklamakta fayda vardır.

4.1. Konar Göçerlik

“Yunanca'dan *nomados* (otlaklarda yaşayan topluluklar) kelimesinden türeyen göçebelik (nomadizm), kavram ve yapı bakımından yerleşik olan çiftçi topluluklarından oldukça farklı bir sosyoekonomik örgütlenme şekli gösterir. Göçebe çadır yerleşmeleri ve grupları genel olarak aşiret ve kabilelerden gelen akrabalık ve statü üzerine kurulu aşiret örgütlenmelerini yansıtır” (Yakar, 2007: 189).

Konar-göçerliğin diğer tanımları aşağıda aynen aktarıldığı gibidir.

Konar-göçerlik herhangi bir toprak parçasına ve konuta bağlı olmadan, sürekli olarak çadırlarda ikamet eden, genelde yakın akraba gruplarından oluşan ve ekonomileri sadece hayvancılığa dayalı olan toplulukların yaşam biçimleridir. Genel olarak bakıldığında bu grupların daha çok küçükbaş hayvancılıkla uğraştıklarını görmekteyiz. Hayvanlarına iyi otlaklar bulabilmek için, mevsim ve bitki durumuna göre, yaylalardan steplere, steplerden yaylalara göçerler ve daima çadırlarda konaklarlar (Kutlu, 1992: 59).

Hayvancılıkla uğraşan bu grupların otlatma sahalarını yabanıl çayırlar, çalılık alanlar ve bazen de nadasa bırakılmış topraklar meydana getirmektedir. Tarımla uğraşan topluluklar gibi göçebe hayvancılar da üretim kaynaklarının (hayvan sürülerinin) yönetimi için enerji ve zaman harcarlar (Bates, 2009: 189).

Üretimdeki çeşitlenmenin getirdiği birçok avantaja karşın, tarımsal uygulamalardaki değişimler, özellikle de su kanallarının inşa edilmesi sayesinde yoğun tarımsal üretimin gelişmesi, çoban uzmanlaşmasının ön şartlarını yaratmıştır (Bates, 2009: 191). Sulamayla birlikte artan üretim, nüfus artışını ve yerleşim alanlarının genişlemesine neden olmuş, bu gelişmelerin sonucunda yoğun tarımsal faaliyetlere ayrılan araziler genişlemiş, buna karşılık hayvanlar için kullanılan otlak alanları daralmıştır (Bates, 2009: 191). Bu durum bölgeler arası ticaretin de önünü açmıştır. Böylelikle hayvan otlakları yerleşimlerin çevresinden uzak ve bereketsiz alanlara kaymıştır. Hayvan sahipleri sürülerinin besin ihtiyaçlarını gidermek ve su temin etmek için bu kez daha uzun mesafeler kat ederek daha fazla çaba sarf etmek zorunda kalmışlardır. Dahası, bu durum hayvan sürülerini yırtıcı hayvanlara ve hırsızlara karşı daha savunmasız bir duruma getirmiştir. Bundan dolayı, hayvan bakımına daha fazla emek harcanması enerjinin tarımsal alanların dışına kaymasına neden olmuştur (Bates, 2009: 191).

4.2. Yarı Göçebelik

“Yarı göçebe yaşam biçimi ise yerleşik düzende temel geçim kaynakları hayvancılık olan, göçebelik ile yerleşiklik arasında bir ara tip olan, köy ve yayla hayatını yarı göçer tarzda yaşayan topluluklar olarak tanımlanabilir” (Kutlu, 1992: 59).

4.3.Yaylacılık

Yaylacılığın ne olduğu hakkında birçok tanım yapılmıştır. Bu tanımlar yapılırken fiziksel ve coğrafi yapıları, sosyal ve ekonomik yönleri dikkate alınmıştır.

“Yayla sözcüğü fiziki coğrafyada plato karşılığında kullanılan bir terimdir” (Yüksek, 2002: 288).

Yaylalar genellikle yüksekte yerlerde yer alırlar. Yüksek yerlerdeki düzlükler ve hayvanların otlatıldıkları otlaklar da yayla olarak tanımlanmaktadır (Yüksek, 2002: 288). Morfolojik olarak yaylacılık faaliyetlerinin yatay olarak yapıldığı alanlarda yaylalar ile sürekli yerleşim alanları arasında yükselti farkı olmayabilir (Yüksek, 2002: 288).

Tanoğlu daha çok yerleşme coğrafyası bakımından yaptığı tanımla yaylayı aşağıdaki şekilde açıklamıştır:

Bana göre bir terim olarak kullanılmayacak derecede mefhum itibariyle fazla yüklü bulunan yayla kelimesinin morfolojik ve sayfiye anlamları bir tarafa bırakıldığında yayla, yaylak, güzle, güzlek, kışla ve kışlak kelimelerinin yerleşme coğrafyası içerisindeki anlamları tereddüde fazla yer bırakmayacak biçimde açıktır. Bunlar bütün Akdeniz bölgesinde beşer tarihinin çok eski zamanlarından beri cari olan belki de Pierre Deffontaines’in düşündüğü gibi ilk zamanlarda yabani hayvanların peşinde başlayıp sonraları evcilleştirilen hayvanların peşinde devam eden ve bugün de bu bölgede bilhassa Anadolu’da çok yaygın bulunan ve halen bazen bütün bir köy halkını, köy sakinlerinden yalnız bir kısmını (kadın, çocuk ve çobanları), bazen de köyün yalnız çobanlarını içine alan dağ ile ova tezdadının yarattığı ve mevsimlerin ayarladığı ritmik hareketlerin, “çöl hudutlarındaki step sahalarında hakiki çoban göçebelerin daha ziyade şakuli istikametlerdeki göç hareketlerinin” mevsimlik konak yerleri ve binaenaleyh, gerçek anlamında yerleşik çiftçilerin kırsal yerleşmeleri ile karıştırılması doğru olmayan ekonomik ağırlık merkezi hayvancılık

ya da ziraate kaydığına göre çoban-çiftçi veya çiftçi-çoban olarak isimlendirebileceğimiz yarı göçebelerin eğreti yerleşmeleridir (Tanoğlu, 1966: 243).

“Yaylacılık genel anlamda hayvanların yılın belli dönemlerinde asıl yerleşim yerlerinden uzakta olan otlak alanlara götürülmesidir” (Somuncu, 2005: 20). Ancak yaylaya çıkma nedenlerinin en başında hayvanların besin ihtiyacını karşılamak (ekonomik sebepler) olsa da yaylalar başka amaçlar için de kullanılmaktadır. Bu amaçlar da bölgeden bölgeye değişiklikler göstermektedir. Son yıllarda yaylalar dinlenmek amacıyla da kullanılmaya başlanmıştır. Turistik amaçlarla kullanılan bu yaylaların sayısında yıldan yıla bir artma söz konusudur.

Yayla kelimesinin bir diğer tanımı ise akarsular tarafından derin bir şekilde yarılmış, parçalanmış ve üzerinde düzlüklerin belirgin olarak bulunduğu deniz seviyesinden yüksek yeryüzü parçası olarak tanımlanmaktadır. Bir diğer tanımı ise dağlık ve yüksek bölgelerde, kışın hayat koşulları zor olduğu için boş bırakılan, yazın ise havası iyi ve serin olan, hayvan otlatma ve dinlenme yerleridir (www.tdk.gov.tr , Büyük Türkçe Sözlük).

Cemal Arif Alagöz yaylaları iki şekilde tanımlamıştır.

Alagöz’ün yapmış olduğu birincitanımlama, yazın çıkılıp kalınan serin yer, dağların üstündeki yazlık ikametgâh. Alagöz Anadolu’da yaşayan kasabalıların yaz mevsimlerinde yaylalara çıktıklarından bahsetmektedir. Yapmış olduğu ikinci tanım ise; “*Yazlık mera, yazın sürülerin yayıldıkları dağ üstleri.*” olarak tanımlamıştır (Alagöz, 1993: 1-2).

Yaylacılık için dikkate alınması gereken bir diğer tanım ise sedanter (yerleşik) yaylacılıktır. Bu tanım yakarıda bahsettiğimiz yaylacılık tanımıyla örtüşmektedir. “Yarı göçebe toplumlarda ve sedanter toplumlarda kışlık iskân sahasında tarım faaliyetleriyle de uğraşmakta olduğundan yaylalar ikinci bir geçim sahasını oluşturmaktadır” (Toroğlu – Kılıç, 2008: 3). Ayrıca bu toplumlar yazın ve kışın ikamet edecekleri kalıcı meskenlere de sahiptirler. Türkçede yazlık dağ otağı anlamına gelen yaylak kelimesinden gelmektedir (Yakar, 2007: 139). “Yerleşik kırsal toplulukların % 80’inden fazlası yılın sıcak aylarını sürü hayvanlarıyla beraber,

devlete, köy topluluklarına ya da şahıslara ait olan yaylalarda geçirirler” (Yakar, 2007: 139). Yaylacılık ise tarım yapan toplulukların aynı zamanda hayvancılık ta yaparlar, yaz aylarında hayvanlarıyla birlikte yaylaya çıkan, dağ, ova ve orman köylülerinin ekonomik faaliyetleri olarak tanımlanabilir. Yaylacılık olarak nitelenen bu yaşama biçimi, göçer hayvancılığın ülkemizde sürdürülen en son evresi ve en yaygın tipi olduğunu görmekteyiz (Kutlu 1992: 59). Wolf-Dieter Hutteroth yaylacılık terimini yarı göçebe şeklinde ifade etmektedir (Hutteroth, 1959: 37-42). Ancak bu tanımlama tartışmaya açık bir konudur.

Emiroğlu yayla terimini detaylı bir şekilde tanımlayanlar arasındadır. Emiroğlu’na göre yayla yerleşmesi:

Yayla, yerleşme coğrafyası terimi olarak çoğu kez geçici bir yerleşme yerini anlatır. Yaylalar yaz mevsiminde sıcak aylarda çıkılan ve geçici olarak yerleşik hale getirilen alanlardır. Yaylalar genellikle geçici bir yerleşme yeri olmalarının yanında, insanların bir süre ekonomik faaliyetlerde buldukları alanlardır. Yayla alanları, göçebelerin, yarı göçebelerin, yaylacı ve yarı yaylacıların geçim alanları olmalarından başka kasaba ve kent halkının da çeşitli yönlerden ilgilendikleri alanlardır (Emiroğlu, 1977: 17).

“Bu yaklaşım, yaylanın geçici bir yerleşim yeri olduğunu vurgulamakta, ancak sosyal ve ekonomik bakımdan daha geniş olarak düşünülmesi gereken bir yer olduğunu göstermektedir” (Somuncu, 2011: 818).

Yerleşme coğrafyası açısından bir tanımlama yapan Yücel ise yayla yerleşimlerini şu şekilde açıklamıştır:

Yücel, coğrafyacıların, bir topoğrafya şekli olan platoları; halkımızın kâh ormanın tabii üst sınırı yukarısındaki Alpin çayırları kuşağını, serin yerleri; kâh Alpin kuşağa komşu ormanlık sahada yer yer, yazın yeşil olma özelliklerini kaybetmeyen otlakları anlatmak için kullandığı “yayla” kelimesine açıklık kazandırmak gerektiğini söyler (Yücel, 1995: 452). Sürülerin yayıldığı “yaylak”lardan ayırt edilmesi gereken “yayla”, çoban ve hayvan sahiplerinin davar ve sığırlarına taze ot sağlayabilmek için

yazın dağların orman üst sınırı yukarısındaki zirvelerine çıkıp ilkbahar mevsim koşullarının devam ettiği Alpin çayırları kuşağının uygun bir köşesine kurdukları çadır veya taşla inşa edilmiş meskenlerden oluşan yerleşmelere verilen isim olarak açıklar¹ (Yücel, 1995: 452).

Bu tanımda dikkati çeken nokta, Yücel'in "yayla" ile "yaylak" kavramlarını birbirinden ayırmasıdır. Nitekim aynı konuda Alagözde Yücel ile benzer düşüncüyü taşımaktadır (Somuncu, 2011: 819).

Buna karşılık Tunçdilek bu görüşün aksine; "yayla", "yaylak", "yazlak" gibi terimlerin aynı anlama geldiklerini belirterek, konu ile ilgili olarak şu bilgiyi vermektedir:

"Yaylalar memleketin muhtelif bölümlerinde birbirinden çok farklı birtakım isimlerle anılmaktadır. Mesela: "yayla, yaylak, yazlak" gibi... Bu terimler ve ihtiva ettikleri şekiller arasında yapı ve fonksiyon bakımından belirli bir fark mevcut değildir. Terimler ne kadar değişik olursa olsun, hepsi de yayladan farklı şekiller değildir."(Somuncu, 2011: 819; Tunçdilek, 1967: 138).

Aynı konuda Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş adlı eserinde "yaylak" ve "yayla" kavramlarını tarihi açıdan irdelemektedir ve görüşleri şöyledir:

Türkçede yaylak veya yayla denilince akla ilk gelen şey, hayvanların otlatıldığı yüksek yerler ve dağlardır. Gerçek anlamda ise, yaylak sözü, kışlak deyiminin bir karşılığıdır. Yani 'yazın oturulan yer anlamına gelir. Eski Orhun Yazıtlarında da yaylag, "yayla, yazın oturulan yer" anlamına gelirdi. Yayladım, yaylayur, yaylayurmen gibi, 'yaylaya çıkmak, yazlığa gitmek ve yazlamak.' anlayışları ile ilgili eski fiil köklerine de rastlıyoruz (Somuncu, 2011: 819).

---

¹ Çalışma yürüttüğümüz Melendiz Dağı etekleri ve üst kesimlerinde yer alan yayla yerleşmelerinin bulunduğu alanlar bitki çeşitliliği bakımından birbirlerinden farklılıklar barındırmaktadırlar. Bahsettiğimiz yerlerdeki bitki türleri yukarıda bahsedilen Alpin çayırlarına benzemektedirler. Ancak buradaki bitkiler Alpin çayırlarının ot formu türündeki bitki türleridir (Detaylı bilgi için bkz. Bayer Altın 2010: 189 vd).

4342 Sayılı Mera Kanunu'nda ise yaylak: "Çiftçilerin hayvanların ile birlikte yaz mevsimini geçirmeleri, hayvanlarını otlatmaları ve otundan yararlanmaları için tahsis edilen veya kadimden beri bu amaçla kullanılan yer" olarak tanımlanmaktadır (Somuncu, 2011:819).

Sözer'in "yayla" kavramına yaklaşımı ise şu şekildedir:

Bilindiği gibi, dilimizdeki yayla kelimesi, her şeyden önce, yazın çıkılıp kalınan yüksek ve serin yer, bir köy-altı yerleşme biçimi, yaz mevsimi boyunca ahır hayvanlarını beslemek ve nadir olarak da tarımsal faaliyetlerde bulunmak için faydalanılan bir yaşama alanı anlamına gelir. Bununla birlikte, ayn kelimenin değişik anlamlarda kullanıldığı da bilinmektedir: yayla, şehir veya alçak bölge sakinlerinin-iktisadî bir fonksiyona sahip olmadan – dağda veya ormanda yazın ikamet ettiği çadır veya ev grupları anlamını taşıyabilir. Normal bir köy, münferit bir çiftlik veya çobanların güttüğü küçükbaş hayvan sürüleri için yazlık bir otlak anlamına da gelebilir. Yapılan bu açıklamalardan anladığımız, yayla'nın çok değişik amaçlarla kullanılan ve fakat yine de ortak özellikler taşıyan yazlık bir ikametgâh, bir mer'a alanı olduğunu göstermektedir." (Somuncu, 2011: 820, Sözer, 1990: 1).

"Yayla" ile ilgili olarak yapılan bu geniş kapsamlı tanımlardan çıkarılacak genel sonuç şudur: "Yayla, göçebe ve yarı göçebelerle, köylerin ekonomik faaliyet alanıdır. Bu ekonomik faaliyetlerde hayvancılık önde gelmekle birlikte tarımsal faaliyetler de yapılabilmektedir. Bunun yanında yaylalar, kasaba ve şehirlerde yaşayan insanların da sosyal amaçlar için kullandıkları ya da yararlandıkları, çıkılan veya gidilen yerdir" (Somuncu, 2005: 24; Somuncu, 2011: 820).

Yukarıda yapılan tanımlamaları da göz önünde bulundurduğumuz zaman Melendiz Dağı'nda yürütülen yaylacılık faaliyetlerini farklı bir şekilde tanımlamız mümkündür. Söz konusu alanda yürütülen yaylacılık faaliyetleri hem su kaynaklarının olduğu vadi içlerinde ve çevresinde hem de daha düzgün olan dağların yüksek kesimlerinde yürütülmekte olan faaliyetler olduğunu söyleyebiliriz. Bu faaliyetler daha çok 2000 metre ve üzerinde yer alan alanlarda yoğunluk kazanmaktadır.

Anadolu'da iki tür yayla yerleşmesi mevcuttur. Çoğunluğu, kışlık köylerin üzerinde yer alan yüksek rakımlı dağlar, dağ yamaçları ve dağ vadilerinde yer alırlar. Bu tür yaylalara esas olarak, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde, Toros Dağlarında, orman hatlarının üzerindeki yüksek yaylalarda yer alan Doğu Anadolu'nun bazı kesimlerinde rastlanır. Yerleşik gruplar, Nisan ayı ortalarında yaylacılığı başlatır ve yakınlarında yer alan otlaklara birkaç gün içerisinde ulaşırlar. Yaylalarda genellikle 5-6 ay geçirdikten sonra, ekim ayında kışlık bölgelerine dönerler. Diğer yayla türlerinde otlaklar, alüvyon ovalarında ve geniş nehir vadilerinde yer alır ve yaylacılığın yapısı yataydır. Hatta zaman zaman yaylalar, kışlık köylerden daha alçak seviyelerde bulunurlar. Bu türe Orta Anadolu Platosu ve Ege'nin bazı köylerinde rastlanır. İç ve Doğu Anadolu'da yaylaların tarım topraklarının hemen yanında yer aldığı ya da ekili topraklarla dönüşümlü kullanıldığı pek çok örnek vardır. Güneydoğu'da yer alan Karabağlar yaylasında olduğu gibi, bu tür yaylalarda bahçivanlık başlıca yaz dönemi faaliyetini medyana getirmektedir (Yakar, 2007: 141).

Yapılan araştırmalar sonucunda Anadolu yaylalarında iki tür konaklama tipinin olduğu tespit edilmiştir. Bu konaklama tiplerinden birincisi, taş, kerpiç ya da ahşaptan yapılmış semer ya da düz damlı yapılardan meydana gelir. Bazı bölgelerde iki katlı olabilen bu evlerin alt katı hayvanlara, iki bölüm halinde yapılanların ise geniş kesimlere hayvanlara, küçük bir odaları da çobanlara ayrılmıştır. Tarımında önemli bir rol oynadığı yayla köylerinde evler daha büyük ve daha karmaşıktır. Yaylaların çoğunun uzak mesafelerde bulunması, yapı malzemelerinin taşınmasında zorluk çıkardığı için, bugün bile büyük ölçüde yerel yapı malzemelerini kullanma geleneği devam ettirilmektedir. İkinci konaklama tipi çadırlardır. Ancak köyde yaşayanların ak çadırı, çok nadiren normal olarak göçebe ve yarı göçebe çobanların kara çadır kullandıkları unutulmamalıdır (Yakar, 2007: 141).

Yaylalar bazı araştırmacılar tarafından yükseltiye bağlı olarak üçe ayrılmıştır. Bunlar alçak, orta ve yüksek yaylalardır. Bu tanımlamaları kısaca açıklayacak olursak;

4.3.1. Alçak Yaylalar

Yükselti seviyeleri deniz seviyesinden genelde 900 ile 1200 metre arasında değişen yaylalar alçak yaylalar olarak tanımlanırlar. Bahsedilen bu yaylalar sürekli yerleşim merkezleri ile tarım alanlarına komşudurlar. Genel olarak bu yaylalara Mayıs ayının ortalarından itibaren hayvan sürüleri sevk edilir. Yükseltinin düşük olması nedeniyle vejetasyon süresi 140-160 gün arasında değişim gösterir (Sütlü, 2009: 3).

4.3.2. Orta Yaylalar

Yükseklikleri deniz seviyesinden yaklaşık olarak 1200-1600 m arasında olan ve tarım arazilerinin üstünde orman sınırında olan yaylalar orta yükseklikteki yaylalar olarak tanımlanırlar. Bu yaylalara hayvan sürüleri genellikle Haziran ayında sevk edilmektedir. Bu yaylalardan yararlanma süresi ortalama 100-140 gün arasında değişir (Sütlü, 2009: 3).

4.3.3. Yüksek Yaylalar

Yükseklikleri deniz seviyesinden 1600 metreden daha fazla olan ve çoğunlukla orman sınırının üstündeki yaylalar yüksek yaylalar olarak tanımlanırlar. Yüksek yaylalara hayvan sürüleri temmuz ayında sevk edilmektedir. Ortalama faydalanma süresi 60-80 gün arasında değişmektedir (Sütlü, 2009: 4)

Araştırma konumuz olan Melendiz Dağı'ndaki yaylacılık faaliyetleri her üçünü de kapsamaktadır².

4.4. Yarı Yaylacılık

Yarı yaylacılık, yine step bölgesi temeli üstünde tarla tarımı faaliyetleri ile birlikte hayvancılık yapan insanların, yaz aylarında kuraklık ve sıcaklığın artması ile birlikte sürülerini birkaç çoban ile birlikte yaylalardaki meralara göndermesi faaliyetidir. Bu bakımdan burada söz konusu olan yalnız hayvanların göçüdür. Sürü sahipleri sabit kalır.

---

²Melendiz Dağı'nda yürütülen yaylacılık faaliyetleri 1000 ile 2750 metre seviyeleri arasında gerçekleştirilmektedir. Yaylaların yoğun olduğu alanlar ise daha çok 2000 metrenin üzerindeki seviyelerde bulunmaktadır.

4.5. Transhumance

Mevsime göre meralardan yararlanma zorunluluğu ile büyük mesafeler arasında, sürü göçmelerini ifade etmektedir. Tanyeli'ne göre ise transhumance göçerlerin aksine bölgesel bir göçerlik şeklinde gelişmiştir. Uzun mesafede göçerlik öngörülemeyen rotalarda gelişen transhumance belirli bir bölge içerisinde tanımlı ve her sene aynı yolları takip eden bir hareketlilik gösterir³ (Kavas, 2013: 232).

Tranhumance'da sürü sahiplerinin konutları sabittir ve büyük oranda tarla tarımı ile uğraşırlar. İklimin zorunlu kıldığı değil doğrudan doğruya tarımsal işletmenin zorunlu kıldığı şartlardan dolayı hayvan sürüleri kışları ahırlarda beslenirler.

Özellikle engebeli alanlardaki kırsal kesimin önemli geçim kaynağı yaz döneminde yaylalarda otlatılan hayvancılığa dayanmaktadır.

Aynı zamanda ikincil bir hayat, geçim kuşağı ve yaz döneminde geçici bir yerleşme alanı olan yayla; “Yılın belli bir zamanında hayvan otlatmak, tarım yapmak, hatta dinlenmek için çıkılan, köyün dışında kalan, çoğu zaman köyün ortak mülkü olan, köyden ayrı ve çoğu zaman pek az olmakla beraber sosyal ve ekonomik bağlarla tamamen köye bağlı bir mahal veya köyün esas geçim sahasına ekli ikincil bir bölüm olarak” da tarif edilmektedir. Bu tariften de anlaşılacağı gibi, yayla ve yaylalarda yürütülen başta hayvancılık faaliyetleri, kırsal nüfusun önemli bir geçim kaynağını oluşturur (Doğan, 2007: 129).

Adnan Baysal Transhumanist grupların yaşam tarzlarının özetini aşağıdaki maddeler halinde yapmıştır.

• “Ekonomi modelleri tarıma dayalıdır. Bunun yanında hayvancılıkta yapmaktadırlar.

• Yazlık ve kışlık yerleşimlere sahiptirler ve aynı anda kullanırlar.

• Genelde aynı otlakları kullanırlar ve yerleşmeye yakın olanları tercih ederler.

---

³ Burada yapılan tanım bize göre yaylacılık tanımı ile aynıdır. Çünkü yaylacılık faaliyeti yürüten kişilerin de sabit konutları vardır ve bir yandan da tarımsal faaliyetlerle ilgilenirler. Aynı zamanda büyük oranda her yıl gittikleri yayla alanları bellidir. Yaylalara çıkılırken takip edilen güzergâhlar da bellidir. Her yıl genelde bu rotalar takip edilir.

.Hareket alanları dardır.

. Büyükbaş hayvan sayıları daha fazladır.

. Yazlıkları kullananlara sadece grubun bir kısmı; hayvanları olanlar, avcılar ve yiyecek toplayıcıları dâhildir.

.Yazlıklar ile ana yerleşim alanı arasında iletişim ve haberleşme devam etmektedir.

. Belirli kültürel öğelere sahiptirler ve süreklilik gösterir (ölü gömme geleneği gibi).

. Ticaret ve sosyal kültürel ilişkiler genelde benzer gruplarla kurulur ve uzun mesafeler arasında gerçekleşebilir.

. Akrabalık ilişkileri gibi ticari ilişkilerde bölgesel temellidir.

. Yerleşim yerleri höyükleşme süreci gösterir.

. Materyal kültür kalıntıları kültürün öğelerini yansıtır.

. Toplumsal organizasyon yapılanmalarının izleri vardır.

. Sanat ve zenaat türü özelleşmeler yerel anlamda da olsa gözlenir.

.Hammadde kaynakları ve kullanımının önemi bilinçli bir temele oturur.

. Doğa ve çevre ile bir bütünlük sağlama esastır.

.Dini öğeler ve inançlar ile bunlara bağlı ayinlerin izleri vardır” (Baysal, 2012: 59-60).

Yaylacılık, step bölgesi temeli üzerinde, tarla tarımı faaliyetleri ile birlikte hayvancılık yapan, yaz aylarında, sürülerin daha iyi beslenebilmesi ve daha iyi ürün elde edebilmesi için, 1,5-2 ay yaylaya çıkan insanların faaliyetidir. Dolayısıyla burada hayvanlarla birlikte insanların göçü de söz konusudur. Wolf-Dieter Hutteroth yaylacılık terimini yarı göçebelik şeklinde ifade etmiştir.

Araştırma alanımız içerisinde yer alan insanların göçebe ya da yarı göçebe olmadığını söyleyebiliriz. Bu insanlar yarı yaylacı da değildirler. Bu insanların

yürüttükleri faaliyetleri yaylacılık faaliyetleri olarak net bir biçimde tanımlayabiliriz. Yani Melendiz Dağı eteklerinde yaylacılık faaliyetlerinin yürütülmekte olduğunu söyleyebiliriz. Yukarıda yapılan yayla tanımlamaları içerisinde yaylaların kendi içerisinde alçak, orta ve yüksek yaylalar olduğundan bahsetmiştik. Melendiz Dağı'nda yürütülen yaylacılık faaliyetlerinin yüksek yaylalar içerisinde yer aldığını net bir şekilde söyleyebiliriz.

Yukarıdaki yapılan geniş tanımlardan çıkaracağımız sonuçlardan biri de yaylaların hem hayvancılık hem de turizm amaçlı olarak kullanıldıklarıdır. Özellikle son yıllarda ekonomik amaçlı olarak yayla turizmi de ön plana çıkmaya başlamıştır ve bunun önemi giderek artmaktadır. Buna paralel olarak ise hayvanların besin ihtiyacını gidermek amacıyla kullanılan yaylaların ve hayvanların sayısında ciddi oranda azalmalar görülmektedir.

Yüzlerce yıldır devam eden yaylacılık geleneği Anadolu'da nasıl ortaya çıkıp gelişmiştir? Bu sorunun birden fazla yanıtı vardır. Ancak bu soru cevaplanırken yukarıda değindiğimiz göçebelik, yarı göçebelik, yaylacılık, yarı yaylacılık ve transhumance gibi kavramları göz önünde bulundurmamız gerekmektedir. Söz konusu kavramlar birbirine benzeseler de içlerinde farklılıkları barındırır.

“Yaylacılığın ortaya çıkıp gelişmesinde en büyük etken sosyal ve ekonomik faktörler olup bu kültürün en etkin unsuru ise kuşkusuz otlatmaya dayalı hayvancılık unsurudur” (Toroğlu–Kılıç, 2008: 4).

Anadolu göçebe kültür geleneğinin daha çok Orta Asya Türk kültürleriyle ilgili olduğu ve Türklerin Anadolu'ya yerleşmeleriyle başladığı öne sürülmektedir (Kutlu, 1992: 60). Ancak yapılan başka çalışmalar Anadolu'da göçer toplulukların M.Ö. 2. bin yıl hatta 3. bin yılın sonundan itibaren özellikle Doğu Anadolu Bölgesi'nde var olduğu yönündedir. Doğu Anadolu'nun yüksek kesimlerinde M.Ö. II. bin yıllar ve daha öncesinde farklı bir yaşam tarzının ortaya çıktığı ve geliştiği tespit edilmiştir. Günümüzde de kullanılan ve yüksek kesimlerde yer alan yaylalar M.Ö. II. bin

yıllarda yoğun olarak kullanılmıştır. Önceki yaşam tarzı terk edilmiş ve insanlar alçak vadi tabanları yerine daha yüksek yerlerde yaşamayı tercih etmişlerdir. Yapılan çalışmalar sonucunda söz konusu yüksek kesimlerde yer alan yerleşimlerin daha çok basit yapılı mekânlardan oluştuğu ve taşınabilir eşyalara sahip olduklarını ortaya koymuştur. Bütün bu veriler tercih edilen yeni yaşam biçiminin göçebe yaşam kültürüyle örtüştüğü yönündedir⁴. Yukarıda da belirttiğimiz gibi kimi araştırmacılar tarafından yaylacılık faktörünün Türk boylarının Anadolu'ya gelmesiyle başladığını iddia etmelerine karşın aslında bunun temelinde hayvancılık ekonomisinin yer aldığı konar-göçer yaşam şeklinin Ortadoğu'nun geleneksel yaşam şeklinde beş bin yıldan beri mevcut olduğu belirtilmektedir (Toroğlu–Kılıç, 2008: 4).

Türkiye'de yaylacılık faaliyetleri daha çok Doğu Anadolu, Akdeniz, Karadeniz, İç Anadolu ve Anadolu'nun batısında devam etmekte olan bir gelenektir. Karadeniz, Doğu Anadolu, Akdeniz ve kısmen İç Anadolu bölgesinde bu gelenek hala devam etmesine karşın özellikle Ege Bölgesi'nde neredeyse ortadan kalkmıştır. Bunun en büyük nedenleri arasında verimli tarım arazilerinin var olmasından kaynaklanmaktadır. Zamanla tarımsal faktörler benimsenerek buna bağlı olarak da özellikle küçükbaş hayvancılık önemini yitirmiştir⁵. Diğer bölgelerde de yıldan yıla azalmaların olduğu birçok yaylanın ise artık kullanılmadığı bir gerçektir.

Yaylalarda kullanılan konutlarda aralarında farklılıklar barındırmaktadır. Özellikle iklimin bunun üzerindeki etkisi oldukça yüksektir. “Yapılar coğrafi özelliklere bağlı olarak bölgesel değişiklikler gösterebilmekte ve yürütülen ekonomik türün faaliyetine göre de yerleşik ya da göçebe evler şeklinde olabilmektedir” (Doğanay–Coşkun, 2013: 17).

---

⁴Detaylı bilgi için bkz. Özfirat 2002, Polat 2011.

⁵Detaylı bilgi için bkz. Doğanay – Coşkun 2013: 1-28.

“Yürütülen temel ekonomik faaliyetlerin, yapı türleri üzerine yaptığı etkinin benzerini, bölgesel coğrafi özelliklerde de gözlemek mümkündür. Doğu Anadolu bölgesi yaylalarında, büyük çoğunlukla yekpare taşlardan örülmüş olan yayla evlerinin, Karadeniz bölgesi yaylalarında ahşap malzeme kullanılarak yapıldığı; Akdeniz bölgesinde sabit yapıların gereci olarak taş, İç Anadolu bölgesinde ise kerpiç ve ahşap-taş karışımı kullanılabildiği görülmektedir. Özellikle klasik yayla evlerinde kendini gösteren bu dağılış biçimi, coğrafi yapı ve özelliklerin yayladaki yapılarda, yapı malzemesine birinci derecede etki ettiğinin birer göstergesi olarak kabul edilebilir. Aynı etkiyi örtü gerecinden, çatı tipine kadar daha pek çok yapıların özelliğinde de gözlemlemek mümkündür. Bu nedenle, bölgesel coğrafi özelliklerin yapı türleri üzerindeki etkinliğinin oldukça fazla olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır” (Doğanay–Coşkun, 2013: 17). Özellikle mimari konuda dikkat edilmesi gereken bir diğer unsur ise aynı coğrafi alan içerisinde yer alan ve iklim koşulları aynı olan alanlar içerisinde bile çok ciddi farklılıkların olabileceğidir. Söz konusu konu bu bölüm içerisinde detaylı olarak açıklanacaktır.

Yaylakların yanında yıl içerisinde kullanılan güzlek, yazlak ve kışlaklar da vardır. Cemal Arif Alagöz bu kavramları şöyle açıklamaktadır:

4.6. Yazlak

“Yazın ikamet edilen yerler” (Alagöz, 1993: 2).

4.7. Güzlek

“Güzün (Sonbahar) ikamet edilen yerler” (Alagöz, 1993: 2). “Aslında güzlekler yaylak ve kışlaklar arasında kalan ve sadece sonbahar değil ilkbahar mevsiminde de ikamet edilen bir ara yerleşim olarak tanımlanabilir” (Kavas, 2013: 237).

Bazı göçebe gruplarının “kışlak” ve “yaylak” mahalleri arasında geçirdikleri ara yerler ve dönemler bulunmaktadır. Bahsi edilen bu yerlerin ilki, kışlaktan hareket edildikten sonra yükseltisi yaylalara göre daha alçak olan ve karın yerden daha erken kalktığı yerlerdir. Bu tür alanlara daha çok Anadolu’nun doğusunda rastlanmakta olup “mezraa” ya da “bargâh” olarak isimlendirilmektedirler. Bu alanlar kışlaklara

uzak yaylaklara daha yakın olan yerlerdir. Yaylacılar yaylaya çıkmadan önce buralarda buluşur, son hazırlıklarını buralarda yapar ve buralardan yaylalara doğru harekete ederlerdi. Bir başka anlatımla söz konusu bu alanlar, daha çok dikey göç hareketlerinde bulunan göçebelerin, bir bakıma yaylaya çıkmadan önceki “yazla (yazlak)” yerleriydi” (Şahin, 2006: 257).Coğrafi bakımdan bu hareketin en önemli özelliği, kışlaklara göre yaylakların dikey bir şekilde ve oldukça yüksek yerlerde yer almasıydı. Bunun yanında bazı göçebe grupları, yaylak yerlerinde iken havaların yavaş yavaş soğumaya ve otların sararmaya başlamasıyla birlikte hemen kış mevsiminde daha olan kışlaklarına dönmezler ve yükselti bakımından yaylalardan daha aşağı seviyede yer alan geçiş mahalline inerek hayvanlarını buralarda otlatmayı tercih ederlerdi. Böylelikle biraz daha uzun süre otlak alanlardan faydalanmış olurlar. Burada geçirilen mevsim daha çok “güz” veya “güzün” olarak bilinen sonbahar mevsimidir” (Şahin, 2006: 258). “Bundan dolayı güz mevsimin geçirildiği bu yerlere “güzlek” ya da “güzle” adı verilirdi. Bu şekilde Anadolu’daki göçebelerin bir kesimi aynı zaman dilimi içerisinde iki mevsimi yaşarken bir kesimi ise üç, hatta dört mevsimi birden yaşamaktaydı (Şahin, 2006: 258).

4.8. Kışlak

“Soğuk kış mevsiminde ikamet edilen yerler o. Kışlaklar göçebelerin kışın barındıkları yerlerdir. Bu yerler kışın soğuktan ve rüzgârdan hayvanların korunmasını sağlayacak özellikte olduğundan, daha çok dağların eteklerinde ve vadi boylarındaki kuytu bölgelerde yer alırlar. Genelde göçebeler, buldukları yerin iklim özelliğine göre bazen Mart ve Nisan, bazen de Mayıs aylarına kadar kışlaklarda kalırlar ve ondan sonra yaylaklara doğru göç ederlerdi. Yaylalar ise baharın gelmesiyle birlikte hayvanların otlatıldığı yerlerdi. Kışlaklara göre rakım bakımından oldukça yüksek olan ve daha çok dağ düzlüklerinde yer alan yaylaklar, coğrafi açıdan geniş ot, çayır, çeşitli bitki örtüsü ve su kaynaklarına sahipti. Göçebeler, havaların soğumaya başladığı sonbahar mevsimine ve bazen havalar iyi gittiği takdirde sonbaharın ortalarına kadar yaylalarda kalırlardı” (Şahin, 2006: 257).

Yukarıdaki tanımlar yapılırken genelde mevsimlere göre otlatılan yerlerin konumundan kaynaklı olarak bu isimler verilmiştir.

“İslamiyet öncesinde bazı toplumlar senede dört defa yer değiştirirlerdi” (Alagöz, 1993: 2). Ancak bu çok tercih edilen bir durum değildir. Bu hareketlilik (yatay ve dikey) genelde yaylaklar ve kışlaklar arasında yapılan bir hareketliliktir. Yaylaya çıkış şekilleri önceleri daha çok yürüyerek yapılan bir hareketlilikti. Yürüyerek yapılan bu hareketlilik zamanla farklı formlara bürünmüştür. Önceleri yaylalara hayvanlarla birlikte yürüyerek çıkılmaktaydı. Bu hareketliliğin on beş gün ile bir ay kadar sürdüğünü söylemek mümkündür. Yürüyerek yapılan bu hareketliliğin bazı olumlu ve olumsuz sonuçları da vardır. Hayvanların geçtikleri yerlerde besin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla var olan otlaklardan yararlanmaları kendileri açısından yararlı iken çevrede yerleşik olarak yaşayanlar için ise zararlı bir durumdur. Özellikle kırsal bölgelerde yaşayan kişiler için bu durum büyük bir sorun teşkil etmektedir. Otlak alanların zarar görmesi çeşitli sorunları ortaya çıkarmakta ve bu durum kavgalara neden olmaktadır. Bu durum Osmanlı Dönemi’nde tutulmuş olan kayıtlarda bile mevcuttur. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi bu durum son zamanlarda büyük değişime uğramıştır. Hayvanlar gidilecek yerlere araçlarla taşınmaya başlamıştır. Bu durum yukarıda bahsettiğimiz olumsuzlukları bir nebze de olsa ortadan kaldırmıştır. Ayrıca önceden kullanılan yerlere yaya olarak gidildiğinden eşyaların taşınması yük hayvanları ile yapılmaktaydı. Bu eşyaların araçlarla taşınması bir kolaylık olarak görülebilir. Diğer bir kolaylığı ise yaya olarak gidildiği zaman belirli yerlerde konaklamak zorunluluğu mevcuttu ve bu durumda her konaklama olduğu zaman çadır kurmak zorunluluğu vardı. Bu durum da araçların kullanılmaya başlanmasıyla birlikte ortadan kalkmıştır. Artık gidilecek yerlere çok kısa sürelerde varılmaktadır. Şunu da belirtmekte fayda vardır. Söz konusu bu durum her yer için geçerli değildir. Ancak giderek yaygınlaşan bir durum olduğunu söyleyebiliriz.

Yaylaların geleneksel temel kullanım amacı hayvancılık ekonomisi ile ilgili olmasına rağmen yaylaların sosyal amaçlar doğrultusunda da kullanıldığını görmekteyiz. Özellikle sıcak yaz günlerinde kasaba ve şehirlerde yaşayan insanlar serin yerde bulunma, dinlenme amacıyla yaylalara çıkmayı tercih ederler. Yapılan bu faaliyet

“rekreasyon amaçlı yaylacılık” ya da “sayfiye yaylacılığı” olarak tanımlanmaktadır⁶ (Alagöz, 1993: 43).

Türkiye’deki yaylacılık amacıyla yaylalara göç etme hareketinin, genellikle dikey hareketler şeklinde meydana geldiğini görüyoruz. Göç hareketi, belli bölgelerdeki köy, kasaba ve hatta kentlerle, yükseklerdeki plâto düzlükleri ve dağ yamaçları arasında gerçekleştirilir. Yaylalara göç hareketi, bölgeden bölgeye bazı değişiklikler gösterse de genellikle, Nisan ya da Mayıs aylarının ortalarında başlar; 15-20 gün içinde dikey (düşey) hareket tamamlanır; 3-4 ay yaylalarda kalınıp ekonomik etkinlik tamamlandıktan sonra, Ağustos sonları ya da Eylül ayı içinde kalıcı konutlarına geri dönerler (Doğanay-Coşkun, 2013: 6) (Çizelge 2, Doğanay-Coşkun 2013, Şekil 1).

---

⁶Detaylı bilgi için bkz. Somuncu 2011: 821 vd.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. MELENDİZ DAĞI'NDA YAYLACILIK FAALİYETLERİ

Kâtip Çelebi Cihannüma adlı eserinde Niğde'deki tarihi yapılar, coğrafi konumu ve çeşitli konular hakkında bilgiler sunmaktadır. Eserinde il sınırları içerisinde yer alan Üçkapılı köyü hakkında bazı bilgiler vermektedir. “Üçkapılı Niğde'nin üç saat Çiftehan'nın solunda olan dağ arkasında yüksek bir sümbül, lale ve çiçekler yaylağı vardır. Türkmenler gelip orada yaylarlar ve orda bir nevi tulum peyniri yaparlar ve tulum peynirini mağaralarda saklarlar. Gayet ala peynirdir. Bu yaylak üç dağın nihayet bulduğu köşelerinin arasında bulunan bir sahradır”¹ demektedir (Doğan, 2005: 148).

Osmanlı Devleti ile problemler yaşayan Avşar Türkmenleri 1865 yılında devlet tarafından zorunlu yerleşime tabi tutulmuşlardır. Bundan dolayı daha önceleri kullandıkları yaylalar boş kalmıştır. Böylece batıdan ilerleyenler yazın konaklamak üzere yeni yaylalar edinebilmişlerdir; kışın ise o yıllarda hala yaygın olan sıtma hastalığı nedeniyle köylülerden mümkün olduğu kadar uzakta kalmaya çalışmışlar ve Çukurova'ya göçmüşlerdir. Ayrıca o zamanlar Niğde ilinin kuzeydoğu kesiminde yer alan Üçkapılı Yaylasını işgal etmişlerdir (Johansen, 2005: 133-134). Üçkapılı yaylasının kullanılmaya başlanması oldukça eskiye gittiği buradan anlaşılmaktadır. 1632'de kaleme alınan Cihannüma adlı eserde buradan bahsedilmektedir. Bu da söz konusu bu bölgedeki yaylacılık faaliyetlerinin çok daha eskiye gittiğini kanıtlar niteliktedir.

Charles Texier de Anadolu'ya yapmış olduğu seyahatinde Niğde ve çevresinden de bahsetmektedir. Texier “Ara sıra rastlanan kare şeklinde ve yarısı yere gömülmüş kulübe takımları, buraların köylerini oluşturmaktadır. Bunlar yalnızca kışın oturmak içindir. Bazıları çok yeni tarzda olup, bazıları hala Bizans dönemi özelliklerini korumuştur. Bu eski tarzdakiler, içinde türbeler olan

---

¹Bahsedilen yer büyük ihtimal Aladağlara oldukça yakın olan günümüzde Niğde ilinin Çamardı ilçesine bağlı olan Üçkapılı köyüdür. Su kaynakları bakımından da oldukça zengindir.

küçük tapınaklardır. Bu kazalarda hayli kalabalık olan Hıristiyan halkın saygılarını St. Macrine ile paylaşmak üzere St. Pacome ile St. Konstantin'in adları geçer; şu da bir gerçek ki yaz mevsiminde Türkler yaylaya çıkar, Rumlar evde kalır" (Texier, 2002: 108).

Yukarıda verdiğimiz iki örnekten de anlaşıldığı gibi yaylacılık faktörü söz konusu bölge içerisinde yıllardan beri devam edegelen bir kültürdür. Çalışmamızın bu bölümünde genel olarak Niğde ili sınırlarındaki yaylacılık, özelde ise yine Niğde ili sınırları içerisinde yer alan Melendiz Dağı'nda yürütülmekte olan yaylacılık faktörleri üzerinde detaylı olarak durulacaktır. Konuya geçmeden önce söz konusu bölgede yürüttüğümüz çalışmalar hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır.

Anadolu ve çevresinde, hayvancılık çok uzun yıllardan beri devam eden ekonomik bir etkinliktir. Bu hayvancılık daha çok büyük ve küçükbaş hayvancılıktan oluşmaktadır. Buna bağlı olarak hayvanların besin ihtiyacını karşılamak amacıyla ya yerleşik olunan alanın çevresi tercih edilir, ya da daha hareketli alanlar tercih edilir. Biz burada ilkbaharın sonu ve yazın başlangıcıyla beraber hayvanların besin ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılan ve hareketli alanları oluşturan yaylalar üzerinde durup çeşitli alt başlıklar altında bu kültürü detaylı olarak açıklayacağız. Yaylacılığın ne olduğu hakkında önceki bölümlerde detaylı olarak bilgiler vermiştik. Yaylacılığı tek bir tip model olarak ele alamayız. Yaylacılık coğrafi şartlar ve dönemin şartları içinde değişkenlik gösterirler. Sürekli gelişmekte olan teknik imkânlar yaylacılar tarafından da kullanılmaktadır. Buda yaşam tarzlarında ciddi değişikliklerin oluşmasına neden olmaktadır. Bu değişiklikler gerek yapmış olduğumuz gözlemler gerekse yörede yerel halkla yapmış olduğumuz görüşmeler sonucunda net bir biçimde ortaya çıkmıştır.

Özellikle yerleşimlerin çevrelerinde yetersiz otlakların olmasından kaynaklı olarak hayvancılıkla geçinen yöre halkının mayıs ayı ortasından itibaren alçak kesimlere oranla daha fazla otlak alanları olan yaylalara çıktıkları gözlenmiştir. Melendiz çevresinde yapmış olduğumuz gözlemlerde yaylacılığın tercih edilmesinin bir diğer nedeni ise ovalık alanlarda tarımın yapılmasından kaynaklanmaktadır. Yaylacılar

ovada hasadın kaldırılmasıyla birlikte² ovalık alana, esas yerleşimleri olan yerlere geri dönerler. Bunu bazı yerler için (Çiftlik ilçesi ve köyleri, Azatlı beldesi ve köyleri, Bor ilçesi ve köyleri) net bir şekilde söyleyebiliriz. Ancak çevresel koşulların neredeyse aynı olduğu bölgede kendi içerisinde çok ciddi farklılıkların olduğunu da gördük. Bu farklılıkların neler olduğundan bahsedecek olursak. Yaylaya çıkma zamanı genelde yukarıda da bahsettiğimiz gibi mayıs ayının ortasıdır. Ancak yaylada kalma süreleri farklıdır. Bazı yaylacılar üç ay kalırken bazıları ise beş ay kalmaktadırlar. Tercih edilen bu süre içerisinde kalınan alanda yapılan faaliyetlerde çeşitlilikler gösterir. Yukarıda değindiklerimizi çeşitli alt başlıklar altında detaylı olarak açıklayacağız.

5.1. Melendiz Dağı'nın Doğal Şartları ve Yaylacılık Faaliyetlerine Etkisi

Çalışma alanı olarak seçilen Melendiz Dağı, Niğde İl Merkezi'ni kuzeybatıdan çevrelemekte ve Merkez İlçe ile Çiftlik, Altunhisar, Bor ilçe sınırlarının kavuşma sahasını oluşturmaktadır (Harita 3). “Güneydeki Niğde-Bor düzlükleri ile kuzeydeki Çiftlik (Melendiz) Ovası arasında kuş uçuşu yaklaşık 24 km.yi bulan bir volkanik yayılışa sahiptir” (Can, 2011:7).

“Melendiz Dağı'nın en yüksek yerlerini merkezler oluşturmaktadırlar. Merkezden kenarlara gidildikçe yükseltinin azaldığı ve sonunda kenarlarda ovalık alanların bu yüksek sahaları çevrelediği görülür. Bu şekilde en alt kısımlarda ovalar en üst kısımlarda dağlık alanlar ve bu her iki saha arasında da plato yüzeyleri bulunmaktadır” (Bayer Altın, 2010: 192). “Yaylacılık faaliyetleri genelde söz konusu plato yüzeylerinde yürütülmektedir. Melendiz Dağı'nın en yüksek kesimini 2.963 metre ile Beşparmağın Tepe oluşturur.

Yapılan çalışmalar sonucunda yaylaların sayısının yükselti kademelerinde değişiklikler gösterdiği tespit edilmiştir. “Yayla yerleşmeleri en çok 1750-2500

---

²Genelde buğday ve arpa türü ürünlerin hasadı 10-15 ağustos tarihleri arasında bitmiş olmaktadır. Bu tarihler ile birlikte yaylaya çıkan kişilerin çok büyük bir kısmı geri dönmektedir.

metre arasında (% 63) yoğunlaşmaktadır. Bunu % 26'lık bir oranla 1000-1250 metre yüksekliğindeki yerler takip etmektedir” (Bayer Altın, 2010: 197). “Diğer yükselti kademelerinde bu oran % 6'yı bulmamaktadır. Yayla yerleşimlerinin en seyrek olduğu kesimler ise ya 1000 metre seviyesinde yer alan ova tabanları ya da 2500 ile 2750 metre arasında yer alan yüksek kesimler oluşturmaktadırlar. Bu seviyeler toplam yayla sayısının % 2'lik dilimine tekabül etmektedir. 1250 ile 1500 metre arasındaki yayla sayısı ise bir iki taneyi geçmez. Bu da bize yaylacılık faaliyetlerinin farklı seviyelerde gerçekleştirildiğini göstermektedir” (Bayer Altın, 2010: 197).

Yukarıdaki değerler söz konusu alandaki su kaynakları ile yakından ilgilidir³. Buda su kaynaklarının daha çok 1750 ile 2500 metreler arasında yoğunlaştığının göstergesidir (Bayer Altın, 2010: 197).

“Bu durumda yaylaların relief üzerindeki yerlerinin seçilmesinde ya da belirli yükselti kademelerinde yoğunlaşmalarında su kaynaklarının belirleyici rol oynadıklarının göstergesidir” (Bayer Altın, 2010: 197).

Su kaynaklarının ne derece önemli olduğuna yukarıda değinmiştik. Burada dikkat edilmesi gereken bir unsur da yüksek kesimlerde bulunan kar örtüsüdür. Bazı yerlerde su kaynakları olmamasına karşın genelde obruk gibi yerlerde biriken kar tabakalarından da yararlandığı bilinmektedir. Bazen yaylalarda kalma süresini su kaynakları belirlemekte olup, buralarda yaylacılar su ihtiyacını kıştan kalan karları eriterek sağladığından sezon kar suyundan faydalanılan süre ile sınırlıdır⁴ (Hadimli vd. 2010: 354).

---

³Su kaynaklarının oranı yaylaların oranları ile doğru orantılıdır.

⁴Bu durum çalışma alanımız için geçerli değildir. Çalışma alanımız içerisinde yer alan yaylaların su kaynakları yeterlidir. Antalya ilinin Akseki ilçesi sınırları içerisinde yer alan Bozdoğan yaylasında bahsettiğimiz durum geçerlidir. Yani yaylada kalma süresini otlaklar değil su kaynakları belirlemektedir. *Oğruk* adı verilen ve 10-15 metre derinliğe sahip olan çukurluklar mevcuttur. Bu çukurların tabanları genelde güneş görmezler. Kışın yağın karlar burada birikirler. Yaylacılar biriken bu karları su ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla eriterek kullanırlar. Biriken bu karların tükenmesi ile birlikte söz konusu bölgelerde yürütülen yaylacılık faaliyetleri de sona ermiş olur.

Bu bölgede yürütülen yaylacılık Emiroğlu'nun bahsettiği yaylacılık faktöründen çok farklıdır⁵. Buralarda yürütülen yaylacılık faaliyetlerini Türkan Bayer Altın yarı yaylacı olarak tanımlamaktadır. Bu durumun diğer yaylacılık faaliyetlerinden ayrı olduğunu ve mevcut topoğrafyanın bir etkisinden kaynakladığından bahsetmektedir (Bayer Altın, 2010: 196). Gerek yapmış olduğumuz alan çalışmasında gerekse yapılan çalışmalardan yola çıkarsak söz konusu bölgedeki faaliyetlerin yaylacılık olduğunu net bir biçimde söylemek mümkündür⁶. Yarı yaylacılar sürülerini birkaç çobana verirler ve kendileri yaylalara çıkmazlar. Yerleşik buldukları alanlardaki işleriyle meşgul olurlar. Hayvanların çobanlara teslim edilmesi uygulaması Osmanlı İmparatorluğu döneminde de vardır. Ancak buradaki uygulama bizzat devlet tarafından uygulanmaktadır⁷. Bunun yanında bu yaylacılar içerisinde çok nadir de olsa göçebe grupların olduğunu söyleyebiliriz. Bu göçebe gruplar kışları Kayseri'de bulunan alanlarda geçirmektedirler⁸. Bunun nedeni ise bu bölgelerin kışın daha ılık olması ve hayvanlarına otlak bulabilmelerinden kaynaklanmaktadır.

Bu bilgilerden hareketle Melendiz Dağı'nda yürütülmekte olan yaylacılığı etkileyen faktörlere değinecek olursak; gerek yapılan çalışmalar gerekse alanda yapmış olduğumuz çalışmalar sonucunda topoğrafyanın yaylalar üzerinde, yapılan hayvancılık türü üzerinde ve süresinde önemli bir etkisinin olduğu yönündedir. Yapmış olduğumuz alan çalışmasında yürütülen yaylacılık türlerinin, mimari unsurların ve ekonomik faaliyetlerin oldukça farklı olduğunu gördük.

Yapılan hayvancılık türü büyük oranda küçükbaş hayvancılık şeklindedir. Bu tür içerisinde en fazla yer alanı ise koyundur⁹. Büyükbaş hayvancılık çok azdır. Yapılan hayvancılık türü mimari yapıları da etkilemektedir.

---

⁵Emiroğlu yaylacılığı şöyle tanımlamaktadır. İdari ve ekonomik bakımdan köye bağlı ve onu destekleyen dağların en üst kısımlarındaki düzlüklerdir.

⁶Yarı yaylacılık sürü sahiplerinin sürülerini birkaç çoban ile birlikte yaylalardaki meralara gönderme faaliyetidir. Melendiz Dağı'ndaki faaliyetler için bunu söyleyemeyiz.

⁷Söz konusu amaç yerleşik göçebe hayat süren toplulukları bazı sorunlardan dolayı yerleşik hayata geçirme isteğinden kaynaklanmaktadır.

⁸Yerel halkla yapılan sözlü görüşme.

⁹Söz konusu bu geçim kaynağı her geçen yıl azalma göstermektedir. Özellikle Karanlıkdere köyünün yaylaları çok büyük olmasına ve önceki yıllarda çok sayıda aile

Yaptığımız incelemeler sonucunda aynı coğrafya içerisinde yer almalarına karşın hem ağıllarda hem de insanların yaşadıkları mekânların mimari açıdan oldukça farklı olduğunu gördük. Bunun en büyük nedeni yaşanan yerin topoğrafyasından kaynaklandığını belirtebiliriz¹⁰.

Burada yapılan hareket türüne de değinmekte fayda olacağı kanaatindeyim. Söz konusu bölgedeki hareketlilik türü büyük oranda dikey hareketlilik şeklindedir. Dikey hareketlilik kışlaklardan daha yükseklerde yer alan ve daha çok yazın hayvanların besin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kullanılan otlak alanlara doğru yapılan hareketlilik olarak tanımlanabilir. Yatay hareketlilik ise hayvanlara otlak alanlar bulmak için yazın daha serin kışın daha sıcak olan alanlar arasında yapılan hareketlilik olarak tanımlanabilir. Yatay hareketlilik daha çok göçebe topluluklar tarafından gerçekleştirilen hareketlilik türüdür. Bu hareketlilik türü yukarıda bahsettiğimiz az sayıda göçebe olarak yaşamlarını sürdüren bireyler tarafından devam ettirilmektedir¹¹. Bu şekilde sürekli yer değiştiren toplulukların rotaları ve hareket zamanları bellidir. Bu rotalar daha çok yerleşim yerlerinden uzak kalan kesimlerdir. Hareket zamanları ise yerleşim yerlerindeki mahsulün kaldırıldığı zamanlardır. Bu açıklamaları göz önünde bulundurduğumuzda, Melendiz Dağı ve çevresinde yürütülen hareket türünün neredeyse tamamına yakını dikey hareketliliktir.

5.2. Yaylaya Çıkma Nedenleri

Günümüzde söz konusu bölgede arazinin çoğu tarım alanları olarak kullanılmaktadır.

Bu da hayvancılığı (özellikle küçükbaş) olumsuz yönde etkilemektedir. Çalışma

---

tarafından kullanılmasına karşın günümüzde bu sayı çok azalmıştır. Bunun nedeni ise kuşkusuz bu işin zorlukları yanında başka nedenleri olmasından kaynaklanmaktadır. Halkın önemli bir kesimi büyük şehirlere göç etmeyi tercih etmiştir.

¹⁰Bazı yerleşimler daha önceleri köy yerleşim iken daha sonra çeşitli nedenlerden (eğitim, iş vb. nedenler) dolayı günümüzde özellikle sıcak yaz aylarında yayla olarak kullanılmaktadırlar.

¹¹Yapılan hareket tarzı göçebe hareket tarzıdır. Ancak bu grupların göçebe topluluklardan farkları vardır. Bu grupların kendilerine ait çeşitli yerleşim alanlarında özel mülkiyetleri mevcuttur. Bundan dolayı bu grupları göçebe olarak tanımlamak doğru değildir.

alanımızı oluşturan Melendiz Dağı bitki örtüsü bakımından fakir bir alan olmasına karşın yaylacılık faaliyetlerinin yoğun olduğu bir alandır.

Bütün bu durumlar göz önüne alındığında bölge için önemli bir ekonomik kaynak olan hayvancılık için bazı sıkıntıların ortaya çıktığını görüyoruz. Özellikle ilkbaharın sonu ve yaz ayları boyunca hayvanların besin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yaylalara çıkmak zorunda olduklarını görmekteyiz. Bunun en büyük nedeni yukarıda değindiğimiz gibi ova tabanına yakın yerlerde yazın otların kuruması, dağ eteklerinde ve ova seviyesinde yürütülen tarımsal faaliyetlerden kaynaklanmaktadır. Ayrıca tarımsal faaliyetlerin yanında özellikle çayırların ve otlak alanların hayvanların kışlık ot ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla buralarda hayvanların otlatılmasının yasak olmasından kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı hayvanlar otu ve suyu bol olan yaylalara çıkarılır. Kışın ise saman ve ota beslenirler (Polat, 2011: 22).

Melendiz Dağı çevresinde yer alan yaylalarda yapmış olduğumuz gözlemlerde yaylaya çıkma nedenleri genel olarak yukarıda bahsettiğimiz gibidir. Yani coğrafi şartlardan kaynaklanan hayvancılık ekonomisi insanların yeni otlak alanlar aramasını tetiklemiştir. Bu da yaylacılığın ortaya çıkmasında önemli bir etken olmuştur.

Dikkatimizi çeken bir diğer unsur ise bazı alanlar sadece hayvanların besin ihtiyacını karşılamak amacıyla kullanılırken, çok sık olmasa da bazı alanlarda tarımsal faaliyetlerin de yapıldığı görülmüştür.

Özet olarak yaylaya çıkma nedenlerini maddeler halinde sıralayacak olursak.

1. Birinci ve en önemli sebebi ekonomik etkenlerdir.
2. Geçim ekonomisinde çok önemli yer tutan hayvanların besin ihtiyaçlarının karşılanma ihtiyacı.
3. Özellikle ovalık alanlar ve dağ eteklerinin tarımsal faaliyetler için kullanılması.
4. Yaz aylarında yüksek kesimlerin (özellikle 2000 metre ve üstü) daha fazla yeşil alanlara sahip olması ve bundan dolayı hayvanların et ve süt veriminin daha fazla olması gibi nedenler sayılabilir.

5.3. Yaylalara Çıkılırken Yapılan Hazırlıklar

Yaylalarda yaylacılarla yapmış olduğumuz bire bir görüşmelerde yaylaya çıkacak olan kişilerin aynı zamanda yaylaya çıktıkları yönündedir. Bunun en büyük nedeni ise yaylaları herkesin eşit oranda kullanabilmesinden kaynaklanmaktadır.

Alan çalışması yaptığımız zaman içerisinde ziyaret ettiğimiz yaylaların hepsine araçlarla ulaşılabilceğini gördük. Yakın zamanlara (15-20 yıl öncesine) kadar yaylacılar genelde yaylalara yürüyerek¹² ya da binek hayvanları (at, eşek, katır, deve) ile giderlerdi (Sütlü, 2009: 5). Çadırlar, günlük kullanım malzemeleri (yatak, yayık, günlük kullanım kapları vb.) bu yük hayvanları ile taşınılırdı. Bu durum Anadolu ve yakın coğrafyasında her yerde olmasa da hala devam etmektedir. Bazı yerlerde ise bu gelenek tamamen ortadan kalkmıştır. Bu durum çalışma yürüttüğümüz Melendiz Dağı yaylacıları içinde geçerlidir. Bundan dolayı yaylaya çıkan kişiler eşyalarını (çadır, yatak, yayık gibi günlük kullanım malzemeleri) genelde araçlarla taşırlar.

Yaylalara çıkılmadan önce gerekli eşyalar temin edilir. Çadırlar kontrol edilir. Çadır direkleri temin edilir. Bütün hazırlıklar tamamlandıktan sonra yaylaya hareket başlar. Eşyalar araçlarla taşınırken hayvanlar ise yürüyerek gidilecek alanlara ulaştırılır. Yöredeki yaylacılarla yapmış olduğumuz görüşmelerde hayvanların yayla alanlarına varması iki ya da üç günü almaktadır. Bu durum yayladan dönüş içinde geçerli bir durumdur. Dikkat çeken bir unsur ise yaylaya çıkılırken kümes hayvanlarının da beraber yaylaya götürülmesidir. Bu hayvanlar da araçlarla götürülür. Anadolu'da kışlak alanlarından çok daha uzak yerlere yaylaya giden kişiler ise son zamanlarda sürülerini araçlarla taşırlar. Bu işlem eğer yapılarını kurdukları yerlere kadar araçlar ulaşabiliyorsa buralara kadar getirilir. Ancak araçları buralara ulaşamıyorsa en yakın noktaya kadar taşındıktan sonra yola yürüyerek devam edilmektedir. Aynı zamanda beraber getirilen eşyalar ise yük hayvanları ile taşınır.

---

¹²Varacakları noktaların yollarının bir kısmının patika olması ve gidiş güzergâhı üzerinde yer alan otlaklardan faydalanmak amacıyla yürüyerek gitme tercih edilirdi. Bu duruma yaşamakta olduğum Tunceli ilinde bizzat şahit oldum. Yaklaşık 10-15 yıl öncesine kadar yaylalara çıkan sürü sahipleri yaylalara hayvanlarını yürüterek çıkarmaktaydılar. Günümüzde ise bu durum neredeyse tamamen ortadan kalkmıştır.

Burada bir konuya dikkat çekmekte fayda olacağı kanısındayım. Hayvan sürüleri olan ailelerin bütün fertleri yaylaya çıkmaz. Söz konusu aileler aynı zamanda tarımsal faaliyetlerle de uğraştıklarından dolayı bir iş bölümü yapılır. Aile bireylerinin bazıları yaylaya çıkarken bazıları ise sürekli ikamet edilen köy, kasaba ve şehir gibi yerlerde diğer işlerle¹³ meşgul olmaktadır. Ulaşımın kolay sağlandığı yaylalarda gün içerisinde bile işler yerleşim yerindeki kişilerin yardımıyla da yürütülebilmektedir. Özellikle süt sağım işi bazı yaylalarda bu şekilde yürütülmektedir. Üretilen bu sütler genelde günlük olarak mandıracılara pazarlanmaktadır.

Melendiz Dağı'nda yer alan mimari unsurlara geçmeden önce genel anlamda Anadolu'daki yaylalarda yer alan konutların mimari özelliklerine değinmekte fayda vardır.

---

¹³Genelde tarımsal aktiviteler yürütülmektedir. Bunun yanında aile bireylerinden bazıları diğer işlerle de meşgul olmaktadır.

ALTINCI BÖLÜM

6. YAYLALARDA İKAMET EDİLEN KONUT TÜRLERİ

Kırsal alanlarda yer alan yapılar ve yerleşmeler, insanla doğa arasındaki etkileşimin benzersiz örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Halk mimarlığı ya da kırsal mimarlık, bir tasarım metodolojisine bağlı, eğitilmiş profesyonel mimarlar tarafından değil, gündelik yaşamın içinden gelen yapı ustaları tarafından inşa edilen yapıları ifade etmektedirler. Zaman içinde dönüşür, yapıdan yapıya değişir ve durağanlıktan uzak bir faaliyettir. Bu yapılar doğal çevreleriyle büyük bir uyum içindedirler ve çevreye olumsuz bir etkileri neredeyse yok gibidir (Anadolu'da Kırsal Mimarlık, 2012: 5).

Kırsal mimarlıkta yapı tipleri ve yapılara verilen isimler bölgeden bölgeye, yöreden yöreye farklılıklar gösterebilirler. İklim koşulları, coğrafya, yeryüzü biçimleri, gelenek ve görenekler, toplum yaşamı, üretim ve tüketim biçimleri ve inanç biçimleri ve inançlar kır yapılarının biçimlenmesi sürecini belirler. Özellikle evlerin inşa edilmesinde dikkate alınan her öge, ev sakinlerinin yaşam biçimine ve ekonomik faaliyetlerine göre tasarlanır ve üretilir. Bundan dolayı işlevsellik biçim ve estetiğin önüne geçer. Kullanılan doğal malzeme en yakın kaynaklardan, ustalar ya da ev sahipleri tarafından temin edilir (Anadolu'da Kırsal Mimarlık, 2012: 5).

Yürütmüş olduğumuz alan çalışması sonucunda yaylalarda var olan mimari unsurların tek bir tip olmadıklarını, birden çok tipte olduklarını gördük. İklim ve coğrafya aynı olmasına karşın bu farklılıkların oluşmasında birçok faktörün rolü vardır. Bu konuyu detaylı olarak açıklayacağız.

Kırsal mimaride konutlar yaşam alanlarının en küçük yapı elemanlarıdır. “Konutlar insanların barınma ihtiyaçlarının yanında birçok ihtiyaçlarını giderdikleri

yerlerdir¹”(Polat, 2011: 31). “Konutlar çok basit bir yapıda² olabileceği gibi çok daha büyük ve görkemli yapılar³ da olabilmektedir” (Polat, 2011: 31).

Yaylalarda kullanılan yapılar için çeşitli tanımlamaların yapıldığını görmekteyiz. Tunçdilek bu yapıları “sabit” ve “portatif” yapılar olarak ikiye ayırırken, Doğanay söz konusu bu yapıları “yerleşik evler” ve “göçebe evler” şeklinde gruplandırmıştır (Polat, 2011: 31).

Melendiz Dağı çevresinde yer alan yaylalarda yapmış olduğumuz çalışmalarda yukarıda bahsedilen özelliklerde olan yapıların her iki türünde görmekteyiz. Yapılar hem portatif hem de sabit iken yaylalarda yer alan ortak tek özellik ise hayvanların barınma ihtiyacını karşılamak amacıyla yapılan ağıllardır. Son zamanlarda bu ağılların özelliklerinde de bazı değişimlerin başladığı tespit edilmiştir.

Yukarıda bahsedilen yapılar bu bölgede hem devlet arazileri üzerinde hem de şahıslara ait olan araziler üzerinde yer almaktadırlar.

Melendiz Dağı üzerinde yer alan yaylaların mimari tipleri iki başlık altında incelenecektir. Bunlardan birincisi ve en yoğun olarak kullanılanı portatif olan bez çadırlar⁴ diğeri ise sabit yapılar olarak tanımlayacağımız üst örtüleri düz dam şeklinde olan ve duvarları taşlardan yapılan tek odalı yapılardır. Bu sabit yapılar da bölgedeyen alan taştan yapılmış olan kemerli⁵ yapılar ve son zamanlarda inşa edilmeye başlanan tek odalı betonarme yapılar olarak gruplandırılabilirler. Bunların yanında muhtemelen daha önceleri köy ya da mezra olan ve sürekli ikamet edilen alanların çeşitli nedenlerden dolayı terk edilmesiyle birlikte geçici yerleşim statüsü

---

¹Uyuma, dinlenme, korunma, sosyal ve kültürel aktivitelerin yapıldığı yerler olarak tanımlanabilir.

²Rüzgârlık, çardak, mağara, çadır gibi yapılar basit yapıli konutlara örnek olarak verilebilir.

³Çok katli yapılar, saraylar, gökdelenler, çiftlik evleri gibi.

⁴Günümüzdeki Kızılay çadırları gibidirler.

⁵Kapadokya sınırları içerisinde kemerli yapı tipleri oldukça yaygındır.

kazanan alanlardır⁶. Bu alanlar da yazları daha çok hayvancılık yapmak amacıyla⁷ kullanılmaktadır.

Yaylaya çıkan kişiler yapılarını inşa ederlerken daha çok akrabalık ilişkilerini ön planda tutarlar. Yan yana kurulan bu yapı⁸ topluluklarına oba denir. Bu obalar birkaç yapıdan⁹ oluşabileceği gibi çok daha fazla sayıda yapıdan da oluşabilir. Oba sakinleri genelde beraber hareket ederler. Yapılar beraber kurulur. Başka yerlere hareket edilecekse bu hareket beraber gerçekleştirilir. Özellikle göçebe olarak yaşayan toplumlarda bu durum daha da kuvvetlidir. Bunun nedeni göçebe olan toplulukların büyük oranda akrabalardan oluşması, kalıcı konutlara sahip olmamaları ve sürekli hareket halinde olmalarından kaynaklanmaktadır.

Yapılan araştırmalar sonucunda Anadolu yaylalarında iki tür yapı türünün olduğu tespit edilmiştir. Bunlardan birincisini, taş, kerpiç ya da ahşaptan yapılmış, semer ya da düz damlı yapılar oluşturur. Bazı bölgelerde iki katlı olabilen bu yapıların alt katı hayvanlara (çoğunlukla sığırlar) ayrılırken, iki bölüm halinde yapılanların ise geniş bölümleri hayvanlara, küçük bir odaları da çobanlara tahsis edilmektedir. İkinci konaklama tipi ise çadırlardan meydana gelir. Köylerde yaşayan kişiler ak (branda, konik) çadırları kullanırken özel mülkiyetleri olmayan yarı göçebe ve göçebe topluluklar ise kara çadırlarda ikamet etmektedirler (Yakar, 2007: 141).

Jak Yakar'ında bahsettiği gibi yaylalardaki yapılar iki çeşittir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir detay söz konusu bu yapıların da kendi içlerinde çeşitliliğinin olmasıdır.

Melendiz Dağı'nda çok sayıda yayla yerleşimi mevcuttur. Ancak biz bunlar içerisinde daha çok farklı tiplerden birer örnek vererek yerleşmelerin özellikle mimari özellikleri üzerinde sonraki bölümlerde detaylı olarak duracağız. Melendiz

---

⁶Bu alanlar günümüzde yaylacılık faaliyetleri için kullanılmaktadırlar.

⁷Hayvancılığın dışında çeşitli tarımsal faaliyetler de yürütülmektedir.

⁸Burada çadır kelimesi yerine yapı kelimesini kullanmayı daha çok uygun gördük. Çünkü yaylalarda barınma ihtiyacını gidermek için sadece çadırlar değil farklı tiplerde barınakların da inşa edildiği bilinmektedir.

⁹Çadırlar ya da konutlar.

Dağı'nda yer alan yaylalardaki mimari unsurlara geçmeden önce genel anlamda yaylalarda yer alan yapıları açıklamakta fayda vardır.

6.1. Çadırlar

Çadır coğrafi koşulların aksettirdiği, çevre koşullarının ve göçebe hayatın bünyesine en iyi uyan ve çevre koşullarının etkisini taşıyan bir konut şeklidir. İnsanlar çevrelerinde buldukları ve kendi yarattıkları malzemeleri her yerde aynı şekilde kullanamazlar. Dolayısıyla konutların meydana getirilmesinde coğrafi etkenler kadar alışkanlıklar, gelenek ve görenekler, istekler ve eğilimler de büyük rol oynar. Konut şekilleri ile coğrafya (yapı malzemesi ile çevre şartlarının bağıntısı yönünden), etnografya (yapı tipleri ve bunların dağılışı yönünden) de meşgul olur.

“Kırsal yerleşmelerin yeri, planı, büyüklüğü ve türünü, topoğrafya, iklim, ekonomi ve topluluğun sosyal örgütlenmesi belirler. Ayrıca hane yapısı, etno-kültürel faktörler, güvenlikle ilgili kaygılar, yapı malzemeleri ve teknikleri de, evin biçim ve mekân düzeni ve buna bağlı olarak da kırsal mimarinin yerel/bölgesel özellikleri üzerinde doğrudan etkili olurlar” (Yakar, 2007: 145). Yukarıda bahsettiğimiz faktörler yaylalardaki yapı türlerinden biri olan çadırlar üzerinde de etkilidir.

Göçebe toplumlar ya da yaylalara çıkan toplulukların yapı olarak en çok tercih ettikleri tip çadırlardır. Çadırlar göçebe toplulukların kendi toplumsal yapılarını da yansıtan bir konut türüdür. En önemli faktör mülkiyetle ilgilidir. Göçebe topluluklar toprağa bağlı olmadıkları ve en ufak toprak mülkiyetine sahip bulunmadıklarından dolayı göç ettikleri yaylalara ya da kışlaklara konutlarını da beraber götürmek zorundadırlar. Çadırın konut olarak tercih edilmesinin birçok nedeni vardır. Bu nedenlerin en önemlileri çadır bezinin kolay dokunması, az masraflı olması ve kolay taşınabilir olmasıdır. Ayrıca, çadırın kurulmasının ve sökülmesinin, göçebelerin yaşam koşullarına göre basit olması, sağlamlığı, gerektiği zaman kolaylıkla büyütülüp genişletilme olanağı olması gibi fiziki özellikleri ve bu fiziki özellikleri yanında, aşiretteki toplumsal kademeleri belirlemesi, kuruluş biçimi ile aşiretin

kendine özgü özelliklerini belirtmesi gibi nitelikleri de vardır. Çadır dışarıdan gelen çeşitli tehlikeler, saldırılar karşısında toplanıp daha çevik hareket etmeyi tehlikesiz bölgelere göçmeyi mümkün kılar. İşte bilhassa bu göç hareketi onun pratik olması zorunluluğunu ortaya çıkaran bir faktördür. Göçebe toplumlar ve yaylacıların kullandıkları çadır tipleri aşağıda detaylı olarak açıklanmıştır.

6.1.1. Kara Çadır (Kıl Çadır/Çulçadır)

Sabit, devamlı konutlara geçilmeden önce sık olarak kullanılan bazı yapı tipleri mevcuttu. Bu yapı tiplerinden bir tanesi de kara çadırlardır. Kara çadır siyah keçi kılından yapılan ve tek odalı eski moda çadırlardır.

“Kara çadırlar göçebe toplulukların en belirgin özelliklerinden biridir. Kara çadırlara “*gon*” denir”¹⁰ (Yakar, 2007: 184). “Yörükler kara çadırlara ev demektedirler” (Davulcu, 2014: 73).

Kara çadırın materyalleri siyah keçi kılından¹¹ yapılan örtü, direk, kamışların yan yana bağlanarak oluşturulan ve çadırın yan tarafına gerilen gergiden oluşmaktadır. Bazı yerlerde bu gergi, taşların üst üste konması ile sağlanır. Bazen ağaç dalları da kullanılarak bu gergiler oluşturulur.

“Bazı aşiretler bu çadırları biri aile, biri misafir ve diğeri de mutfak ve depolama için kullanılan üç bölüm halinde yaparlardı” (Yakar, 2000: 209).

Çadırda kullanılacak malzeme miktarı, çadırların büyüklüğüne göre değişimler gösterir. Standart bir yayla çadırı bütün malzemeleri ile birlikte olarak 100 kilo yakın bir ağırlıktadır. Göçebelerin kışlaklardaki çadırları ise iklim koşullarından ve diğer ihtiyaçlardan kaynaklı olarak çok daha ağırdırlar. Keçilerden kırılan kılların üzerindeki pislik, ot, diken vb. maddelerden temizlenmesi gerekir. Keçikılları tarak kısmı şimşir ağacından yapılan ahşaptan üretilmiş olan taraklardan geçirilerek ayıklanırlar (Yalman, 1993: 482). İnce bir çubukla dövülerek kabartılır, su ile nemlendirilmesi sağlanır. Oklavalarla kabaca büküldükten sonra uzunca bir şerit

---

¹⁰Doğu Anadolu Bölgesinde bu tip çadırlar hala kullanılmaktadır. Bölgede bu çadırlara “kon” denilmektedir (Polat 2011: 33).

¹¹Daha çok teke, erkek ve kısır keçi kılları kullanılır (Kavas 2013: 240).

haline getirilir. Bu şerit kola takılabilmek için kendi etrafında sarılır. Bu işleme “kolçak yapma” (süme) denir (Kavas, 2013: 241).

Kırkılan keçilerin kılları “kirmen” denilen ahşaptan yapılmış aletle eğrilir. Böylece eğrilen kıllar ip haline dönüştürülmüş olur (Çizim 1, Kavas 2013: 253, Çizim 3).

Yünler eğrildikten sonra çadır örtüleri önce yaklaşık olarak 70 cm kadar genişliğinde 8-9 metre kadar uzunluğunda bantlar şeklinde dokuma tezgâhlarında¹² dokunur (Çizim 2, Kavas 2013: 254, Çizim 4). Bu bantlar parça parça¹³ üretildikten sonra birbirine dikilirler (Çizim 3, Kavas 2013: 254, Çizim 5). Böylece çadırın üst örtüsü meydana getirilmiş olur (Resim 1, Polat 2011: 131, Resim 38). Normal bir çadır oluşturabilmek için en az 7-8¹⁴ adet bandı yan yana getirip dikmek gerekir. Bu bantlar her yıl dokunur ve kullanılan çadırın eskiyen parçaları yenileri ile değiştirilir.

Kara çadırlar yaklaşık olarak 4-5 metre eninde 8-9 metre uzunluğunda olmak üzere 35-45 metre karelik bir alanı kaplamaktadırlar. Kara çadırlar çok yakın bir zamana kadar çok sık olarak kullanılmaktaydı. Ancak ağır olmasından dolayı ve taşınması zor olduğu¹⁵ için günümüzde yerlerine daha çok bez çadırlar kullanılmaya başlanmıştır.

Çadırın büyüklüğünü kişiler kendi ihtiyaçlarına göre yaparlar. Bu tür çadırlar iç kesimlerden 3, 13, 15¹⁶, 16 ya da 20 direk ile desteklenirler (Çizim 4, Kavas 2013: 255, Çizim 6). Ortaya dikilen direkler yanlara dikilen direklere oranla daha uzundur.

Çadırların kenarlarına ve ortalarına dikilen bu direkler iplerle bağlanarak dışarıya çakılan kazıklara bağlanarak gerdirilir.

---

¹²Dokuma tezgâhlarına İstar denir.

¹³Genelde dikdörtgen şekilde örülürler.

¹⁴Bu bantlar bireylerin sayısına ve sosyal statülerine göre değişiklikler göstermektedir. Bu bantların sayısı bazen yirmiyi geçmektedir.

¹⁵Günümüzdeki konik Kızılay çadırlarına göre daha ağırdır. Ancak dönemine göre pratik olarak kurulabilen bir çadır türüdür ve oldukça fonksiyoneldir.

¹⁶Eskiden misafir ağırlamak için 15 direkli büyük çadırlar kurulmaktaydı. Bu çadırlara Otağ çadırı denilmektedir. Bu uygulamanın izlerine Sarıkeçililer’de rastlamaktayız (Davulcu 2014: 75).

Çadır kurulduktan sonra yağmurlu havalarda yerden su gelmemesi için çadırın etrafına ark açılır (Çizim 5, Kavas 2013: 253, Çizim 7), (Kavas, 2013: 242).

Daha sonra kullanım amacına göre düzenlemesi yapılır. Etrafi bazen üst üste koyularak örülen kuru taş bir duvar örtüsüyle kapatılır. Bunun dışında ahşap, kamyş ya da hasır ile kapatılır (Çizim 6, Kavas 2013: 256, Çizim 8).

Çadırın ön kısmında genelde bir gölgelik bırakılır. Böylece ön kesimde yarı açık bir mekân elde edilmiş olur. Açık bırakılan bu mekânda bireyler isteklerine göre çeşitli aktiviteleri gerçekleştirmektedirler (Çizim 7, Kavas 2013: 256, Çizim 9).

Mekânın içini kişiler ihtiyaçlarına göre düzenlerler. Çadırın ortasında genelde bir ocak yer alır. Yemek yapma, süt kaynatma ve banyo yapmak için ısıtılan su bu ocak yardımıyla gerçekleştirilir.

Rakımı yüksek olan yaylalarda çadırların içerisine günümüzde kuzine kurulmaktadır. Böylece hem ısınma sorunu giderilmiş olur hem de yemek ve banyo ihtiyaçlarını gidermek için, çamaşır ve bulaşık yıkamak amacıyla üzerinde su ısıtılır (Resim 2, Polat 2011: 122, Resim 20). Genelde dikdörtgen bir plana sahip olan bu çadırların kenarlarında yiyecek, giyecek, peynir ve yün stokları, günlük kullanım kapları ve çalı çırpı yer alır. Uyumak için kullanılan yatak, yorgan vb. gibi şeyler kullanıldıktan sonra toplanarak bir kenara konulur. Böylece çadırdan daha fazla yararlanılır.

Çadırın içerisinde bir bölümüne genelde daha sıcak olduğu için keçe serilir. Keçenin yanı sıra fabrikasyon ürünü olan halı ve kilimler de serilir.

“Bu tip çadırlardan yararlanma biçimleri üzerinde iklimin de büyük bir etkisi vardır. Kara çadırlar sıcak yaz mevsimlerinde serin, soğuk havalarda ise sıcak olma özelliğine sahiptirler. Yağışlı havalarda ise yağmur sularını içeriye sızdırmazlar. Özellikle siyah keçi kılından yapılmış olan kara çadırlar yağmur yağdığı zaman yapılan örgülerin arasındaki gözenekler dolarak yağmur sularının çadırın içerisine sızmasını engeller” (Kavas, 2013: 237). “Yağmur sularının içeriye sızmasını engellemek için alınan bir diğer önlem ise çadırın etrafına bir kanalın açılarak suyun çadırın kenarların akış yönüne doğru akmasının sağlanmasıdır” (Kavas, 2013: 242).

Kara çadırlar için üretilen bantlar¹⁷ sadece insanların barınma ihtiyaçları için kullanılmaz. Bu bantlar hayvanlar için inşa edilen ağılların üzerlerini örtmek amacıyla da kullanılmaktadır (Resim 3, Polat 2011: 141, Resim 157). Belli aralıklarla dikilen direklerin üzerinden uzatılan bantlar tıpkı kara çadırlarda olduğu gibi yere çakılan kazıklara bağlanarak gergin olmaları sağlanır. Bu ağılların duvarlarının genelde bir metreye kadar yükseklikleri olan kuru taş örgüsünden meydana geldiklerini söyleyebiliriz. Bu taş örgüleri genelde iki sıra şeklinde yapılır. Çoğu zaman harç kullanılmadan yapılan bu kuru taş duvarların bazen üst birkaç sırasının arasına çamurdan harç koyularak sağlamlaşması sağlanır.

Yukarıda bahsettiğimiz çadır türü günümüzde çok yaygın olmamakla beraber Anadolu'da hala Doğu, Güneydoğu ve Akdeniz bölgelerinde nadir de olsa kullanılmaktadırlar (Resim 4, Thevenin 2011: 12, Figür 8).

Çalışma alanımız olan Melendiz Dağı'nda konaklayan yaylacılgünümüzde kara çadır yerine daha portatif olan ve genelde konik bir yapıya sahip olan brandadan yapılmış çadırları ve sabit yapıları kullanmayı tercih etmektedirler. Ancak söz konusu bölgeye daha önceki yıllarda Yörüklerin geldiği ve kaldıkları yapıların kara çadırdan olduğu yöre halkı¹⁸ tarafından söylenmektedir. Aşağıda bahsedeceğimiz veriler de bunu desteklemektedir.

“Bozdoğan Yörükleri çeşitli alanları yaylak olarak kullanmaktaydılar. Eski yurtları Silifke, Gülpınar ve Anamur olan Yörükler, Tarsus/Ulaş ve Kusun tarafına göç etmişler ve Bulgar Dağı, Gümüş ve Hasan Dağı'nı¹⁹ yaylak olarak kullanmışlardır. İçel'den Adana, Kadirli ve Kozan tarafına giden Tekeli, Kara Hacılı, Cabir (Kürekeciyan), Burhan ve Menemenci cemaatleri ise Niğde, Aksaray ve Kayseri gibi daha uzak bölgelerde yaylamaktaydı” (Bulduk, 2000: 71-82). Kayıtlarda Menemenci

---

¹⁷Örülen her bir kumaş parçasına verilen isim.

¹⁸Melendiz çevresinde yaşayan ve Melendiz Dağı'nda yaylaya çıkan kişilerle yapılan görüşmelerde (Burak Falay tarafından gerçekleştirilen görüşme) bu kişilerin hiç kara çadır kullanmadıkları, ancak aynı yöreye gelen Yörüklerin ise kara çadırlarda ikamet ettikleri anlaşılmıştır.

¹⁹Hasan Dağı ile Melendiz Dağı birbirlerine çok uzak olmayan dağlardır. Günümüzde de her iki dağın çeşitli yükseltilerinde yaylacılık faaliyetleri günümüzde de devam eden olgulardır. Ancak çeşitli yerlerde bahsettiğimiz gibi bitki örtüsü bakımından Melendiz Dağı daha fakir olmasına karşın yaylacılık faaliyetleri burada daha yoğundur.

cemaatinin (aşiretinin) “Niğde ili sınırları içerisinde yer alan Üç Kapulu²⁰ yaylasını kullandıkları bilinmektedir” (Bulduk,2000: 80).

Söz konusu bu kayıtlardan da anlaşıldığı gibi Niğde ili sınırları içerisinde yer alan yaylaklar Yörükler tarafından kullanılmıştır.

Çok direkli kara çadırların tarihi kökeni tam olarak tespit edilememiştir. Çok kolay yapılmaları ve hayvan barınağı olarak da kullanılabilmeleri nedeniyle muhtemelen çok eski dönemlerden beri bilinmektedirler (Cribb, 1991: 88, Yakar, 2000: 209, Yakar, 2007: 184). Bahsettiğimiz bu çadır tipinin Orta Asya’daki yurt²¹ adı verilen çadırlardan çok farklı olduğu anlaşılmıştır. Bundan dolayı kara çadırların eski Türk göçebe geleneklerinden hiçbirine uzanmadığı söylenmektedir (Johansen, 1966: 44).

Yörükler tarafından konut olarak kullanılan kara çadırlar genelde üç direkli olurken Anadolu’nun doğusunda özellikle Kürt aşiretlerin konut olarak kullandıkları kara çadırlar on ya da on iki direklidir (Cribb, 1991: 87-88).

Yukarıda kara çadırların kökeninin tam olarak bilinmediğine değinmiştik. Çok direkli bu çadırların gelişiminin köy mimarisi ile ilişkili olabileceği söylenebilir. Çadırların üzerlerine ve çevresine koyulan bu örtüler (keçi, koyun kılından yapılan) duvarların üzerlerine koyularak bir çatı görevi üstlenmiş olabilirler. “Yakınoğu’daki yönetici (krali) kesimin kullandıkları çadırların da prototipleri olması muhtemeldir” (Cribb, 2004: 88).

Kara çadırların Anadolu’nun dışında birçok yerde de yaygın olarak kullanıldıkları bilinmektedir. Keçi ve koyun kılından yapılmasından dolayı keçi sürüleri olan kişiler bu tip çadırı buldukları alanlarda çok kolay bir şekilde üretme şansına sahiptirler. Buda yukarıda değindiğimiz gibi geniş bir alanda kullanılmasına olanak sağlamıştır.

---

²⁰Üç Kapulu ya da Üç Kapılı, Kâtip Çelebi Cihannüma adlı eserinde buradan bahsetmektedir. Eserinde Türkmenlerin gelip bu bölgeyi yaylak olarak kullandıklarından bahsetmektedir.

²¹Orta Asya’da yurt adı verilen çadırlar genelde oval şeklindedir. Kara çadırlar ise genelde dikdörtgen formludurlar. Orta Asya’daki yurt çadırlarında ahşap dikmeler yer almazken kara çadırlarda üç ya da daha fazla ahşap dikme yer almaktadır.

Anadolu toprakları dışında bu tip çadırlara Afrika'da Moritanya'dan başlayıp, Cezayir, Fas, Tunus, Libya, Mısır ve Ortadoğu'daki Arap ülkeleri ile doğuya doğru, İran, Afganistan, Pakistan ve en doğuda Tibet platosuna kadar devam eden bir kuşak içerisinde rastlanılmaktadır (Polat, 2011: 33; Thevenin, 2011: 12).

6.1.2. Orta Asya Çadırları (Yurtluk)

“Orta Asya Türk toplulukları tarafından kullanılan bu yapılar dairesel planlı, kubbe ya da koni biçimli üzerleri keçe ile örtülü olan çadır tipleridir” (Resim 5, Crib 2004: 87, Figür 6.2), (Üzünlü, 2014: 173).

“Yurtluk olarak bilinen Orta Asya Çadırları *turluk, topak ev, ak ev, keçe ev, bektik ve derimevigibi* farklı isimler verilen bu çadırlar, 11. ve 19. yüzyıllar arasında kullanılmıştır” (Yakar, 2000: 215;Yakar, 2007: 187). “Anadolu'da bu çadır tipine “*alacık*” adı verilir” (Cribb, 2004: 86).

Yurt çadırlarında hafif olan ahşap iskelet dört farklı öğeden meydana gelir. “*Çevlik*” (tekerlek) çadırın tepe kesimini oluşturur ve bunun içine yay biçimli “*uğ*”ların (kaburga) üst uçları sokulur. Alt uçlar ise 140-185 cm yüksekliğinden oluşturulan hasır kanatlara tutturulur. Sonlara takılan birkaç kanat, yuvarlak turluk çadırının kenarlarını meydana getirir. İsteğe göre kullanılan bu kanat, daha büyük bir kullanım alanına ihtiyaç duyulduğunda ise çok kolay bir şekilde genişletilebilir. Daha dayanıklı yapılmak istendiği zaman ise 13-25 cm genişliğinde ve 15-30 m uzunluğundaki dokuma şerit bezler (örken) dokunarak çadırın etrafına sarılır. Sonra da bütün yapı büyük keçelerle kapatılır ve bunlar kilim gibi dokunmuş başka dokuma şeritlerle (kolan) sağlamlaştırılır (Resim 6, Yakar 2007: 187, Resim 91). İstendiğinde keçe parçaları kıvrılarak ışığın içeri girmesi ya da çadırın ortasında yer alan ocaktan çıkan dumanın dışarı çıkması sağlanır (Yakar, 2000: 215;Yakar, 2007: 187-188).

Mimari olarak biraz daha açık bir biçimde anlatacak olursak:

“Yurt koni biçimli çatısı olan silindirik tabanlı bir çadırıdır. Yapısal olarak söğüt ya da ardiç kafes sistemi ile taşınır. Esnektir. İzolasyonu soğuk ve rüzgârdan iyi koruyan keçe katmanlarınca sağlanır. Çatının üst noktasında baca vazifesi de gören dairesel bir açıklık bulunur. Bu gökteki pencere ya da

ışığın geldiği semavi bir göz olarak adlandırılır. Yurdun merkezi direği de evrenin mihverini simgeler” (Kavas, 2013: 233).

“Anadolu’da “*topak ev*” olarak adlandırılan *yurt* geometrik form olarak silindir bir kaidenin üstüne oturtulan bir yarım küreden oluşur. “*Yurt*” üç boyutta hasır örgü mantığı ile kurulduğu ve keçeyle örtüldüğü için hafiftir. Katlanabilir olan hasır strüktürü sayesinde kolayca taşınabilir. “*Yurdun*” cepheleri dolu-boş, açık-kapalı ilişkileri açısından esnektir. Keçe örtüler ışık ve hava almak amacıyla yukarı katlanabilir. Göçer kültürün ihtiyaçları uyarınca biçimlenen *yurdun* işlev şeması nettir. Pişirme yeri (ocak) dairesel planın merkezinde yer alır. Yapının çeperleri oturma, yatma, yeme vb. çeşitli işlevler ile yüklenmiştir. Bu işlevleri karşılayan araç gereçler taşınmaya hazır biçimde sandıklarda ve deri kaplar içerisinde. Malzemenin yapısı ve mekân kurgusundaki esneklik, sadelik ve işlevsellik çarpıcıdır” (Kavas, 2013: 234).

“Anadolu’nun pek çok yerinde ve özellikle Balıkesir ilinde Alevi Türkmenler başta olmak üzere, göçebe çobanlar bu geleneksel şeklini 1870 yılına kadar kullanmışlardır. Hatta bu tip çadırlar daha yakın bir zamana kadar Afyon, Eskişehir ve Konya yörelerinde kullanılmaktaydılar. Günümüzde ise Niğde ili Bor ilçesinde kullanılmaktadırlar” (Kavas, 2013: 237).

“Osmanlı hükümeti tarafından yerleşik hayata geçmeye zorlanmalarına ve çadırlarda yaşamayı bırakmalarına rağmen, bazen bu çadırları evlerinin yanında 1935 yılına kadar kurmaya devam etmişlerdir” (Yakar, 2000: 215, Yakar, 2007: 187).

6.1.3. Alaçık (Beşik Tonoğlu Çadır)

Bu tip çadırlar daha çok Yurtluk olarak adlandırılan çadırlarla benzerlik gösterirler. Kendi içerisinde iki türü olan bu çadırlardan birincisi oval ve kesiti yarım daire şeklindedir. Bu tür çadırlar yurda benzemelerine karşın farklılıkları vardır. Söz konusu bu çadırların “*çevlikleri*” (tekerlek) yoktur. Bu tekerlekler yerine her ucunda bir direk desteklenmiş olan bir çatı kirişi mevcuttur. Topak evdekilere benzeyen “*uğlar*”, bu destek sistemine tutturulmaktadır (Yakar, 2007: 188).

İkinci türüne ise çatma ev adı verilmektedir. Bu tür yapılara Orta Toroslardaki bazı Yörük gruplarında rastlanmaktadır. Yapının dış taraftan bakıldığında yurtlara

benzedikleri görülür. Fakat iskeleti birbirine paralel duran yarı çemberlerden inşa edilmiş ve dikey destekler üzerinde yer alan merkezi bir çatı kirişi yerine, uçlarına doğru kavislenen yatay desteklere tutturulmuştur (Resim 7, Cribb 2004: Fig. 6,5a-b, 90). Bu yapılar diğer çadırlar gibi toplanmaz ve alan terk edildikten sonra çadır alanında bırakılırlar (Resim 8, Yakar 2007: 188, Resim 93), (Yakar, 2007: 188-189).

6.1.4. Konik Çadırlar (Branda, Ak Çadır)

Son yıllarda taşınması, kurulumu ve kullanımı daha kolay olmasından kaynaklı Anadolu'nun birçok yerinde bu tip çadırların kullanımı oldukça yaygınlaşmaya başlamıştır. Şekil olarak konik bir biçimdedir (Resim 9).

Bu çadırların kurulumu oldukça kolaydır. Düz ya da hafif eğimli bir zemin hazırlandıktan sonra zeminin orta kesimine bir direk dikilir. Bu direk çadırın üst kesimine gelecek şekilde yerleştirilir. Çevresine aynı kara çadırlarda olduğu gibi çeşitli sayıda kazık çakılarak ipler yardımıyla çadırın gergin bir hal alması sağlanır. Bu tip çadırların zemini genelde oval bir şekilde olur. Yaklaşık olarak beş ya da altı metre kare olan bu çadırlar tek bir odadan ibaret olmasına rağmen aslında çok işlevseldirler. Çadırların içi genelde bölünmez ama iki ana bölümden meydana gelir. Çadırın orta kesiminden arka kesime kadar olan yer bir platform şeklinde yapılıdır. Bu kesim daha çok uyuma ve dinlenme amaçlı kullanılır. Ön kesim ise çok daha işlevseldir. Bir kenarı üretilen hayvansal gıdalar (süt ürünleri) için ayrılırken bir kenarında ise üretilen peynirler içindir. Üretilen peynirler arası boşluk olacak şekilde dikilen yassı taşların üzerlerine düz bir taş koyularak peynirler bu taşın üzerine koyulur. Bu şekilde peynirlerin suyu bir kanalın yardımıyla çadırın dışına akıtılır. Orta kesim genelde günlük kullanım eşyalarının konulduğu yerdir. Diğer çadır türlerine göre daha küçük boyutludur ve çadır içerisinde ocak yer almaz. Ocak dışarıda çadıra yakın bir yerde bulunur. Çadırın çevresinde ihtiyaçlara göre diğer mimari unsurlar inşa edilir. Bu tip çadırların özellikleri bir sonraki bölümde daha detaylı olarak anlatılacaktır.

6.2. Sabit Yapılar

Yaylalarda kullanılan sabit yapılar (konutlar) çok fazla çeşitli tiplerde inşa edilmektedirler. Bu yapılar bölgeden bölgeye, yöreden yöreye ve hatta aynı alanda bile içerisinde farklılıklar barındırırlar. Konuyu daha iyi anlamak için bunlara kısaca değinmekte fayda vardır.

Karadeniz bölgesinde yer alan meskenler genelde iki katlı olarak inşa edilirler. Üst kat konut olarak kullanılırken, alt kat ise hayvan barınağı olarak kullanılır. Karadeniz bölgesindeki yapılar iklimden kaynaklı olarak daha çok ahşaptan yapılırlar.

Akdeniz, Doğu Anadolu ve İç Anadolu bölgelerinde yer alan sabit yapılar genelde taştan yapılırlar.

En başında belirttiğimiz gibi Anadolu'daki yaylalarda yer alan yaylalardaki sabit yapılar mimari özellikleri açısından çok çeşitlidirler ve bu konu başka bir çalışmanın konusudur.

YEDİNCİ BÖLÜM

7. MELENDİZ DAĞI YAYLA MİMARİSİ

Çalışmamızın ana konusunu oluşturan Melendiz Dağı'ndaki yaylaların mimarisine geçmeden önce yukarıda yaylacılığın ne olduğu ve çeşitli yapı tiplerine değindik. Anadolu'da yukarıda bahsettiğimiz yapı türleri çeşitli yerlerde ve çeşitli zamanlarda kullanım görmüştür ve bazılarının kullanımı devam etmektedir. Ancak günümüzde çalışma alanımız sınırları içerisinde bu türlerden sadece mobil yapılar içerisinde konik çadırlar kullanılmakta, sabit yapılar ise kendi içerisinde farklılıkları barındırmaktadır. Dikkat çeken bir unsur ise aynı yayla alanında bile farklı tiplerde yapıların bir arada olabilmesidir. Sabit yapıların inşasında ya da mobil yapıların kurulumunda topografyanın etkisi oldukça fazladır.

Aşağıda alan çalışmamız sınırları içerisinde yer alan yaylalardan Salavur, Ketençimen, Baş Yayla ve Tepeköy yaylası detaylı olarak anlatılmıştır.

7.1. Salavur Yaylası

Salavur yaylasında yaylacılık faaliyetleri genelde mayıs ayının ortasında başlar ve ağustos ayının ortalarına kadar devam eder¹.

Söz konusu bu yaylanın günümüzdeki mimari özelliklerine geçmeden önce tarihi hakkında kısada olsa bilgi vermekte fayda olacağı kanısındayım. Salavur yaylası gerek yapmış olduğumuz alan araştırmalarında gerekse yerel halkla yapmış olduğumuz görüşmelerde, yaylanın çok uzun bir zamandan beri kullanıldığını². Bu

---

¹Yaylacılarla yaptığımız birebir görüşme.

² Alanın yayla olarak uzun zamandan beri kullanım gördüğü kesindir. Ancak söz konusu alanda tarihi süreçler içerisinde nasıl yararlandığı detaylı bir çalışmayı gerektirmektedir. Yaylacıların konakladıkları alanda yapmış olduğumuz gözlemlerde özellikle Tarihöncesi dönemlerde kullanılan işlenmiş obsidyen parçalarının mevcut olduğunu gördük. Ancak söz konusu bu obsidyenlerin buralara nasıl ulaştıkları yukarıda da belirttiğimiz gibi detaylı bir çalışmanın konusudur. Alanın su kaynakları ve bitki örtüsü bakımından zengin

yayla günümüzde Niğde ili Çiftlik ilçesine bağlı olan Azatlı beldesinde ikamet eden kişiler tarafından kullanılmaktadır. Ancak yaylanın uzun zamandan beri kullanıldığından bahsetmiştik. Yaklaşık 50 yıl öncesine kadar bu yaylalar Yörükler tarafından da kullanılmaktaydı. Buraya gelen Yörükler genelde Akdeniz tarafından gelenlermiş³. Alanda yapmış olduğumuz çalışmalarda Alaçayır Mevkii olarak adlandırılan yerde oldukça çok sayıda mezarın olduğunu gördük. Yetişkin ve çocuk mezarlarının olduğu bu mezarların sayısını tam olarak tespit edemedik⁴. Ancak yaklaşık olarak bu mevkide 100 adet mezarın olduğunu söylemek mümkündür (Resim 10).

Yerel halkla yapmış olduğumuz görüşmelerde söz konusu bu mezarların Yörüklere ait olduğudur. Bu mezarların dışında yine Salavur yaylası sınırları içerisinde yer alan ve Gök Seki olarak alanda da çeşitli sayıda mezarlar mevcuttur⁵. Bu mezarlar da Yörüklere aittir. Bu kadar çok sayıda çok mezarın olması bize bu alanların çok uzun yıllar boyunca Yörükler tarafından kullanıldığını göstermektedir. Yörüklerin kullandıkları bir diğer yayla yerleşimi ise Kömürcü köyü sınırları içerisinde yer alan Meydan Yaylasıdır. Günümüzde hala çok az kişi⁶ tarafından kullanılmaktadır. Söz konusu yaylada da çeşitli sayıda mezarların olduğunu görmekteyiz (Resim 11,12).

Kömürcü köyünden Bayram Aydın ile yapmış olduğumuz görüşmelerde söz konusu mezarların Yörüklere ait mezarlar olduğu belirtilmektedir. Yörükler bu alanları en son olarak 1965 yılında kullanmışlardır. Buraya gelen Yörükler Adana'nın Sarıçam ilçesinden gelen Yörüklerdir. Adana-Pozantı yolunu kullanarak sürüleri ile birlikte

---

olması bu bölgenin muhtemelen çok eski dönemlerden beri insanlar tarafından çeşitli amaçlar doğrultusunda kullanıldığının göstergesidir.

³Yerel halkla yapılan birebir görüşme.

⁴ Mezarların bakımsız olmasından dolayı kaç adet mezar olduğu net olarak anlaşılamamaktadır.

⁵ Bu alan ziyaret edilmemiştir. Ancak bu alanları kullanan yaylacılardan aldığımız bilgilere göre oldukça fazla sayıda mezarın olduğu yönündedir.

⁶Bahsedilen buradaki yerel halktır.

yürüyerek bu alanlara ulaşırlarmış. Kullandıkları yük hayvanlarını büyük oranda develer oluştururken bunların yanında, at, katır gibi binek hayvanlarına da sahiptirler. Çadır gibi ihtiyaçlarını bu yük hayvanları ile taşımaktadırlar⁷.

Yörüklerin sürülerini daha çok yöre halkı tarafından karakeçi olarak tanımlanan sürüler oluşturur. Yine yapmış olduğumuz görüşmelerde Yörüklerin bu yaylaları beş ay kullandıkları yönündedir. Yörüklerin kaldıkları bu süre içerisinde yukarıda bahsettiğimiz Aydın ailesi belli bir ücret karşılığında kuzularını Yörüklerin sürülerine katmaktadırlar⁸.

Yörükler dışında Kömürcü köyündeki ailelerin bazıları sürülerini otlatmak amacıyla yazın kendi buldukları bölgelerdeki yeşil alanları kullanırlarken kışın ise Mersin, Silifke ve Erdemli gibi Akdeniz bölgesindeki yerleri kullanırlarmış⁹. Ancak bu halkı göçebe ya da Yörük olarak tanımlayamayız. Çünkü bu kişiler yerleşiktirler ve kendilerine ait özel mülkiyet alanları mevcuttur.

Her iki yayla yerleşmesinde¹⁰ Yörüklere ait çok sayıda mezarın olmasına rağmen diğer mimari unsurlara ait verileri neden göremiyoruz?

Daha önceki bölümlerde yaptığımız açıklamalarda Yörüklerin konut olarak Kara Çadırları kullandıklarından detaylı olarak bahsetmiştik. Kara çadırlar toplandıktan sonra geriye neredeyse hiçbir mimari iz kalmaz. Kalan izler ise çok kısa bir sürede yok olur. Bunun örneğini yukarıda bahsettiğimiz ve bir zamanlar Yörükler tarafından kullanılan Meydan Yaylasında çok bariz bir biçimde görmekteyiz. Mezar yapıları dışında Yörüklere ait olan herhangi bir mimari öğeyi görmek mümkün değildir.

Yöre halkı tarafından inşa edilen yapıların izlerini görmek mümkündür. Ancak yöre halkının daha önceleri yapmış oldukları ve günümüzde kullanılmayan yapıların çok tahrip olduğunu görmekteyiz. Bu yapılar da belli bir süre sonra tanımlanamayacak duruma geldiklerini görebilmekteyiz.

---

⁷Kömürcü köyünde ikamet eden Bayram Aydın ile yapılan sözlü görüşme.

⁸Kömürcü köyünde ikamet eden Bayram Aydın ile yapılan sözlü görüşme.

⁹Kömürcü köyünde ikamet eden Bayram Aydın ile yapılan sözlü görüşme.

¹⁰Salavur ve Meydan yaylaları.

Şu an yaylayı (Salavur Yaylası) kullanan yaylacılarla yaptığımız görüşmelerde Yörüklerin bu alanları yaklaşık 50 yıldan bu yana kullanmadıklarını belirtmektedirler¹¹.

Kısaca da olsa değinmemiz gereken bir diğer konu yaylardaki mimari değişimlerdir. Yukarıda değindiğimiz ve bu alanları kullanan Yörükler ile yerel halkın kullandıkları mimari unsurlar birbirlerinden oldukça farklıdır. Yörükler tanımlamalarını önceki bölümlerde de yaptığımız keçi kılından yapılan kara çadırlarda ikamet etmekteydiler. Yerel halk ise taştan yapılan ve üstü toprakla kapatılan, genelde tek oda şeklinde yapılan sabit yapıları tercih etmekteydiler. Yerel halk hiçbir zaman kara çadır kullanmayı tercih etmemiştir¹². Daha sonra mimari yapılarda ciddi değişimler yaşanmıştır. Taştan yapılan yapılar zamanla kullanılmamaya başlamıştır. Bunların yerini bezden üretilen branda (ak, konik) çadırlar almıştır. Taş yapılar için kullanılmış olan taşlar günümüzde ağıllar, ocaklar ve diğer ihtiyaçları gidermek amacıyla kullanılmaktadırlar¹³.

Melendiz Dağı üzerinde yapmış olduğumuz çalışmalarda yayla yerleşimi olarak en yoğun ve en kalabalık olarak kullanılan yerin Salavuryaylası olduğunu gördük. Bunun en büyük nedeni ise topografik etkiler ve su kaynaklarının çok fazla olması buna bağlı olarak da yeşil alanların geniş yer kaplamasından kaynaklanmaktadır (Resim 13, 14).

Salavur yaylasının üzerinde yer aldığı arazinin bu kesimi diğer kesimlere oranla daha sade bir yapıya sahiptir. Dağ arası havza niteliğine sahip olan Salavur yaylasının eğimi fazla değildir. Bu durum hem yaylacıların sayısı hem de ağılların sayısı üzerinde olumlu yönde etki etmektedir (Bayer Altın, 2010: 2005). Daha alt bölgelerde otlar sararmasına rağmen bu bölgelerde otlar daha uzun süre taze kalır ve yeşilliğini korur. Bu durumda yayla alanları olarak buraların daha çok tercih

---

¹¹Vermiş olduğumuz bu tarih tam kesin değildir. Yapmış olduğumuz görüşmelerde Yörüklerin bu yaylalara en son hangi yılda geldiklerini hatırlamadıklarıdır. Ancak aşağı yukarı 50 yıldan bu yana gelmediklerini belirtmektedirler.

¹² Yerel halkla yapılan birebir sözlü görüşme.

¹³ Yani bu malzemeler devşirme malzeme olarak başka ihtiyaçlar doğrultusunda kullanılmaktadırlar.

edilmesine neden olur. Bahsettiğimiz yaylada fabrikasyon ürünü olan branda çadırların kullanılması eğimin bu yapılar üzerinde fazla bir etkiye sahip olmamasına neden olmuştur¹⁴. Ancak ağıllar üzerindeki etkisi fazladır. Çok fazla eğimin olduğu yerlerde ağıllar için daha çok düz yerler tercih edilmektedir.

Yapılar daha çok oba şeklinde karşımıza çıkmaktadırlar. Obalar daha çok yakın akrabaların bir arada oluşturdukları birden fazla çadırdan meydana gelirler. Obaların birden fazla çadırdan meydana gelmesinin en büyük nedeni yukarıda bahsettiğimiz eğim faktöründen kaynaklanmaktadır¹⁵. Her bir çadır ve ağıl için yeterince düz alan olmaması bu sonucu ortaya çıkarmıştır. Yapılar genelde tek bir aile tarafından kullanılırken, ağıllar ise ortak olarak kullanılabilir¹⁶. Bahsettiğimiz yaylaya günümüzde motorlu taşıtlarla ulaşım çok kolay bir şekilde sağlanabilmektedir. Gerekli ihtiyaçlar yaylalara motorlu taşıtlar ile taşınırken, sürüler yürütülerek yaylalara ulaştırılır. Kışlaklara dönüşte de durum aynıdır. Hayvanların yaylalara ulaştırılması en fazla iki gün sürmektedir. Dönüş için de bu durum geçerlidir.

Yukarıda bahsettiğimiz yayla yerleşimini tercih eden kişiler hemen hemen her yıl aynı obalarda konaklarlar. Yani kişilerin yayladaki konakladıkları alanlar bellidir. Her yıl kurulan mobil yapılar dışında diğer mimari öğelerde çok bir değişikliğin olduğu söylenemez. Kurulacak olan çadırların yerlerindeki gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra çadırlar kurulur. Sabit yapılar ise gerekiyorsa tadilatları yapılır. Salavur yaylasında yer alan mimari unsurlar yapılar, tamamlayıcı unsurlar ve ağıllar alt başlıkları altında detaylı olarak anlatılacaktır.

7.1.1. Yapılar

7.1.1.1. Branda (Konik, Ak) Çadırlar

Yaylacılar genelde obalar şeklinde konaklamaktadırlar. Bu konaklamalar icra edilirken aynı obayı kullanan kişilerin yakın akrabalarından oluşması tercih edilir. Orta

---

¹⁴Branda çadırların kurulumu ve kurulacak yerin çok kısa bir süre içerisinde çadıra göre hazır hale getirilmesi çok zaman almamaktadır.

¹⁵Eğimden dolayı çok fazla düz alanın olmamasından kaynaklı olarak akraba olan kişiler bir araya gelerek düz olan alanları paylaşarak yapılarını ve hayvan ağıllarını oluştururlar.

¹⁶Yerel halkla yapılan birebir görüşme.

Asya Türklerinde bu uygulamanın adı “orun” dur. Orun, genel olarak tarif edilecek olursa, bir oba yaylaya çıktığı zaman oba mensubu olana ailelerin çadırlarını kurma düzenidir (Kayalı 2010: 52).

Salavur¹⁷ yaylasını kullanan yaylacıların hepsi fabrikasyon ürünü olan bez çadırlar kullanmaktadırlar. Çadırların planlarına baktığımızda kendi içlerinde azda olsa farklılıkların olduğunu görmekteyiz. Kullanılan bez çadırların çoğu konik branda çadırlardan oluşmaktadır. Bunların yanında yine fabrikasyon ürünü olan dikdörtgen şeklinde branda çadırlar¹⁸ nadirde olsa kullanılmaktadır (Resim 15a-b).

Tek oda şeklinde yapılan ve zeminleri yuvarlak bir plana sahip olan çadır tiplerinin üst kesimleri konik bir görünüme sahiptir. Çadırlar daha çok ya düz ya da eğimin çok fazla olmadığı yerlerde kurulur (Resim 16). Eğimin fazla olduğu yerlerde dekpladığı alan çok geniş olmadığından zemin düzelterek çadırlar çok kolay bir şekilde kurulabilir. Söz konusu bu eğimli kesimlerde toprak kazılarak iki kademeli bir zemin¹⁹ elde edilir. Hazırlanan bu zeminin giriş kısmı hariç çevresi bir ya da birkaç taş sıra dizisi ile yükseltilir (Resim 17a-b). Yükseltelen bu taşların çevresi genelde toprakla kapatılmaktadır. Böylece çevresinde küçük de olsa bir hendek yapılmış olur. Yapılan bu hendek yardımıyla yağmur ve kar sularının içeriye sızması engellenmiş olur. Bu çadır tipleri tek direklidirler ve direk oluşturulan zeminin hemen ortasında yer alır (Resim 18a-b). Çadırın dış tarafına çeşitli aralıklarla kazıklar çakılır. Çadırın ipleri bu kazıklara bağlanarak gerdirilir. Daha sonra çadırın çevresi toprak ve taşların yardımı ile kapatılır²⁰ (Resim 19).

---

¹⁷Salavur kelimesinin etimolojik kökeni hakkında herhangi bir bilgi elde edemedik. Ancak yöre halkı “Salavur” kelimesinin çukur anlamına geldiğini söylemektedir.

¹⁸Dikdörtgen şeklinde olan branda çadırların benzerleri hatta aynıları Akdeniz bölgesinde hala konar- göçer olarak yaşayan Sarıkeçililer tarafından kullanılmaktadır. Ahşap bir konstrüksiyon ile onu kaplayan naylonlardan oluşturulmuş dikdörtgen planlı bir tür geçici barınak türüdür. Sarıkeçililer genelde bu tip yapıları kışlak alanlarda kullanırlar. Bu barınak türü yakın tarihlerde yerleşik köylülerden Sarıkeçili kültürüne monte edilmiştir (Davulcu 2014: 75).

¹⁹Düz olan yerlerde de söz konusu bu iki kademeli zemin yapılmaktadır.

²⁰Bu uygulama her yerde karşılan bir durum değildir. Bazı yerlerde sadece dikilen kazıklara ipler bağlanarak gerdirilir.

Bu çadırların kademeli olarak yapıldığına yukarıda değinmiştik. Kademeli olarak yapılan çadırın daha yüksekte kalan bölümü arka kesimde yer alıp uyumak ve dinlenmek amacıyla kullanılan alandır²¹. Bu alan çadırın yarısını oluşturmaktadır. Uyumak amacıyla yapılan çadırın arka kesimi genelde bir yamaca dayanmaktadır²². Çadırın ön kesiminde yer alan bölge ise çok daha fonksiyoneldir. Ön yarısını oluşturan bu kesim genelde üç-dört bölüm bulunmaktadır. Bir kenarı yuvarlak bir çukurdan oluşmakta olup genelde üretilen peynir gibi hayvansal gıdaların taze kalması için kullanılan bölümdür (Resim 20). Bu bölüm çok derin olmasa da toprak zemin kazılarak oluşturulur ve böylece daha serin olması sağlanır²³. Oluşturulan bu bölmenin iç duvarları ve duvarın bittiği üst kesimin yanlarına yassı düz taşlar koyulur (Resim 21). Yassı taşlar duvarların yanlarına dik bir şekilde koyulurken üst kesime yatay bir biçimde koyulmaktadır. Bu işlemler yapılırken taşların aralarına çamur ya da toprak koyulmaz. Taşlar bir birlerine kenetlenerek yapılır. Açık kalan kısımlara ise küçük parça taşlar koyulur.

Çadırların hemen girişinde genelde sağ tarafta yassı iki taşın üzerine yine yassı bir düz bir taş koyulur. Bu taşların araları yaklaşık 30-40 cm boş bırakılır. Üst kısma koyulan taşın üzerine üretilen taze peynirler torba içerisinde koyulur (Resim 22). Böylece taze peynirin suyu taşların aralarından bir kanal yardımıyla dışarıya aktılır (Resim 23, 24).

Kapı girişinin bir diğer kenarında yer alan kesim ise yine taşların düzgün bir şekilde üst üste koyularak oluşturulduğu ve genelde günlük kullanım kaplarının konulduğu bir başka platform yer alır. Günlük kullanım eşyaları bu platformun üzerine koyulur (Resim 25). Günlük kullanım eşyalarının hemen karşısında ise mutfak alanı bulunmaktadır (Resim 26).

---

²¹Bu durum Salavur yaylası için geçerlidir. Ancak bu durum bütün yaylalar için geçerli değildir. Bazı yaylalarda bu tip çadırlar sadece uymak amacıyla kullanılır. Mutfak işleri, besinlerin depolanması ve diğer ihtiyaçlar için bu yapıların yanında yer alan ve taştan yapılmış olan tek odalı yapılar tercih edilmektedir.

²²Bu durum bu tip çadırların kurulduğu her yer ve her bölge için geçerli değildir. Söz konusu bu bölgede böyle yapılmasının en önemli nedeni topoğrafyadır.

²³Kazılarak oluşturulan bu bölmeye koyulan hayvansal gıdalar ve erken bozulabilen gıdalar bir süre de olsa tazeliğini korurlar.

Yukarıda branda çadırlar için açıkladığımız özellikle iç mekânın aynı tipteki çadırların başka yaylalardaki yansımalarının farklı olduğunu gördük. Salavur yaylasının hemen kuzeybatısında²⁴ yer alan Cadı yaylasında çadırlar sadece uyumak için kullanılmaktadır. Bundan dolayı çadırın kurulacağı yer temizlendikten sonra çadır kurulur. Yiyecekler ve diğer materyaller genelde taştan örülmüş olan tek odalı bir yapının içerisinde istiflenir (Resim 27, 28).

7.1.1.2. Tamamlayıcı Unsurlar

Yaylalarda bulunan çadırlar daha çok uyumak ve dinlenmek gibi ihtiyaçlar doğrultusunda kullanılırlar. Çadırların dışında ise günlük işler yürütülür.

Çadırların ön tarafına yakın bir kesimde taşların üst üste koyularak oluşturulduğu bir mimari unsurun olduğunu görmekteyiz. Düz bir biçimde yapılan bu yerlerde genelde bulaşıklar yıkanır (Resim 29).

Kara çadırların içerisinde ocak ya da kuzine yer almasına karşın²⁵ bu tip çadırların içerisinde ocak yer almazken nadir de olsa bazı çadırların içerisinde²⁶ kuzine bulunur. Konik çadır kullanan bireyler ya açık alanlarda yaptıkları ocakları kullanırlar ya da çadırın dışında kuzine kurarlar (Resim 30).

Çadırın dışında yer alan ocaklar bazen çok basit (Resim 31a-b) bir yapıda²⁷ olurken bazen yaklaşık olarak bir metreye kadar yüksekliği olan ve bir girişi olan kuru taş örgüsüyle yapılan oval bir alanın içerisinde dikdörtgen şeklinde bir ocağın yapıldığını görebilmekteyiz (Resim 32a-b, 33). Bu tip ocaklarda iç kesimde yine ön tarafı açık bırakılarak yapılır. Mantık olarak aynıdır ancak yukarıda da değindiğimiz gibi etrafına tek sıra taş örgüsüyle bir duvar yapılmasıdır. Söz konusu ocakların duvarları yapılırken taşların aralarına hiçbir şey koyulmaz. Taşlar üst üste yassı bir şekilde koyularak bu yapı oluşturulur. Ocağın çevresinin bu şekilde yükseltilerek

---

²⁴ Aralarındaki mesafe iki-üç km kadardır.

²⁵ Bu durum iklim ve coğrafyaya göre değişim göstermektedir. Soğuk olan yaylalarda genelde çadırların içerisinde kuzine kurulur. Sıcak olan yerlerde ise pek tercih edilen bir durum değildir.

²⁶ Konik çadırlar için bu durum söz konusu değildir. Genelde dikdörtgen planlı ve alanları konik çadırlara göre daha geniş olanların bazılarında bu uygulamayı görmekteyiz.

²⁷ Üç adet taş kullanılarak söz konusu bu ocaklar çok kısa bir sürede oluşturulabilir.

yapılmasının nedeni esen rüzgârı kesmek amacıyla. Bu uygulamanın örneklerine Anadolu'nun kırsal bölgelerinde sık olarak rastlayabilmekteyiz. Alanda karşılaştığımız bir başka ocak tipinin ise çevresine kısmen taşların örüldüğünü gördük (Resim 34). Bunun sebebi yine rüzgârı engellemek amaçlıdır. Buradan anlayacağımız üç farklı ocak tipinin tercih edildiğidir. Yaylalarda çadırların dışında inşa edilen ocakları da oba sakinleri ortak olarak kullanmaktadırlar. Bu uygulamanın izlerine Anadolu'daki başka yaylalarda da rastlayabilmekteyiz (Kalkan, 2009: 503).

Tuvaletler çadırların biraz uzağında yapılır. Kendi içlerinde farklılıkları barındırırlar. Bir çukur yapılarak üzerleri kapatılır. Çevresi bazen yine kuru taş örgüsüyle yükseltilir ve üzerleri branda ile kapatılır. Kapı açıklığı da yine branda ile kapatılır. Bazılarının etrafı ve üstü tamamen branda ile kapatılmaktadır.

Çadıra yakın bir konumda yine kuru taş örgüsünden örülerek yapılan ve oldukça küçük boyutlarda olan kümeslerin inşa edildiklerini görmekteyiz. Kümesler genelde yuvarlak bir görünüme sahiptirler. Üzerleri taş, naylon gibi şeylerle kapatılarak en üst kesimi ise toprakla kapatılır. Kümeslerin ön taraflarında genelde küçük bir açıklık bırakılır (Resim 35).

Salavur yaylası oldukça fazla kaynak sularının olduğu bir yerdir. Yaylacılar su ihtiyaçlarını bu kaynaklardan temin ederler. Bu kaynaklar sürekli akan kaynaklardır. Bundan dolayı bu alanlar sıcak yaz mevsimlerinde bile yeşil olma özelliklerini korumaktadırlar. İçme suyu gibi ihtiyaçların karşılanması amacıyla bu suların kaynaklarının kullanılması tercih edilmektedir. Genelde kaynakların üzerleri taşlarla kapatılır ve ön tarafına bir boru koyularak su ihtiyaçları buralardan sağlanmış olur (Resim 36). Suların yataklarına çukurlar açılarak zemini, etrafı ve üstü taşlarla kapatılır (Resim 37). Bu işlem yapılırken bir açıklık bırakılır. Bunun yapılmasının amacı özellikle erken bozulabilecek gıda maddelerinin buralarda muhafaza edilmesi²⁸ ve suyun daha soğuk kalması amacıyla (Resim 38). Buna benzer farklı uygulamaları yine Anadolu'nun birçok yerinde görebilmekteyiz. Özellikle elektriğin

---

²⁸Bir nevi buzdolabı işlevi kazandırılır. Erken bozulabilen gıdalar bu gibi yerlerin dışında soğuk mağara gibi yerlerde istiflendiği Anadolu'da özellikle kırsal bölgelerde elektriğin olmadığı zamanlarda mevcuttur.

olmadığı ya da ulaşamadığı yerleşim yerlerinde mağaraların da bu amaçla kullanıldığını görmekteyiz. Özellikle kışlık ihtiyaçları karşılamak amacıyla hayvansal gıdaların²⁹ buralarda muhafaza edildiği bilinmektedir. Ayrıca özellikle hayvansal gıdaların serin mağaralarda muhafaza edildiğine çeşitli seyahatnamelerde de rastlamaktayız (Doğan, 2005: 148). Salavur yaylasındaki su kaynaklarının çok uzun bir zamandan beri kullanıldığı anlaşılmaktadır. Alanda yapmış olduğumuz incelemeler sırasında özellikle su kaynaklarının birleşim noktasının biraz aşağı konumunda Terazi Boğazı (Resim 39) olarak isimlendirilen yerde tarihini tam olarak tespit edemediğimiz baraj ya da benzeri bir yapının³⁰ inşa edilmiş olduğunu tespit ettik (Resim 40). Suyu toplamak için yapılan bu yapının toplanan suyu dağıtmak için yapıldığı kesindir. Suyun önüne yapılan set için kullanılan taş blokları işlenmiştir. İşlenen bu taş bloklar birbirine kenetlenmiştir. Yöre halkı ile yapmış olduğumuz görüşmelerde bu yapının iki amaçla kullanıldığından bahsetmektedirler. Yapının hemen önünde bir su değirmeni olduğu diğer amacın ise suyu dağıtmak amacıyla yapıldığıdır. Alanda yapmış olduğumuz incelemelerde değirmene ait herhangi bir kalıntı tespit edemedik. Suyu dağıtmak amacıyla yapılan kanalların olabileceğine ait veriler mevcuttur (Resim 41).

7.1.1.3. Ağıllar

Hayvanların barındığı, çevresi taş ya da ahşap ile çevrili yerlere ağıl adı verilmektedir (www.cografya.gen.tr , Coğrafi Terimler Sözlüğü). Ağıllar koyunların kuzuladığı, yünlerinin kırıldığı, sütlerinin sağıldığı ve kötü hava şartlarından hayvanlarının korunduğu alanlardır (Bayer Altın, 2010: 199).

Salavur Yaylasında ağıllar daha çok taştan yapılmaktadır. Taştan yapılan ağıllar yaklaşık olarak 80 cm kadar yüksekliğinde yapılır. Ağıllar genelde oval bir plana sahiptirler. Taş malzeme kullanılarak yapılan duvarların arasına herhangi bir harç koyulmaz ve tek sıra bir duvar örgüsünden meydana gelirler (Resim 43). Yani duvar

---

²⁹Tereyağı, peynir vb.

³⁰Bahsettiğimiz yapının baraj olup olmadığı tam olarak net değildir. Ancak suyu toplamak ve dağıtmak için yapıldığı ihtimaldir.

örme tekniği kuru duvar örgüsüdür³¹. Ağılların zemini düzgün bir yapıya sahiptir³². Bunun sebebi ağıllar inşa edilirken ağılların yapılacağı alan içerisinde yer alan taşların duvarlarda kullanılmak üzere toplanmasıdır. Bir diğer nedeni ise hayvanların gübrelerinin katmanlaşarak bu şekli almasından kaynaklanmaktadır.

Ağılların bazılarının tek bir girişi bazen de iki girişi vardır. Son zamanlarda ağılların mimari yapılarında da bazı değişikliklerin olduğunu görmekteyiz. Önceleri sadece taşlar kullanılarak inşa edilen ağıllar günümüzde ise tel örgü ve çatı kullanılarak da yapılmaya başlanmıştır. Bazılarının ise hem tel örgü hem de taşlar kullanılarak yapılmaktadırlar (Resim 44).

Çevresi taşlardan yapılan bazı ağılların ise ortadan tel örgü ile iki bölüme ayrıldığını görmekteyiz (Resim 45). Bunun amacı koyunları ve kuzuları ayrı bölümlerde tutmaktır. Bu ağıllara farklı isimlerin verildiğini³³ görmekteyiz. Bunları kısaca da olsa açıklamakta fayda vardır. Koyun ağılı verilen ağıllar koyunlar için kullanılmaktadır. Bu ağıllarda koyunların sağım ve kırkım işlemleri yapılmaktadır. Sağım ağılları olarak adlandırılan ağıllarda sadece koyunlar sağılır. Kuzu ağılı verilen ağıllar ise sadece kuzular için kullanılmaktadır. Kuzuların kırkım işleri bu ağıllarda yapılır.

Son zamanlarda söz konusu bu yaylada ağılların mimari yapılarında ciddi dönüşümlerin yaşandığını görmekteyiz. Tel örgülerin kullanılmaya başladığına yukarıda değinmiştik. Bunun yanında çatıların kullanılarak ağılların yapılmaya başlandığını görmekteyiz.

Ağıl yapılacak alan belirlendikten sonra belli aralıklarla yere kazıklar çakılır. Kazıklar çakıldıktan sonra çatılar bu kazıklara sabitlenir. Bu ağıllar küçük ve büyük boyutlarda yapılırlar. Küçük olanlar kuzu ağılı olarak kullanılırken büyük olanları ise daha çok koyunlar için kullanılırlar (Resim 46).

---

³¹ Söz konusu bu duvar örme tekniğine moloz taş duvar tekniği de denilmektedir.

³² Burada kastedilen düzgünlük ağılların içerisinde çukurların olmamasıdır. Bazı yerlerde ağıllar yamaçlara da inşa edildikleri için zeminleri yatay bir görünüme sahiptirler.

³³ Koyun ağılı, kuzu ağılı ve koyun sağım ağılı gibi isimler verilmektedir.

Ağıllar yaylacıların ortak kullanım alanlarıdır. Yani her bir ağılı tek bir yaylacı kullanmaz. Bunun sebeplerine değinmiştik. Hayvanlarını birbirinden ayırt etmek için her aile hayvanlarının üzerini farklı bir renkte boya ile işaretler.

7.2. Ketençimen Yaylası

Ketençimen yaylası iklim, bitki örtüsü ve coğrafya olarak Salavur yaylası ile hemen hemen aynı özelliklere sahiptir. Bunun sebebi aynı coğrafya içerisinde yer almalarıdır. Ancak Ketençimen yaylası Salavur yaylasına göre daha düz alanlara sahiptir. Ayrıca Salavur yaylası sınırlarından akan su kaynakları birleşerek Ketençimen yaylasının içinden geçer. Bundan dolayı yaylanın özellikle düzlük olan alanları ile suya yakın kesimleri oldukça yeşildir. Bu yeşil olma özelliğini yaz sonuna kadar sürdürür. Ketençimen yaylası bitki örtüsü bakımından yaz sonuna kadar yeşil kalan otlardan oluşmasına ve zengin su kaynaklarına sahip olmasına rağmen çok az kişi tarafından kullanılan bir yayladır. Bu yaylayı Niğde ili Çiftlik içesi Azathı beldesine bağlı olan Murtaza köyünde ikamet edenler kullanmaktadırlar. Salavur yaylasıyla birbirlerine çok yakın olmasına rağmen özellikle yapılar arasında çok ciddi farklılıklar olduğunu görmekteyiz. Söz konusu yaylada çadırların yerine genelde tek odalı sabit yapıların tercih edildiğini görmekteyiz. Bu yapılar plan olarak çadırlardan farklıdır. Genelde dikdörtgen ya da kare planlıdır. Bazılarının zeminleri düz bir biçimde iken bazıları ise çadırlarda olduğu gibi kademeli bir yapıya sahiptirler. Söz konusu bu yapıların kullanımları çeşitlilik göstermektedir. Bazıları uyumak ve dinlenmek amacıyla kullanılırken bazıları ise mutfak ve depolama amaçlı kullanılırlar. Alan çalışması yürütmüş olduğumuz bölgede her iki kullanım türüne de rastlamaktayız. Bu yapıları aşağıda Sabit Yapılar başlığı altında detaylı olarak açıklayacağız.

Burada yer alan yapı türlerine geçmeden önce yapı türleri, yapı elemanları ve yapı teknikleri hakkında bilgi vermenin yapıları daha iyi anlayacağımızı sağlayacağı kanısındayım.

7.2.1.1. Temel

“Temeller yapı yüklerini zemine ileten yapı elemanlarıdır” (Çelebi, 2012: 12). “Yapının duvarlar, ayaklar ve sütunlar aracılığıyla kendisine iletilen yüklerini zemine aktaran bölümleri olarak da tanımlanabilir” (İnşaat Teknolojisi, Taşın Mimaride Kullanımı, 2013:8). “Söz konusu yüklerin en sağlam ve en güvenli şekilde zemine aktarılması, yapının inşa edileceği alanda sağlam zemine yapılacak kadar derin bir kazı yapılması ile sağlanır” (İnşaat Teknolojisi, Taşın Mimaride Kullanımı, 2013:8).

“Temel zemini yapıdan gelen yükleri taşıyabiliyorsa, taşıyıcı eleman (temel) doğrudan zemine oturtulur” (Çelebi, 2012: 12). “Buradaki ilke, bu taşıyıcılığın belirli limitler içinde temeli kademelendirerek sağlanmasıdır” (Çelebi, 2012: 12). “Bununla birlikte, temel zemininin daha taşıyıcı bir nitelikte bir gereç ile değiştirilerek dirençli kılınması, sıkıştırılması veya sağlam zemine dek temelin ara taşıyıcılar ile oturtulması çözümleri de vardır” (Çelebi, 2012: 12). Temeller kendi içerisinde çeşitli gruplara ayrılır. Biz burada basit temelin ne olduğuna değineceğiz.

“Basit temelyığma yapıların zemin kat ve bodrum kat duvarlarından gelen yükleri zemine iletecek, bu duvarlardan daha kalın hazırlanmış sürekli temel ayaklardır” (Çelebi, 2012: 14).

7.2.1.2. Duvar³⁴

“Yapılarda mekânların sınırlarını oluşturan düşey bölme öğelerine “duvar” denir”(İnşaat Teknolojisi, Taşın Mimaride Kullanımı, 2013: 52).“Tarihi kargir yapılarda duvarlar, bölme işlevine ek olarak taşıyıcı işlevleri de olan yapı elemanlarıdır”³⁵. “Örülen duvarların kalınlığı yapının büyüklüğü ve önemine göre

---

³⁴Burada anlatılacak olan duvar türleri taş duvar türleridir.

³⁵Bu durumun sadece tarihi yapılar için geçerli olduğunu belirtmek doğru değildir. Özellikle çok katlı olmayan yapılarda da bu durum geçerlidir. Kırsal alanlardaki yapılarda bu özelliklere sık olarak rastlayabilmekteyiz.

değişir”(İnşaat Teknolojisi, Taşın Mimaride Kullanımı, 2013: 52). Duvarlar yapıllarına göre farklı şekilde isimlendirilirler.

7.2.1.3. Moloz Taş Duvar

“Moloz taşı, elle kolay taşınabilen, ocaktan çıktığı gibi, düzeltilmeden kullanılan taşlardır” (Çelebi, 2012: 7). “Taşın, yalnızca çıkıntılı ve sivri uçları kabaca düzeltilerek yerine yerleştirilir” (İnşaat Teknolojisi, Taşın Mimaride Kullanımı, 2013: 56). “Tanımlı bir geometrik şekli ve düzgün yüzeyleri olmadığından; bu taşlarla yapılan duvarların örgüleri de düzenli bir görünüme sahip değildir (İnşaat Teknolojisi, Taşın Mimaride Kullanımı, 2013: 56). “Moloz taş duvar yapımında, çeşitli cins ve büyüklüklerde doğal taşlar bir arada kullanılabilirler” (İnşaat Teknolojisi, Taşın Mimaride Kullanımı, 2013: 56). “Duvar iki, yüzüne oldukça büyük ve düzgün taşların getirilmesi, orta bölümlerin ise daha küçük taşlar ile örülmesiyle oluşturulur” (Çelebi, 2012: 47). “Örgü sağlamlığı, belirli aralıklarla bağlayıcı taşlarla sağlanır” (Çelebi, 2012: 47). Taşlar birbirine gayet iyi oturtulur” (Çelebi, 2012: 47). “Genellikle, kumtaşı, granit, kalker türü taşlarla örülen moloz taş duvarlar, temel, bodrum katları, istinat duvarları, bahçe duvarları yapımında kullanılırlar” (Çelebi, 2012: 48).

7.2.1.4. Kaba Yonu Taş Duvar³⁶

Alın ve yan yüzeyleri çekiçle düzeltilerek kabaca işlenmiş olan taş “kaba yonu taş” adı verilir. Bu tip duvarlar moloz taş duvarlardan farklı olarak, yatay dış kısımlarını gözle takip edebilmek mümkündür. Düzenli bir örgüye sahip olabilmelerinin yanında, taşların büyüklükleri ve derz aralıkları da değişken de olabilmektedirler (İnşaat Teknolojisi, Taşın Mimaride Kullanımı, 2013: 52).

“Alın yüzeyinin tamamı, yatak ve baş yüzeylerinin minimum 10 cm.lik bölümleri derinliğine kaba tarak veya kalemle tesviye edilen taşlarla oluşturulur. Örgüsü iyi bir duvardır” (Çelebi, 2012: 49).

---

³⁶Bu tür duvarlara Kaba Yönü Örgüler de denilmektedir (Çelebi 2012: 49).

7.2.1.5. İnce Yonu Taş Duvarlar

Alın ve yan yüzleri düzeltilerek ince yonu şeklinde hazırlanan taşlarla yapılan duvarlara verilen isimdir. Kaba yonu taş duvarlarda olduğu gibi, bu tip duvarların da yatay taş sıraları açık bir şekilde görülürler. Taşların büyüklükleri kullanım amacına göre değişiklik gösterebilir. Bu tip duvarların yan yüzleri daha fazla düzeltildiğinden dolayı, taşlar daha köşeli ve derz aralıkları düzenli bir görünüme sahiptir (İnşaat Teknolojisi, Taşın Mimaride Kullanımı, 2013: 58).

Yatay derzlerin duvar boyunca düşey derzler tarafından kesilmeden oluşturulması durumunda kesintisiz veya düzenli örgü adını alırlar. Yatay derzlerin kesintili yani düzensiz örgü biçiminde yapılanları da mevcuttur. Her iki türünde taşlar dikdörtgen biçimine sahip olup baş kısımları 12-15 cm. kadar işlenirken, düzenli örgüde yatak yüzeyinin tamamı, düzensiz örgüde ise 12-15 cm. kadar işlenirler (Çelebi, 2012: 50).

7.2.1.6. Kesme Taş Duvar

Tüm yüzeyleri ince yonu tekniği ile işlenmiş, düzgün prizmatik bir biçime sahip olan yapı taşları “kesme taş” olarak tanımlanmıştır. Düzgün bloklar halinde kesilerek meydana getirilen taşların, derzli veya derzsiz olarak bir araya getirilmesiyle duvar örülür (İnşaat Teknolojisi, Taşın Mimaride Kullanımı, 2013: 58).

7.2.1.7. Almaşık Duvar

“Çeşitli kargir yapı malzemelerinin (çeşitli cins ve renklerde taşlar, tuğlalar vb.) birlikte kullanıldığı duvar yapım tekniğidir. En yaygın olarak görülenler, iki renkli taş ya da taş-tuğla almaşık duvar yapım tekniğidir. Tuğlalar, taş sıraları arasında düzenli sıralara halinde örülebilir ya da gelişigüzel yerleştirilebilir. Yapının bulunduğu coğrafi bölgeye göre, almaşık duvar tekniği de karakteristik birtakım özellikler ve farklılıklar gösterebilir” (İnşaat Teknolojisi, Taşın Mimaride Kullanımı, 2013: 60).

7.2.1.8. Duvar Boşlukları

Yapıların doğal yoldan aydınlatılmaları, havalandırılmaları, pencere denilen duvar boşlukları ile sağlanır (Çelebi, 2012: 75).

Duvar boşluklarından kapılar ise, mekânların birbirine geçişini sağlayan yapı elemanlarıdır. Bahsettiğimiz her iki yapı elemanı bazen ortak fonksiyonlu olabilmektedirler (Çelebi, 2012: 75).

Pencereler sistem açısından duvar içinde üç bölümden meydana gelirler. Bunlar söve, denizlik ve lento olarak isimlendirilmişlerdir (Çelebi, 2012: 75).

7.2.1.9. Söve

“Pencere ve kapı açıklıklarının iki yanına düşey olarak yerleştirilen mimari elemanlar “*söve*” denir” (İnşaat Teknolojisi, Taşın Mimaride Kullanımı, 2013: 8).

7.2.1.10. Lento

Söve boşluklarının üzerindeki duvar yüklerinin taşınmasını sağlamak amacıyla yerleştirilen yatay atkı ya da kirişe “*lento*” veya “*başlık*” denir. Bu açıklıkların alt kısımlarını ise; pencerelerde “*denizlik*”, kapılarda ise “*eşik*” işlevi gören elemanlar oluşturur (İnşaat Teknolojisi, Taşın Mimaride Kullanımı, 2013: 8).

“Çatı, dam: Yapıları üstten örten ve doğa etkenlerinden (ısı, hava, kar) koruyan yapı sistemlerine çatı denir” (Çelebi, 2012: 143). “Çatılar gereçlerine, eğimlerine, konstrüksiyonlarına, örtülerine ve ısı yalıtımlarına göre çeşitli sınıflara ayrılır”(Çelebi, 2012: 143).

7.2.2. Sabit Yapılar

Ketençimen yaylasını kullananlar sabit yapıları kullanmayı tercih etmektedirler. Buradaki sabit yapılar dikdörtgen bir plana sahiptirler. Bu yapılar genelde tek bazıları ise iki odadan oluşmaktadır. İki odalı olan yapılardan biri uyumak ve dinlenmek amacıyla kullanılırken diğeri depo ve mutfak olarak kullanılmaktadır. Bu yapılar mimari olarak aşağıda detaylı olarak açıklanacaktır.

Yapılar suya çok yakın bir yerde inşa edilmektedirler. Ayrıca hayvan ağılları da hemen yapıların yanında yer alır. Hatta bazıları ağıllarla bitişik bir şekilde inşa edilmektedirler (Resim 47).

Yukarıdaki resimde de görüldüğü gibi yapılar ve ağıllar hemen suyun yanında inşa edilmiştir. Sabit yapılar birkaç sıra taş temel üzerinde yükselmektedirler. Dikdörtgen bir plana sahip olan bu yapılar temel³⁷ taşların üzerine yanyana bir ya da iki sıra taş örgüsüyle yükselirler. Yapıların yükseklikleri ortalama olarak 2.00 cm'dir. Bu yapılarda "moloz taş" olarak tanımlanan taşlar kullanılmıştır. Taştan yapılan duvarların içine harç olarak daha önceleri çamur koyulurken, son zamanlarda ise çimento kullanılmaya başlanmıştır fakat çamur kullanımı tamamen terk edilmemiştir. Hatta bazı yapılarda her iki uygulamanın birlikte kullanıldığı örnekeleride görebilmekteyiz. İki sıra taş duvar örgüsünden oluşan yapının damı ise düz bir görünüme sahiptir. Duvarlar örüldükten sonra duvarların üstünden karşıdan karşıya çok sayıda hatılın³⁸ atıldığını görmekteyiz. Hatıllar genelde taş duvarların içerisine gelecek şekilde duvarın en üst kesiminde karşıdan karşıya atılır. Hatılların çevresi taşlarla desteklendikten sonra çamur ya da çimento harçla kapatılır. Daha sonra hatılların üzerlerine tahtalar çakılmaktadır³⁹ (Resim 48). Tahtalar çakıldıktan sonra üzeri branda veya naylon⁴⁰ ile kapatılmaktadır. Naylon veya brandanın üzeri ise toprak veya çimento ile kapatılır. Ketençimen yaylasında her iki uygulamayı da görmek mümkündür. Taştan yapılan ve aralarına harç olarak çamur koyulan yapıların dışı ya da içi sıvanmazken, harç olarak çimento kullanılan yapıların hem dışı hem de içi sıvanmaktadır. Dikdörtgen olarak inşa edilen bu tek odalı yapıların içi genelde 10-

---

³⁷Burada bahsedilen temel yukarıda açıkladığımız basit temeldir.

³⁸Dam örtüsünü kapatmak amacıyla bir duvardan diğer boydan boya yatay olarak yerleştirilen ve yükü dağıtmaya yarayan elemanlara "hatıl" denir. Hatıla yöre halkı tarafından "hezen" denilmektedir. Hezenin birçok anlamı vardır. Sopa, değnek, dal; bir odalı ev, bahçe kulübesi; dalları budanmış büyük ağaç gövdesi; ahşap ve kerpiç evlerde damların üzerine koyulan büyük ağaç, kiriş gibi anlamları vardır. Bkz. www.tdk.gov.tr (Büyük Türkçe Sözlük).

³⁹Bu uygulama hepsi için geçerli değildir. Bazı yaylalarda hatılların üzerlerine taşların koyulduğunu ve üzerlerinin toprakla kapatıldığını görmekteyiz.

⁴⁰Bazı yapılarda branda ya da naylon yerine hasır, ağaç kabukları gibi materyallerin kullanıldığını görmekteyiz. Bu uygulama daha önceleri sık olarak kullanılmasına rağmen günümüzde yukarıda bahsettiğimiz naylon ve branda kullanımı tercih edilmeye başlanmıştır.

12 metrekare genişliğindedir. Genelde ahşaptan yapılan bir kapıdan geçilerek içeri girilir. Ahşaptan yapılan bu kapıların⁴¹ kanatları genelde içi oyulmuş olan bir taşın içine oturtulur. Bu taşlar tıpkı menteşeler gibi kapı kanatlarına radyal hareket imkanı sağlarlar. Aynı zamanda kapı kasasıyla bağlantı sağlayan yapı elemanı olarak tanımlanabilir (Resim 49).

Yapıların zeminleri bazen düz bir görünüme sahipken bazılarının ise kademeli⁴² olduklarını görmekteyiz (Resim 50). Kademeli olarak yapılan odanın giriş kısmı genelde günlük işlerin yürütüldüğü yer olarak kullanılır. Bu tür yapıların içerisinde ocaklar yer almaz. Bu ocakların yerine daha çok kuzineler tercih edilmektedir. İnceleme yaptığımız bu tür yapıların hemen hemen hepsinde kuzinelerin kurulduğunu görmekteyiz. Kuzineler daha çok yemek yapma, süt kaynatma ve diğer işleri yapmak amacıyla kullanılır. Rakımın yüksek olduğu yerlerde yazın dahi soğuk olmasından dolayı ısınmak amacıyla kullanılmaktadırlar. Kuzineler genelde duvarlara yakın bir yerde kurulurlar ve dumanın borular yardımıyla duvarda yapılan bir açıklıktan dışarı çıkması sağlanır.

Odaların arka kesiminin daha çok dinlenmek amacıyla kullanıldığından bahsetmiştik. Çadırların da arka kesiminin bu amaçla kullanıldığını yukarıda detaylı olarak anlatmıştik. Yani bu uygulama hem çadırlar için hem de sabit yapılar için geçerlidir. Bu tip yapıların duvarlarına bazen pencerelerin yapıldığını görmekteyiz. Elektriğin olmadığı bu yapılarda bazen bir bazen de bir kaç tane pencere yapılmaktadır. Böylece içerisinde aydınlık olması sağlanır. Ayrıca odaların iç kesimlerinde duvarlarda bazı nişlerin yapıldığını görüyoruz (Resim 51). Bunların yapılmasının amacı bazı eşyaların buralara koyulmasıdır. Bir nevi raf görevi görmektedirler⁴³. Bu tür uygulamalara Anadolu'nun özellikle kırsal yerleşimlerinde hala rastlamaktayız. Hatta bazılarının önü ahşapla kapatılmaktadır. Genelde

---

⁴¹Duvarlarda bırakılan ve geçmeye yarayan boşlukları istenildiğinde kolayca açılacak şekilde örtmeye yarayan yapı elemanlarına kapı denir. **İnşaat Teknolojisi, Pencere ve Kapı Çizimi**, MEB Yayınları, s. 23, Ankara 2006.

⁴²Son zamanlarda inşa edilen yapılarının iç zeminlerinin iki kademeli olduğunu görmekteyiz. Bu uygulamalara konik çadırlarda sık olarak rastlamaktayız.

⁴³Günümüzdeki modern yapılarda söz konusu bu nişler daha çok konuta estetik bir görünüm kazandırılması amacıyla yapılmaktadırlar.

duvarların ortasına yapılmaktadırlar. Ketençimen yaylasında inşa edilmiş olan sabit yapılar içlerinde bazı farklılıkları barındırmaktadırlar. Yapıları inşa etmek amacıyla çevrede bulunan taşlar kullanılmaktadır. Yapıların duvarları örülürken taşların aralarına harç olarak bazen çamur koyulurken bazen de çimento koyulur. Çamur kullanılarak yapılan taş duvarlı yapıların içi ve dışı sıvanmazken, çimento kullanılarak yapılan yapıların hem iç yüzeyleri hem de dış yüzeyleri sıvanır. Bu uygulamayı söz konusu yapıların tabanlarında da görmekte mümkündür. Ayrıca bu yapılardan çamur harç kullanılarak inşa edilen yapıların damları toprakla kapatılır (Resim 52). Çimento kullanılarak inşa edilen yapıların üst örtüleri ise betondan yapılmaktadır (Resim 53).

Genelde tek oda şeklinde yapılan yapıların hemen bitişiğinde ya da girişi arka kesiminde yer alan küçük bir odanın depolama amaçlı olarak kullanıldığını görebilmekteyiz. Depolama amaçlı kullanılan bu yapılar genelde bir ya da iki sıra taş temelin üzerinde yükselirler. Duvarlar örülürken aralarına harç olarak ise çamur koyulmaktadır. Duvarların ne iç yüzeyleri ne de dış yüzeyleri sıvanmaz. Tavanları ise daha alçaktır. Hacim olarak daha küçük boyutludurlar. Taştan duvarlar örüldükten sonra damı çeşitli şekilde kapatılır. Bazen uzatılan ahşap hatılların üzerlerine taşlar koyulduktan sonra toprakla kapatılırken bazen de hatılların üzerlerine tahta çakılarak toprakla örtülür. Bazı örneklerde ise hatılların üzerlerine mertekler atılır. Daha sonra merteklerin araları taş, hasır ve ağaç kabuğu gibi şeylerle kapatılır. En üst kesimi ise toprak doldurularak düz bir dam örtüsü elde edilir.

Hatıllar atıldıktan sonra üzerlerine taş koyulduktan sonra damları toprakla kapatılan yapılara biraz daha detaylı olarak değinmekte fayda fayda olacağı kanısındayım. Hatılların üzerlerine tahta koyularak kapatılan sabit yapıların aksine bu yapılarda hatılların üzerlerine tahta koyulmaz. Atılan hatılların üzerlerine aşağıdaki resimde gördüğümüz gibi kısa aralıklarla mertekler⁴⁴ atılır (Resim 54a). Mertekler atıldıktan sonra üzerlerine taşlar koyulduktan sonra toprakla kapatılır (Resim 54b). Ketençimen

---

⁴⁴Yapıların tavanlarında kullanılan kalın sııklara verilen isimdir. Mertekler hatıllara oranla çok daha ince ve çok daha kısıdır. Bkz. www.tdk.gov.tr (Büyük Türkçe Sözlük).

yaylasında bu uygulamanın izleri yoktur. Ancak söz konusu bu yaylaya yakın bir yerde yer alan Cadı yaylasındaki yapılarda bu uygulamaların devam ettiğini görmekteyiz.

Ketençimen yaylasında sabit yapıların dışındaki mimari unsurlara değinecek olursak; Mekanların dışında hepsinde olmasa bile bazılarında çadırların dışında da yer alan bazı mimari unsurları görmek mümkündür. Bunlar genelde bulaşıkların yıkıldığı ya da üretilen peynirlerin koyulduğu yerlerdir. Üretilen taze peynirlerin suyunun süzülmesi için mekanların dışında oval biçimde bir taş duvar örülür. Bu duvarlar dört beş sıra taş örgüsünden meydana gelmektedir. Duvar örülürken taşların aralarına harç olarak herhangi bir şey koyulmaz. Duvarın hemen arkasına ise bir takım büyük boyutlu yassı taşların koyulduğunu görmekteyiz. Yukarıda bahsettiğimiz üretilen taze peynirler torbaların içine koyulduktan sonra bu yassı taşların üzerine koyulur. Daha sonra ise peynir torbalarının üzerlerine ağır bir yassı taş koyulur. Böylece üretilen peynirlerin suyu daha kolay akıtılmış olur. Güneşten korumak amacıyla taşların hemen yanlarına ince boyutlarda ahşap dikmeler dikilir. Bu ahşap dikmelere brandalar bağlanarak üretilen peynirlerin güneş alması engellenir (Resim 55).

Sabit yapıların dışında ocaklar yer almaz bunların yerine daha çok kuzineler tercih edilir. Kuzineler mekânların dışında yer aldıkları gibi mekânların içinde de yer alabilmektedirler (Resim 56). Alan çalışması yürüttüğümüz yerlerden biri olan Ketençimen yaylasında bu her iki uygulamayı da görebilmekteyiz.

7.2.3. Ağıllar

Sabit yapıların bulunduğu yayla yerleşimlerinde de ağıllar genelde yapıların ya hemen bitişiğinde ya da çok yakın bir yerinde yer almaktadırlar. Burada inşa edilen ağılların mimari özellikleri de yukarıda Salavur yaylasında yer alan taştan yapılan ağıllarla neredeyse aynı özelliklere sahiptirler. Ağıllar genelde oval bir yapıya sahiptirler. Ağıllar kuru taş örgüsüyle⁴⁵ yapılırlar. Taşlar arasına harç koyulmaz. Yükseklikleri genelde 1.00 cm ile 1.50 cm arasında değişmektedir (Resim 57).

---

⁴⁵Bu duvar örgüsü tekniğine “Moloz Taş Duvar Tekniği” de denilmektedir.

Ağıllar girişleri bir ya da birkaç tane olabilir. Koyunların ve kuzuların ağılları birbirinden ayrı olarak yapılmaktadır. Bazen yapılan bir ağılın arasına yine aynı teknikle bir duvarın örülerek ağılın ikiye ayrıldığını görmekteyiz. Örülen bu duvarda bir kapı açıklığı da bırakılır. İkiye ayrılmış olan bu ağıllardan bir tanesi diğerine oranla daha geniştir. Geniş olan ağıla koyunlar koyulurken, dar olan ağıla ise kuzular koyulmaktadır. Bu ağılların mimari özelliklerinde de son zamanlarda bazı dönüşümlerin meydana geldiğini söylemek mümkündür. Daha önceleri tamamen kuru taş örgüsüyle yapılan bu ağılların çevrelerinin kapatılmaları amacıyla günümüzde tel örgüler kullanılmaya başlanmıştır (Resim 58).

Bu uygulama giderek yaygınlaşan bir durumdur. Bundan dolayı yıllardır ağıllarını genelde kuru taş örgüsüyle yapan yaylacılara ait bu mimari unsurların belli bir süre sonra ortadan kalkacağına göstergesidir. Ağılların kullanım amacı yukarıda Salavur yaylasında anlattıklarımız ile aynıdır.

7.3. Baş Yayla

Baş yayla Melendiz Dağı'nın güneyinde bir vadi içerisinde yer almaktadır. Coğrafi yapı olarak yukarıda değindiğimiz yaylaların aksine oldukça dağlık bir yapıya sahiptir. Su kaynakları yayla sakinleri için yeterlidir ve buradaki su kaynakları mevsimsel olmayıp yıl boyunca sürekli akan sulardır. Söz konusu bu yayla yerleşimi çok uzun yıllardan beridir kullanılmaktadır. Yaylanın çok uzun süreden beri kullanıldığını yapmış olduğumuz alan araştırmasından ve yerel halkla yapmış olduğumuz sözlü görüşmelerden bilmekteyiz. Kuzey-Güney doğrultusunda uzanan bir vadi içerisinde yer alan Baş yayla çok az kişi tarafından kullanılmaktadır. Devlet arazisi olan bu alanlarda yaylacılar hayvancılığın yanında bahçe tarımı ile de uğraşmaktadırlar. Sahip oldukları bahçelerde hem sebze tarımı yapılmakta hem de meyve tarımını yaptıklarını görebilmekteyiz. Ayrıca sahip oldukları yapılar sabit yapılardır⁴⁶. Burayı kullanan yaylacılar Ketençimen ve Salavur yaylacılarının aksine

---

⁴⁶Kullanılan yapıların hepsinin sabit yapılar olduğunu söyleyemeyiz. Branda çadırların kullanıldığını da görmekteyiz. Ancak daha önceleri buralarda sabit yapıların kullanıldığı yapıların yıkıntılarında görebilmekteyiz.

yaylada çok daha uzun süre kalırlar. Yaylaya mayısın ortalarında çıkıp ekim sonu kasım başı gibi yerleşik oldukları yerlere geri dönerler. Hane halkının hepsi yaylaya çıkmaz. Bazı bireyler sabit olarak kaldıkları yerlerde kalarak diğer işleri⁴⁷ yürütürler. Baş Yayla olarak adlandırılan yaylaya günümüzde motorlu taşıtlarla gitmek mümkündür. Genelde günlük kullanım eşyaları araçlarla taşınırken hayvan sürüleri ise yürüyerek getirilir. Bu durum sürekli yerleşik olarak kaldıkları alanlara dönerlerken de tekrarlanır. Tezimizin ana konusu olan yaylalardaki mimari öğeler bu yerleşim için sabit yapılar ve ağıllar alt başlıkları altında detaylı olarak anlatılacaktır.

7.3.1.Sabit Yapılar

Baş yayla küçük bir yayla olmasına karşın mimari açıdan bakıldığında çok çeşitli planlarda inşa edilmiş olan yapıların olduğunu görebilmekteyiz. Söz konusu bu yapılar aşağıda detaylı olarak açıklanacaktır. Bu yapılar “Kemerli Yapılar”, “Çatma Taş Yapılar” ve “Kubbeli Yapılar” olarak sınıflandırılabilir⁴⁸.

7.3.2.Kemerli Yapılar

Mimaride herhangi bir açıklıktan geçmenin iki yolu vardır; birincisi lento denilen düz yatay atkı ya da giriş inşa etmek, ikincisi ise eğrisel bir yapı elemanı yani “kemer” inşa etmektir. Formundan dolayı, üzerindeki yükleri aşağıya aktarmada düz atkıdan⁴⁹ daha emniyetli ve uzun sürede yapı için daha dayanıklıdırlar. Bu nedenle, yükün güvenli bir biçimde zemine aktarımında önemli işlevi olan bir taşıyıcı unsurdur (İnşaat Teknolojisi, Taşın Mimaride Kullanımı, 2013: 20).

Bir kemerin iki kolunun oturduğu ve eğrisel kısmın başladığı seviyeye “üzengi”, burada yer alan ve yatay olarak koyulan iki taşa da “üzengi taşı” adı verilir. Kemerin orta aksı hizasında, tepe noktasında bulunan taşa ise “kilit taşı” denir (İnşaat Teknolojisi, Taşın Mimaride Kullanımı, 2013: 21).

Kemerler, oluşturdukları eğrinin formuna göre çeşitli tiplere ayrılırlar;

---

⁴⁷Tarım ya da diğer işler.

⁴⁸Bu yapılardan günümüzde sadece “Kemerli Yapılar” konut olarak kullanılmaktadırlar. Bahsettiğimiz diğer tipler ise ağıll/ahır olarak kullanılmaktadırlar.

⁴⁹Bahsedilen giriştir.

7.3.2.1. Yarım Daire Kemer

“Yüksekliği, açıklığının tam yarısı olan yarım daire şeklindeki kemerdir” (İnşaat Teknolojisi, Taşın Mimaride Kullanımı, 2013: 23).

7.3.2.2. Basık Kemer

“Yüksekliği, açıklığının yarısından az olan kemerdir” (İnşaat Teknolojisi, Taşın Mimaride Kullanımı, 2013: 23).

7.3.2.3. Sivri Kemer

“Yarıçapı kemer açıklığının yarısından büyük olan ve tepe noktasında birleşen iki daire yayının meydana getirdiği kemerdir. Bu tip kemerlere “*çift merkezli kemer*” de denir” (İnşaat Teknolojisi, Taşın Mimaride Kullanımı, 2013: 24).

7.3.2.4. Kaş Kemer

“İkisinin merkezi kemerin içinde, diğer ikisinin dışında olan dört ayrı daireyayından meydana gelen kemerdir. Bu tip kemerlere “dört merkezli kemer” de denir. Kemerin sağ ve sol kollarında, birisi içbükey, diğeri dışbükey olmak üzere ikişer yay bulunur” (İnşaat Teknolojisi, Taşın Mimaride Kullanımı, 2013: 25).

7.3.2.5. Bursa Kemer

“Üst kısmında yatay bir doğru ile bağlanan iki çeyrek daireden meydana gelen kemerdir” (İnşaat Teknolojisi, Taşın Mimaride Kullanımı, 2013: 26).

Baş yayladaki yapılar içerisinde Kemerli yapılar olarak tanımlanan yapılar mevcuttur. Bu yapıların mimarilerini detaylı olarak anlatmadan önce bu yapıların nasıl ortaya çıkıp geliştikleri hakkında bilgi vermek yapıları anlamamızda daha faydalı olacaktır.

“18. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun toplum yapısı Müslüman halkın, Ortodoks Rumlara ve Gregoryan, Katolik, Protestan Ermenilere oranla, sosyal ve ekonomik olarak daha güçlü ve etkin

olmaya devam ettiği bir dönemdir. Bu açıdan Anadolu'nun mimari ve yerleşme dokusunda bu dönemde bir değişiklik olmamıştır.

Ancak Osmanlının batılılaşma adına çabaları 18. yy. da temel almış ve 19.yy. da modernleşme ve batılılaşma adına yapılan ıslahatların ve sosyal düzenlemelerin sonucunda sosyal ve ekonomik yapı değişmiş, dolayısıyla da Anadolu'da kentsel ve kırsal mimari ve yerleşme dokusu da değişime uğramıştır” (Falay, 2010: 46).

Anadolu'ya çeşitli zamanlarda seyahat eden kişilerin seyahatnamelerinde, Anadolu'da çalışan çeşitli yabancı konsolosların raporlarında Anadolu'nun sosyal ve ekonomik yapısında ciddi bilgiler elde etmekteyiz.

“1868 ve 1869 yıllarında Anadolu'da bulunmuş olan bir İngiliz konsolosunun yazmış olduğu raporda dönemin sosyal ve ekonomik yapısını gayet güzel tasvir ettiğini görmekteyiz” (Falay, 2010: 49).

“Müslüman nüfus, ister Türkmen ister Laz olsun mükemmel çiftçiler, denizciler, balıkçılar ve marangozlar yetiştirir. Yine Müslüman olan Kürtler yalnızca çoban olan kimselerdir. Rumlar ya da Bizanslılar iyi taş ustaları, vasat ticaret erbapları, çoğunlukla dükkân ve han işletmecileridirler. Ermeniler vasat tarımcı, iyi terzi ve kuyumcu, hepsinin üstünde büyük tefecilerdir, aynı zamanda ayakkabıcı, hamal ve hizmetkârlardır. Bir kural olarak Türkmenler en ciddi ve mert, Lazlar en girişimci, Rumlar en yerinde duramaz, Ermeniler en çalışkan insanlardır ve genelde Müslümanlar en güvenilir, Hıristiyanlar ise en hünerli insanlardır” (Falay, 2010: 49-50).

Osmanlı devletinde 1856 yılında yayınlanan Islahat Fermanı ile birlikte bazı değişimlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Ortaya çıkan bu değişimler hem çevreyi hem de konutları da etkilemişlerdir (Falay, 2010: 49).

“Kapadokya bölgesinde yer alan yerleşimlerde de bu değişimlerin izlerini bariz bir biçimde görebilmekteyiz. Söz konusu bölgede daha önceleri halk daha çok kayalara oyulan konutlarda yaşamaktaydı⁵⁰. Daha sonra bazı ihtiyaçlardan dolayı Rumlar bu kaya oyulması ile yapılan

---

⁵⁰Kayalar oyularak yapılan bu yapıları daha çok Rumlar kullanmaktaydı.

konutlardan çıkarak bölgenin karakteristik yapısı olan örtü sistemi kemer olan yapılar inşa etmişlerdir. Bu yapıların yanında ayrıca eğitim ve kültür binaları, kiliseler gibi dini yapılar inşa ederek; sosyal, kültürel ve dini yaşamı tamamlayıcı bir yerleşim dokusu oluşturmuşlardır” (Falay, 2010: 49-50).

Kapadokya bölgesinde Aksaray iline bağlı Demirci kasabasında mimari unsurları oluşturan kemerli taş yapılar ilk olarak 1900’lü yılların başında ortaya çıkarak gelişmişlerdir. Bu yapılar daha çok barınma ihtiyacının artmasından dolayı ortaya çıkmasından kaynaklıdır (Falay, 2010: 58).

Bölgede yaşayan Müslüman halk bu yapıları yapmayı Rum olan taş ustalarından öğrenmişlerdir. Kemerli taş yapılar bazen 30 ya da 40 odalı olarak görkemli bir biçimde inşa edilirlerken bazen tek bir odadan oluşmaktadırlar. Yani söz konusu bu konutlar kişilerin ekonomik yapılarıyla doğru orantılıdır.

“Kaba işçilik sergileyen bu yapılardaki kemerlere Kara Kemer, iyi işçilik sergileyen yapılardaki kemerlere ise Tol Kemer adı verilmektedir”(Falay, 2010: 61).

“Bu yapılarda özellikle 1950’de Demokrat Parti’nin iktidara gelmesiyle ülkede gerçekleşen ekonomik gelişmenin paralelinde, kemerli evlerin sayısında ciddi bir artışın olduğunu görmekteyiz. Buna paralel olarak da yerleşimlerin genişlediğini görmekteyiz” (Falay, 2010: 62).

“Bu durum 1970’lerde ise tam tersine dönmeye başlamıştır. Özellikle Avrupa’ya işçi olarak giden ailelerin ekonomik durumlarında pozitif yönde meydana gelen değişimlerden dolayı bu aileler yeni konutlar inşa etmeye başlamışlardır”⁵¹. Zamanla bu yapılar konut olma fonksiyonlarını yitirmeye başlamışlardır ve samanlık, ahır ve depo olarak kullanılmaya başlamışlardır. Ancak bu gelenek tamamen terk edilmemiş olup nadir de olsa konut olarak kullanılmaya devam edilmektedirler(Falay, 2010: 62).

---

⁵¹Detaylı bilgi için bkz. Falay, 2010.

Melendiz Dağı'nda yer alan yaylalarda yapmış olduğumuz incelemeler sırasında çok farklı tiplerde yapıların mevcut olduğuna değinmiştik. Bu yapıların iki tipte⁵² olduğundan bahsetmiştik. Ayrıca bu yapıların da kendi içlerinde farklılıklar barındırdıklarını vurgulamıştık. Baş Yaylada yer alan ve sabit yapılar olarak tanımlayabileceğimiz yapıları detaylı olarak anlatmakta fayda vardır. Çünkü mimari olarak yaylalarda yer alan diğer yapılardan çok farklı olduğunu görmekteyiz. Kemerli yapılar olarak açıklayacağımız bu yapılar Niğde ilinin birçok yerinde bir zamanlar yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Günümüzde bu yapılar kırsal yerleşimlerde konut olarak nadir de olsa kullanılmaktadır. Çok büyük bir kısmı ise samanlık, ahır ya da depolama amaçlı olarak kullanılmaktadır. Söz konusu bu kemerli yapılar günümüzde inşa edilmemektedirler. Bahsettiğimiz yapıların bakımları genelde yapılmamaktadır. Bundan dolayı her geçen gün gittikçe tahrip olmaktadır. Söz konusu bu yapıların bakımlarının yapılmaması durumunda yakın bir zamanda harabeye dönmeleri kaçınılmazdır.

Bu konutların nasıl inşa edildiklerini açıklayacak olursak; yapılar inşa edilmeden önce birkaç sıradan oluşan temeller yapılır. Konutların duvarları bu taş temeller üzerinde yükselmektedirler. Bu taş temeller üzerlerine ahşaptan bir iskelet yapılır⁵³. Daha sonra işlenmiş büyük boyutlu taşlar belli aralıklarla birbirlerine oturtularak kemer şeklinde oluşturulur. Bu kemerler yapılırken bazen direk zeminden itibaren başlanırken bazen yere yatay şekilde yerleştirilen birkaç taş sırasının üzerine gelecek şekilde yapılırlar. Bu kemerler yapılırken bazılarının aralarına harç koyulduğunu görmekteyiz. Kullanılan bu harç genelde elenmiş toprağın içerisine tuz koyulup karıştırılarak yapılan harçtır. Böylece kemer taşları arasında oluşacak olan boşluklar giderilerek birbirlerine kenetlenmesi sağlanmış olur. Bu kemerler oluşturulduktan sonra ise kemerlerin aralarına orta boyutlu taşlar doldurulur. Kemerlerin araları taşlarla doldurulduktan sonra alta koyulan ahşap iskelet sökülür. Odaların duvarları da genelde işlenmiş taşlar ile yapılmaktadırlar. Bu taş duvarların araların da yukarıda bahsettiğimiz harçtan koyulur. Bu konutların dış tarafına gelen duvarlar genelde

---

⁵²Sabit ve mobil yapılar. Sabit yapılar olarak bahsettiğimiz yapılar konutlardır.

⁵³Bu iskelet sistemi sadece üst örtüyü oturtmak amacıyla yapılır.

işlenmiş düz taşlar kullanılarak yapılır. Daha sonra üst örtüleri toprakla doldurularak düz bir dam oluşturulur. Konutlara dış taraftan bakıldığında dikdörtgen ya da kare bir planda olduğunu görüyoruz (Resim 59). Ancak konutların içine baktığımızda ise bu durumun çok farklı olduğunu görmekteyiz. Zeminleri düz olan bu yapıların üst örtüleri⁵⁴ ise kemer⁵⁵ şeklindedir. Yan duvarlar kemerlerle birleşmesinden dolayı yarım ay şeklinde görülür. Genelde arka kesimde yer alan duvarların bazılarında nişlerin yapıldığını da görmekteyiz. Bu nişler farklı amaçlar için kullanılır. Konutların duvarlarında odaları aydınlatmak amacıyla pencere açıklıklarının olduğunu görmekteyiz. Konutların ısınma ihtiyaçlarını gidermek amacıyla içlerine ocakların yapıldığını görmekteyiz. Ocaklar genelde duvarların içerisine gelecek şekilde inşa edilmektedirler. Yapıların kapı girişleri dikdörtgen bir plana sahiptir. Kapıların üst kesimine büyük boyutlu bir lento⁵⁶ taşı yerleştirilerek duvar yükseltilmeye devam eder.

Baş Yaylada karşılaştığımız kemerli yayla evleri tek bir odadan meydana gelmektedirler. Yapım tekniği yukarıda anlattığımız gibidir. Konutun hemen girişinde kapının biraz gerisinde zeminin bir basamak yükseldiğini görmekteyiz (Resim 60). Geri kalan kesimi ise düz bir yapıdadır. Odanın iç kesimi çok geniş değildir. Mekânın arka kesimi tıpkı çadırlar ve diğer konutlarda olduğu gibi uyumak ve dinlenmek amacıyla kullanılırken ön kesimi daha farklı amaçlar için kullanılmaktadır (Resim 61).

Yapının içerisinde yukarıda detaylı olarak açıkladığımız pencere ya da ocak yer almaz. Bunun en büyük nedeni yapının küçük boyutlu olması ve sadece sıcak yaz günlerinde yaylacılık faaliyetleri yürütülürken kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Ancak yapının içerisinde yine yukarıda bahsettiğimiz nişler yer almaktadır (Resim 62).

---

⁵⁴Bahsedilen üst kesim mekânların içten görünüşüdür.

⁵⁵Bu tip planlı yapıları tonoz planlı yapılarda denilmektedir.

⁵⁶Lentolar sadece taştan yapılan mimari elemanlar değildir. Ahşaptan yapılan ve kullanılan lentolar da bulunmaktadır. Bunların kullanım amaçları aynıdır. Ayrıca bu lentolar sadece kapılar için değil pencereler içinde kullanılmaktadır.

Yapı küçük ve tek odadan oluşmasına rağmen kemerler arasına yapılmış olan dört adet niş mevcuttur. Kemerli yapılarda yer alan bu nişler bazen odaların arka duvarlarında yer alırlarken bazen de bu örnekte gördüğümüz gibi kemerlerin arasında da yer alabilmektedirler⁵⁷. Burada yer alan nişler yapının zemininden yaklaşık olarak 50 cm. yüksekliğinde ve iki kemerin arasına yapılmışlardır. Bazı nişlerin üst üste gelecek şekilde ikiye ayrılarak iki ayrı bölme elde edilmiştir⁵⁸. Baş yaylada bahsettiğimiz kemerli yapılardan iki tane yer almaktadır. Yapıların planları aynı özelliklere sahip olmalarına karşın kullanım açısından farklılıklar vardır. Bir tanesi yukarıda anlattığımız gibidir. Diğeri ise hemen ağılların yanında yer almakta olup sadece dinlenmek ve uyumak amacıyla kullanılmaktadır. Ağıllara bu kadar yakın olmasının sebebi ise muhtemelen hayvanları yırtıcı hayvanlardan korumak amaçlı olmalıdır. Mekânın içerisinde ocak olmadığından bahsetmiştik. Burada ocak yapının dış tarafında yer alan avluda inşa edilmiştir. Buradaki dikkat çeken unsur yapılan ocak sadece bir tane değildir. Kullanım amaçları farklı olan iki adet ocağın inşa edildiğini görmekteyiz. Portatif çadır kullanan yaylacıların inşa ettikleri ocaklara göre çok farklıdır. Bu ocaklar yuvarlak⁵⁹ bir formda yapılmaktadırlar⁶⁰. Bu ocakların boyutları da birbirlerinden farklıdır (Resim 63). Ocaklar yapılmadan önce düz bir zemin yapılır. Daha sonra zemin üzerine yuvarlak taşlar koyulur. Bu taşlar koyulduktan sonra üzerlerine büyük boyutlarda yassı taşlar yerleştirilir. Bu yassı taşların üzerleri ise toprakla kapatılarak düz bir zemin oluşturulur. Oluşturulan bu düz zeminin üzerine ön kısmı açık bırakılacak şekilde⁶¹ taşlarla yükseltilir. Daha sonra topraktan yapılan çamur harç ile ocakların içi, taşların üzerleri ve ocakların çevreleri kapatılarak sıvanır. Bu ocaklar planları aynı olmasına karşın yapıldıkları

---

⁵⁷ Bu nişlerin kullanım amacı farklıdır. Genelde sürekli ihtiyaç duyulan şeyler buralara koyulmaktadır. Bir diğer kullanım amacı ise içeriği aydınlatmak amacıyla kandil ya da gaz lambası gibi aydınlatma gereçlerini buralara koymaktır.

⁵⁸ Bu uygulama daha sonraları yapılmıştır. Genelde ihtiyaçlar doğrultusunda yapılara eklemelerin yapıldığı bilinmektedir.

⁵⁹ Bahsettiğimiz ocaklar tam olarak yuvarlak değildir. Önleri açık olan bu ocaklar Tarih Öncesi dönemlerde kullanılan at nalı ocak tiplerine benzemektedirler. Ancak birebir aynı özellikleri taşımazlar. At nalı tipi ocaklar genelde taşınabilir şekilde yapılmaktadırlar.

⁶⁰ Yöre halkı tarafından tandır olarak adlandırılan büyük ocaklar mimari özellikleri bakımından tandırlarla karşılaştırıldığında tandırlardan çok farklı olduklarını görmekteyiz.

⁶¹ At nalı formunda.

yerler yerleşimden yerleşime farklılıklar gösterebilir⁶². Yukarıda buradaki ocakların dışarıdaki avluda olduğundan bahsetmiştik. Ocakların mimari konumlarının nerede olduğunu daha detaylı anlamak amacıyla avlunun nasıl bir yapıda olduğunu anlatmakta fayda olacağı kanısındayım.

Avlunun dört tarafı duvarlarla çevrilidir (Resim 64). Duvarlardan üçü bağımsız iken dördüncüsünü ise konutun duvarı oluşturmaktadır. Avlunun iki adet kapı girişi mevcuttur. Bu kapılardan bir tanesi dışarıya açılırken diğeri ise bahçeye açılmaktadır. Duvar orta boyutlu taşlardan oluşan kuru taş duvar örgüsü tekniğiyle inşa edilmişlerdir. Duvar örülürken standart bir mimari teknik uygulanmamıştır. Bazı yerlerde tek sıra taşlardan oluşurken bazı yerlerde ise birkaç sıra taş kullanılmıştır. Bunun nedeni ise kullanılan taşların boyutlarından kaynaklanmaktadır. Söz konusu duvarın yüksekliği de her yerde aynı değildir. Avlunun üstü büyük oranda açıktır. Günlük faaliyetlerin yürütüldüğü kısmın üzeri günümüzde branda ile kapatılmaktadır (Resim 65). Bu uygulama daha önceleri ise hasır ve ağaç yaprakları gibi nesnelere kullanılarak yapılmaktaydı.

Yukarıda bahsettiğimiz ocaklar avluya girişin hemen sağ tarafında iki duvarın birleştiği noktada yer almaktadırlar. Boyutları aynı olmayan bu ocakların kullanım amaçları farklıdır. Bu ocaklardan küçük olanı daha çok yemek yapma, süt kaynatma gibi işler için kullanılırken büyük olanı ise ekmek yapmak amacıyla kullanılmaktadır. Ocaklardan büyük olanın çevre duvarları küçük olana göre daha yüksektir ve zemini daha derindir. Ayrıca yine büyük ocakta bir baca yer alırken küçük ocakta bu uygulamanın izleri yoktur. Bacanın yapılmasının nedeni ise dumanın dışarıya çıkması ve ocağın hava almasının kolaylaştırılarak yakacakların daha iyi yanmasını sağlamak amacıyla.

Avlunun kapılarından bir tanesinin bahçeye açıldığından bahsetmiştik. Buradaki yaylacılar hem hayvancılık yaparlarken hem de bahçecilik yapmaktadırlar.

---

⁶²Alan araştırması yapmış olduğumuz Melendiz Dağı'nın özellikle güneyinde bu ocaklar bazen yukarıda bahsettiğimiz gibi yapıların avlusunda yer alırlarken bazen sadece mutfak olarak kullanılan bir yapının içerisinde yer alır. Bazen de tamamen yapılardan bağımsız bir şekilde dışarıda herhangi bir yerde inşa edilirler.

Bahçelerde hem sebze üretirlerken hem de meyve ağaçları yetiştirirler. Bu da bize buradaki yaylacıların uzun bir süre yaylada kaldıklarını göstermektedir. Ayrıca bu üretimleri yapmaları kullandıkları alanların kendi özel mülkiyetleri olduğunu da göstermektedir.

Bu anlattıklarımızdan şunu anlayabiliriz. Buralardaki konutlar daha çok uyumak ve dinlenmek amacıyla kullanılır. Ayrıca besinler de bu konutların içerisinde depolanır. Yapılan işler daha çok konutların dışında sürdürülür. Bu işlerin en yoğun olduğu yer ise yukarıda bahsettiğimiz avlunun içinde gerçekleştirilir.

7.3.3. Ağıllar

Ağıllar diğer yaylalarda olduğu gibi bu yaylada da konutlara yakın bir yerde yer almaktadırlar. Anlattığımız ağıllarla benzerlikler taşımalarına rağmen ciddi farklılıklarda mevcuttur. Aynı coğrafya içerisinde yer almalarına karşın Melendiz Dağının Kuzey ve Güneyindeki yaylacıların kullandıkları mimari yapılar arasında ciddi farklılıklar olduğunu görebilmekteyiz. Bu farklılıklar ağıllarda da kendini göstermektedir.

Baş Yaylada inşa edilmiş olan ağıllar iki tiptedir. Bunlardan birincisi önceki bölümlerde anlattığımız kuru taş duvar tekniği ile yapılan ağıllardır. Burada inşa edilmiş olan ağılların çoğunun etraflarının tamamen kapatılmadığını görmekteyiz. Bazılarının etrafı ise dört beş taş üst üste koyularak tamamen kapatılmaktadırlar. Bu ağıllar genelde kuzuların koyulduğu ağıllar olup kapladığı alan daha küçüktür. Ağılların kullanım amacı önceki ağıllarda anlattıklarımız ile aynıdır. Yani ağıllar hayvanların dinlenmesi, süt sağımının yapılması ve koyunlarının yünlerinin kırılması amacıyla kullanılmaktadırlar.

Yukarıda buradaki yaylada yer alan ağılların farklı türlerde olduğundan bahsetmiştik. Birincisi açık ağıllardır. Diğeri ise kapalı ağıllardır⁶³. Kapalı ağıllar boyut olarak açık ağıllardan daha küçüktürler ve ahır gibi kullanılmaktadırlar ve mimari özellikler

---

⁶³ Ahır olarak niteleyebileceğimiz bu yapılar büyükbaş hayvanların barınma ihtiyacını gidermek amacıyla da kullanılmaktadırlar. Yaptığımız gözlemlerde bu yapıların içerisinde büyükbaş hayvanların bağlanmış olduklarını gördük.

bakımından kendi içlerinde farklılıklar barındırmaktadırlar. Bunlar çatma taş tekniği denilen teknikle yapılan ağıllar ve kubbeli ağıllardır. Bazen tek oda şeklinde yapılan bu yapılar bazen iki blok bir birine bitişik olarak inşa edilmekteydi (Resim 66). Bu yapıların mimari özelliklerine detaylı olarak değinecek olursak; bu yapılar tek oda şeklinde inşa edilmişlerdir. Küçük boyutlarda yapılan bu yapıların dıştan görünüşleri kare ya da dikdörtgen bir plana sahiptirler. Yapılar kuru taş örgüsüyle inşa edilmişlerdir. Genelde tek sıra büyük boyutlu taş bloklar kullanılarak yapılmışlardır. Yapıların farklılıkları ise dışarıdan bakıldığında kare ya da dikdörtgen görünen planın iç kesimlerde çok farklı olmasıdır.

Yapıların bazılarının içi kemerli yapıları anımsatmaktadır. Ancak bu yapılar farklı tekniklerle inşa edilmiş olan yapılardır. Bunlardan biri çatma taş tekniği denilen teknikle yapılan yapılardır (Resim 67). Söz konusu bu yapıların duvarları çevreden temin edilen taşlar ile yapılmaktadırlar. Toplanan taşlar genelde işlenmeden kullanılır. Üst örtüsünün kapatılması için ise daha büyük boyutlu taşlar kullanılır. Bu taşlar işlenerek daha düzgün bir hale getirilirler. Daha sonra bu taşlar duvarların üzerlerine bindirilerek uçları birbirine dayandırılır. Açık kalan taşların araları yine çevreden toplanan taşlar hiçbir işlemten geçirilmeden bu taşlar ile kapatılır. En son olarak yapının üstü toprakla kapatılarak düz bir dam örtüsü oluşturulur. Kemerli yapılar içerisinde yer alan kemerler daha yuvarlak bir görünüme sahipken buradakiler ise daha çok köşegen bir forma sahiptirler. Yapım teknikleri kemerli yapılardakilerle aynıdır. Burada yer alan ağıllardan bazılarının planı dışarıdan diğerleri gibi dikdörtgen ya da kare bir plana sahip iken içyapısının böyle olmadığını görmekteyiz. İçyapısı kubbeli⁶⁴ bir görünüme sahiptir (Resim 68). “Kubbeler bir kemerin merkez eksenini etrafında 360 derece döndürülmesiyle, yarım küre biçimindeki yapı örtüsüdür.

---

⁶⁴Bu yapılar kubbeli yapılar olarak tanımlanmaktadır.

Yarım daire kemer yerine basık veya sivri kemer ya da yarım elips şeklinde bir kesit eğrisine de sahip olabilir” (İnşaat Teknolojisi, Taşın Mimaride Kullanımı, 2013: 37). “Kubbenin büyüklüğü, şekli ve örtü sistemi, örttüğü mekânın yüksekliğine ve açıklığına göre değişir” (İnşaat Teknolojisi, Taşın Mimaride Kullanımı, 2013: 38).

Bu yapıların tabanları tavanlarına göre çok daha geniştir. Ayrıca yapı yukarıya doğru yükseldikçe daralır. Bunun nedeni ise yukarıda bahsettiğimiz gibi kubbe şeklinde inşa edilmeleridir. Bu yapılar kuru taş örgüsüyle inşa edilen yapılardır. Katkı maddesi⁶⁵ olarak herhangi bir şey kullanılmamaktadır. Taşlar birbirlerine bindirilerek yapılırlar ve bu taşlar mekânın en üstünde birleştirilerek dam örtüsünü oluştururlar. Daha sonra dam örtüsünü oluşturan bu taşların üzerleri toprakla kapatılarak düz bir zemin elde edilmiş olur. Bu yapıların bazılarının damlarının ortalarında ise küçük bir açıklık bırakıldığını görmekteyiz. Bu açıklığın bırakılmasının nedeni yapının iç kesiminin aydınlatılması içindir.

Bu yapılar içerisinde yapmış olduğumuz gözlemlerde dikkat çekici bazı unsurların göze çarptığını görmekteyiz. Yapıların bazılarının içerisinde ocak ve nişlerin olduğunu görmekteyiz (Resim 69). Ocaklar ve nişler genelde konutlar içerisinde yapılan mimari unsurlardır. Bu unsurları birçok konutta görebilmek mümkündür. Ancak burada hayvanların barınma ihtiyaçlarını gidermek için kullanılan yapılar içerisinde bu unsurların yer alması aklımıza bazı soruları getirmektedir. Günümüzde hayvanların barınma ihtiyaçlarını gidermek için kullanılan bu yapıları daha önceki yıllarda insanlar kendi barınma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kullanmışlar mıdır? Yapıların içerisinde yer alan bu unsurlar bize bu yapıların daha önceki yıllarda büyük ihtimalle insanlar tarafından konut olarak kullanıldıklarını göstermektedir.

7.4. Tepeköy Yaylası

Tepeköy yaylası Melendiz Dağının güneyinde yer almaktadır. Bu yaylayı kullanan kişiler Niğde ili Bor ilçesinden gelen kişilerdir. Melendiz Dağında yapmış

---

⁶⁵Burada bahsedilen katkı maddesi çamurdan ya da çimentodan yapılan harçtır.

olduğumuz alan araştırması sonucunda Tepeköy yaylasının, Salavur yaylasından sonra en fazla kalabalık olan yayla olduğunu gördük (Resim 70).

Coğrafi yapı olarak yaylanın kurulduğu alan çok dağlık bir yapıya sahip değildir. Su kaynakları bakımından ise kendine yeterli bir durumdadır. Söz konusu alandaki su kaynakları mevsimlik olmayan ve yıl boyunca akan kaynaklardan meydana gelmektedir. Bitki örtüsü bakımından ise çok zengin bir bölge değildir. Melendiz Dağının karakteristik bitki örtüsünü burada da görmek mümkündür.

Yaylada yaklaşık olarak 10 oba bulunmaktadır. Burada konaklayan oba sakinleri büyük oranda küçükbaş hayvancılıkla uğraşmaktadırlar ve bu hayvanların büyük çoğunluğunu ise koyun ve kuzular oluşturur.

Tez konumuzu oluşturan yaylalardaki mimari unsurlar bakımından baktığımızda yayla yerleşmesinde çeşitli plan ve tiplerde yapılar olduğunu görmekteyiz. Bu mimari yapılar konutlar ve ağıllardan oluşmaktadır. Konutlar ve ağıllarda kendi içlerinde farklılıkları barındırmaktadırlar. Söz konusu yapılar konutlar ve ağıllar alt başlıkları altında detaylı olarak açıklanacaktır.

7.4.1. Yapılar

7.4.1.1. Mobil Yapılar

Mobil yapıların ne olduğu konusunda daha önceki bölümlerde detaylı olarak bilgi vermiştik. Tepeköy yaylasında yapmış olduğumuz gözlemler sırasında bazı mobil yapı türlerinin olduğunu gördük. Bunlar konik branda çadırlar (Kızılay çadırları olarak tanımlanan), yine brandadan yapılan semer dam şeklinde çadırlar ve yine brandadan yapılan dikdörtgen ya da kare şeklindeki çadır tipleridir. Bu üç tür çadır tipini söz konusu bu yayla yerleşmesinde görebilmekteyiz (Resim 71).

Bu çadır tiplerinden olan konik olanlar ve dikdörtgen olanları önceki bölümlerde detaylı olarak açıklamıştık. Ancak burada farklı bir tip olan semer dam şeklindeki çadırlara değinmekte fayda olacağı kanısındayım.

Bu tip çadırlarda brandadan üretilen fabrikasyon ürünlerdir. Plan olarak çadırların üst kesimleri semer dam şeklindedirler. Yapıların zeminleri ise dikdörtgen bir plana

sahiptir. Çadırlar oldukça hafif olup kurulumları da oldukça kolaydır.Çadırın kurulacağı zemin düzeltildikten sonra önce çadırın direkleri dikilir. Genelde üç direk çadırın orta kesiminde yer alır. Yani bunlardan bir tanesi hemen girişte, bir tanesi çadırın ortasında, bir tanesi ise arka kesiminde yer alır. Çadırın yanlarına ise ön ve arka kesimlerde ikişer adet direk kullanılır. Çadırın kurulumu için toplamda yedi adet direk kullanılmaktadır. Bu direkler dikildikten sonra fabrikasyon ürünü olan çadır direklerin üzerlerine geçirilir. Daha sonra çadırın dış kesiminde çadıra yakın yerlere çakılmış olan kazıklara çadırlar ipler yardımı ile bağlanarak gerdirilir. Böylece çadırın daha sağlam bir hal alması sağlanmış olur. Bu çadır tiplerinin hacimleri konik (ak çadır) çadırlara oranla daha geniştir. Bu tip çadırların içi çeşitli amaçlar doğrultusunda kullanılmaktadır. Ön kesimi daha çok günlük işlerin yürütüldüğü kesim olarak kullanılırken, arka kesimi ise daha çok dinlenmek ve uyumak amacıyla kullanılmaktadır. Bu tip çadırların içerisinde ocak yer almaz ancak bunun yerine daha çok kuzine kullanılmaktadır. Kullanılan eşyalar daha çok çadırın yan ve arka taraflarında istiflenir. Bu tip çadırlar yaylalarda ayrı bir yerde kurulmazlar, diğer yapılarla birlikte bir arada görmek mümkündür.

7.4.1.2. Sabit Yapılar

Tepeköy yaylasındaki sabit yapılar içlerinde oldukça farklılıklar barındırırlar. Daha önceleri taşlardan yapılırlarken günümüzde ise bazı değişimlerin olduğunu görmekteyiz. Özellikle nadir de olsa duvarları betondan üst yapıları çatıdan olan tek odalı yapıların inşa edilmeye başladığını görmekteyiz (Resim 72).

Ancak günümüzde hala branda çadırlardan sonra en çok kullanılan yapılar taştan inşa edilmiş olan yapılardır (Resim 73). Bu yapıların tercih edilmesinde daha önce değindiğimiz, coğrafya, iklim, kaynaklar, gelenek ve göreneklerin etkisi büyüktür.

Taş yapıların genel özelliklerine değinecek olursak;

Yapılara dışarıdan bakıldığında dikdörtgen, kare ya da oval planlı olduklarını görmekteyiz. Söz konusu bu taş yapıların büyük çoğunluğu moloz taştan yapılmışlardır. Yapıların hepsinde moloz taşların kullanılmasına rağmen bazılarında moloz taşların yanında bazı taşların işlenerek yapılarda kullanıldıklarını görmekteyiz. İşlenen bu taşların büyük oranda yapıların dam kısmında kullanıldıklarını

görmekteyiz. Bu taşların boyutları da duvarlarda kullanılanlara oranla oldukça büyük boyutludurlar. Büyük boyutlu taşların kullanılmasının nedeni ise üst örtüye taşıyıcı eleman sağlamaktır.

Yapılar inşa edilirlerken yapı temeli kazılmaz. Yapıların duvarları genelde bir ya da iki sıra moloz taşlar ile inşa edilir. Kullanılan bu taşların aralarına harç olarak ise çamurun koyulduğunu görmekteyiz. Ancak duvarlarda yer alan taşların aralıklarına baktığımızda bu çamur harcın dökülmüş olduğunu görebilmekteyiz. Bunun nedeni ise bu tip yapıların her yıl bakımının yapılmasından kaynaklanmaktadır. Buradaki yapıların duvarlarının bakımlarının yapılmamasından dolayı belli bir süre sonra doğa koşullarından dolayı tahrip olmuşlardır. Yapıların duvarları belli bir seviyeye kadar yükseltildikten sonra sıra üst örtüyü inşa etmeye gelir. Yapıların kapı girişlerinin üst kesimine lento taşı koyularak yükseltilmeye devam edilir.

Üst örtünün kapatılması için çeşitli tekniklerin kullanıldığını görmekteyiz. Bu tekniklerden biri duvar yükseltildikten sonra büyük boyutlu ince uzun taşlardan uçlarının bir tarafı duvarın üzerine gelecek şekilde diğer ucunun ise diğer taşların uçlarıyla birleşmesiyle oluşturulur⁶⁶ (Resim 74). Bu taşlar genelde yan duvarlar ve arka duvarın üzerinde kullanılır. Böylece konik bir görünüm elde edilir. Araları boş kalan yerler ise yine moloz taşlar kullanılarak kapatılır. Daha sonra ise duvarların ve konik görünen üst örtünün üzerine bir miktar taş daha koyularak üstten düz bir görünüm elde edilir. Daha sonra yapının üst örtüsü⁶⁷ hazırlanmış olan çamur harçla kapatılır. Yapıların üst örtüleri kapatılırken bazen yapıların damlarında küçük bir açıklığın bırakıldığını görmekteyiz. Bırakılan bu açıklığın amacı ise yapının içerisinin aydınlatılması amacıyla.

Yapıların üst örtüsünde kullanılan diğer bir teknik ise yine çatma taş tekniği diyebileceğimiz bir tekniktir. Ancak bir öncekinden bazı farklılıkları mevcuttur. Üst örtü kapatılırken yine işlenmiş taşlar kullanılır. Uzun boyutlarda olan bu taşlar yine bir uçları örülen taş duvarın üzerine gelecek şekilde koyulur. Bu işlem yapılırken

---

⁶⁶Bu tip yapı sistemleri çatma taş yapılar olarak tanımlanmaktadır.

⁶⁷Üst örtü denilirken kastedilen yapının damıdır.

genelde yan duvarların kullanılması tercih edilir. Karşılıklı duvarların üzerlerine koyulan uzun taşların diğer uçları ortada bir birlerine yaslanır (Resim 75).Bu işlem belli aralıklarla yapılır. Yani yapının üstü tamamen bu taşlarla kapatılmaz. Aralarında boşluklar olacak şekilde yerleştirilirler. Bu işlem bittikten sonra uzun taşların aralarını çevreden toplanmış olan moloz taşlarla kapatılır. Daha sonra duvarların üstü yapının en yüksek olan seviyesine kadar taşlar doldurularak eşitlenmiş olur. Taşların üzerleri ise yine hazırlanmış olan çamurla kaplanarak düz bir görünüm elde edilmiş olur.

Yapının içerisinde üst örtüye baktığımızda semer dam şeklinde olduğunu görmekteyiz. Bu yapıların da üzerlerinde bir açıklık bırakılarak yapının içinin aydınlatılması sağlanır.

Söz konusu yaylada yer alan taş yapı tiplerinden biri de daha önceki bölümlerde bahsettiğimiz kubbeli yapılardır. Yapım teknikleri ve mimari özellikleri daha önce anlattıklarımızla aynıdır.

Günümüzde çadırların dışında yaylalarda tek odalıda olsa betonarme yapıların da inşa edildiğini görebilmekteyiz. Bu yapıların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Söz konusu bu yaylada inşa edilen betonarme yapıların duvarları ve tabanı betondan yapılmıştır. Üst örtüsü ise çatıdan yapılmıştır. Bu yapıların giderek artması bazı sonuçları da beraberinde getirmektedir. Nasıl ki bir zamanlar kullanılan taş yapılardan çadırlara geçildiyse ve yakın bir zamanda da bu betonarme yapıların artması ile birlikte çadır kullanımı da giderek azalacaktır.

Yapıların kullanım amaçlarına gelecek olursak; yapıların çoğu daha önceleri daha çok barınma amacıyla kullanılırken günümüzde kullanım amaçlarında bazı farklılıkların ortaya çıktığını görmekteyiz. Yapıların daha önceleri barınma amacıyla kullanıldıklarını içlerindeki yapı elemanlarından anlayabiliyoruz. Yapıların içlerine baktığımızda ocak ve niş gibi yapı elemanlarının yapılmış olduğunu görebilmekteyiz. Yerel halkta bu yapıların daha önceleri konut olarak kullanıldıklarından bahsetmektedirler. Daha sonraları özellikle çadırların kullanılmaya başlanmasıyla birlikte bu yapılar farklı amaçlarla kullanılmaya başlanmıştır.

Günümüzde yapıların bazıları hala konut olarak kullanılmaya devam etmektedir. Yapıların çoğu ise depo, mutfak ve hayvan barınağı olarak kullanılmaktadırlar. Özellikle kuzular bu yapılara koyulmaktadır. Bazıları ise köpek barınağı olarak kullanılmaktadır.

Bu yapıların dışında ne gibi tamamlayıcı unsurların olduğuna değinmekte fayda vardır.

Yapıların dışında en dikkat çeken mimari unsurlar ocaklardır. Her hanenin dışarıda kendine ait olan bir ocağı vardır. Bu ocakların mimari özellikleri Baş Yaylada anlattıklarımız ile aynıdır. Farkı ise Baş Yaylada avluda yer alan bu ocak tiplerinin bu yaylada dışarıda herhangi bir yerde yer almalarıdır (Resim 76). Diğer bir farklı özelliği ise Baş Yaylada bu ocaklar biri büyük diğeri küçük olan ve aynı formlarda inşa edilen ocaklar olmasına rağmen bu yayla yerleşmesinde ise bir tek büyük ocakların inşa edilme geleneğidir. Dışarıda inşa edilen bu ocakların çevreleri birkaç taş sırası ile çevrenir. Bunun amacı rüzgârı kesmektir.

7.4.2. Ağıllar

Tepeköy Yaylasında ziyaret ettiğimiz obalardaki ağılların mimari özellikleri daha önce bahsettiğimiz yaylardakilerle aynıdır. Ağıllar genelde oval bir biçimde ve kuru taş (moloz taş) örgüsüyle yapılırlar (Resim 77). Hayvan sürülerinin bir kısmı bu ağıllara koyulurken bir kısmı ise yukarıda bahsettiğimiz daha önceleri konut ya da konutun bir parçası olan taş yapıların içine koyulurlar (Resim 78).

Dikkat çeken bir unsur ise bu yapılan ağılların duvarları bu taş yapıların⁶⁸ girişinde sağ ve sol duvarlarına bitştirilmesidir. Yani yapının içine ağılın içinden geçilerek girilir. Buda yukarıda bahsettiğimiz gibi hayvanların barınma ihtiyaçlarını gidermek için yapılan bir uygulamadır. Burada anlamamız gereken şey yaylalarda yer alan yapılar bir şekilde mutlaka kullanım görürler. Bu kullanımlar kişilerin ihtiyaçlarına göre değişen bir durumdur. Hayvanların sağlımları ve kırılmaları bu alanlarda yapılır.

---

⁶⁸Söz konusu bu durum tüm ağıllar için geçerli bir durum değildir. Bazı oba sakinleri sürülerini sadece ağıllara koyar.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

8. YAYLACILAR YAYLALARI TERK ETTİKTEN SONRA GERİYE KALANLAR

Türkiye’de yaylalara genelde ilkbahar ortası ya da sonu gibi çıkılır. Yaylalardan iniş ise bölgeden bölgeye, yöreden yöreye değişir. Hatta bu iniş süreci kişilerin kendi ihtiyaçlarına göre içerisinde farklılıklar barındırır. Ancak genel anlamda yaylaların terk edilmesi sonbaharın başlarına tekabül eder.

“Yaylaları terk etme ikiye ayrılmaktadır” (Polat, 2011: 48). “Bunlardan birincisi her yıl gerçekleştirilen terk etme olayı, ikincisi ise bir defaya mahsus yapılan terk etme olayıdır” (Polat, 2011: 48). Biz bunlardan daha çok birincisi üzerinde duracağız.

Alan çalışması yürüttüğümüz Melendiz Dağı’ndaki yaylalar her yıl özellikle havaların soğuması, otlakların tükenmesi gibi nedenlerle terk edilirler. Burada yer alan yaylacıların hepsi bir anda yaylaları terk etmezler. Farklı zamanlarda terk ederler. Ancak aynı yaylayı kullananlar hem yaylalara çıkışta hem de yaylalardan inişte birlikte hareket ederler.

Melendiz Dağı üzerinde yer alan yaylalardaki yapıların çok çeşitli olduklarını önceki bölümlerde detaylı olarak anlatmıştık. Bu çeşitlilikten dolayı yaylalar terk edildiklerinde geride kalanlar da çeşitlik gösterir.

Yaylalara çıkan insanlar genelde sürekli yerleşim yerlerine döndüklerinde beraberinde yaylalara getirdikleri eşyalarını tekrar geri getirirler (Polat, 2011: 48). Toparlanma süreci yaylalara çıkılırken yapılan hazırlıklara oranla daha kısa sürer. Eşyalar, kadınlar ve çocuklar sürekli yerleşim alanlarına genelde araçlarla dönerken yetişkin erkekler ve çobanlar sürülerle birlikte yürüyerek geri dönerler.

Geriye yukarıda bahsettiğimiz yapılardan sabit yapılar, mobil yapılar için düzeltilen zeminler (Resim 76), bu zeminlerin çevrelerine koyulan taşlar, erzaklarını

depoladıkları çukurlar, ocaklar, taşlardan yapılan tuvaletler ve hayvan ağılları kalır. Bunlar hiç el sürülmeden bırakılır ve bir sonraki sene tekrar kullanılırlar¹.

Yaylalarda geriye kalıntıları bir daha kullanılmayacak olana nesnelere meydana gelmektedirler. Bir daha kullanılmayacak olana bu kalıntılara genelde çöplük alanlarda rastlanılmaktadır. Bu kalıntılar arasında cam kırıkları, plastik eşyalar, giysiler, kırılan hayvanların işe yaramayan kılıları, yiyecek artıkları gibi şeylerden meydana gelmektedirler.

Melendiz Dağı üzerinde bulunan yaylalarda da yaylalar terk edildikten sonra geriye kalanların yukarıda anlatılanlar gibi olduğunu söyleyebiliriz (Resim 79, 80, 81; Çizim 8,9). Türkiye’de yaylacılık faaliyetleri çeşitlilik gösterdiği için yukarıda bahsettiğimiz yayların terk edilme süreci de içerisinde farklılıklar barındırır².

---

¹Yağış vb. gibi şeylerden etkilendikleri için bir sonraki sene eğer bakımları yapılması gerekiyorsa bakımları yapıldıktan sonra kullanılır.

²Bu süreç için detaylı bilgi için bkz. Polat 2011: 48 vd.

SONUÇ

Günümüzde yaşayan topluluklar arasında da, aynı arkeolojik alanlarda olduğu gibi, çeşitli etkenler nedeniyle birbirinden farklı biçimlenmiş yapılar mevcuttur. Bundan dolayı, günümüzde yaşayan topluluklar ile yapılacak çalışmalar, bize materyal kültür ve onu biçimlendiren etkenlerin işleyişi hakkında, arkeolojiden farklı olarak ayrıntılı ve bütünsel bir alt yapı sağlayabilmektedir (Yalman, 2005: 267).

Etnoarkeoloji, ilk ortaya çıkıp günümüze kadar geldiği süreçte çeşitli tartışmalara konu olmuştur. Kuşkusuz bu tartışmaların ana konusunu “*günümüze ait etnografik geçmiş kültürlerle nasıl ilişkilendirileceği*” sorusudur.

Bu soruya verilen ve en çok kabul gören cevap ise “etnografik materyalleri, geçmiş kültürlerin yansıtıcısı olarak değil, geçmiş kültürleri anlamada bir analogi olarak görülmesi gerektiği” şeklindedir.

İlk ortaya çıktığında çok destek görmeyen Etnoarkeoloji günümüzde ise birçok bilim insanı tarafından başvurulmuş bir alandır.

Türkiye’deki Etnoarkeolojik çalışmaların başlangıç tarihi çok eskiye gitmesine rağmen yapılan etnolojik çalışmalar istenilen seviyede de değildir. Ancak bu çalışmaların sayısı günden güne artmakta diğer disiplinler yapılan bu çalışmalardan yararlanmaktadırlar.

Kırsal yerleşimlerdeki değişim ve dönüşüm daha yavaş ilerleyen bir durumdur. Özellikle dışa kapalı olan kırsal yerleşimlerde bu durum daha da yavaştır. Anadolu’daki kırsal yerleşimler birçok yönden birbirlerinden farklılıklar barındırır. Bunun nedenleri arasında etnik yapıların farklı olması, iklim, coğrafya gibi unsurlar sayılabilir. Buda bize çok fazla oranda veri sunmaktadır. Etnologlar için bu durum oldukça avantajlı bir durumdur.

Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren Türkiye’de başlayan sosyal ve ekonomik değişim, özellikle 1950’li yıllardan itibaren hızlanmıştır. Özellikle kır ve kent nüfus oranında tam tersi yönde ciddi değişimlerin ortaya çıktığını görmekteyiz. Kırsal

nüfus oranı giderek azalırken, kentsel nüfusun oranında bir artışın olduğu gözlenmektedir(Somuncu, 2011: 823).

“Kırsal ve kentsel nüfus oranındaki bu büyük değişimin temelinde yatan husus, kırdan kente göçtür” (Somuncu, 2011: 823). “Türkiye nüfusunun sosyal ve ekonomik yapısındaki bu değişim, pek çok konuda olduğu gibi ekonomik bir faaliyet olan yaylacılığa da yansımıştır” (Somuncu, 2011: 823-824).

Cumhuriyet’in ilk yıllarında sosyal ve ekonomik yapılanmada bazı değişimlerin yaşanmaya başladığını görüyoruz. Bu değişimler 1950’li yıllardan itibaren önemli ölçüde hız kazanmıştır. Söz konusu dönemden itibaren kırsal kesimlerden kentlere doğru yoğun bir göç yaşanmaya başlamıştır. Buna paralel olarak bir yandan da kırsal alanlarda tarımın yapısında önemli değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. Tarım alanlarında ortaya çıkan modernizasyon, bitkisel üretimin artmasına ve bunun sonucu olarak da tarım alanlarının otlaklar aleyhine gelişmesine neden olmuştur. Bütün bu sebeplerden ötürü, meraya dayalı hayvancılık faaliyetlerinde ve dolayısıyla da yaylacılığın gerilemesine neden olmuştur.

Yürütmüş olduğumuz çalışmanın amacı giderek değişim ve dönüşümlerin hızla artmaya başladığı kırsal yerleşme tiplerinden olan yaylalar ile ilgilidir. Melendiz Dağı üzerinde yer alan yaylalardaki mimari unsurlar üzerinde de bu değişim ve dönüşümün başladığını görmekteyiz. Bunun en büyük nedeni ise teknik imkânların gün geçtikçe artması ve ulaşılabilirliğin¹ kolaylaşmasıdır.

Yaşanan bu dönüşümlerin yanında gerek yaylaların gerekse yaylacıların sayısında gün geçtikçe ciddi oranda bir azalmanın yaşandığını görmekteyiz. Bunun en büyük nedeni ise yeni genç neslin bu yaşam tarzını tercih etmemelerinden kaynaklanan bir durumdur. Bundan dolayı kullanılan yaylaların sayısında azalmalar meydana gelmektedir. Bunun sonucunda yaylalardaki mimari yapıların doğa koşullarından dolayı tahribatları gün geçtikçe artmakta ve belli bir süre sonra yıkılarak tanımlanamaz hale geldiğini görmekteyiz.

---

¹Ulaşılabilirliğin kolaylaşması ciddi dönüşümleri de beraberinde getirir.

Bölgede yapmış olduğumuz alan araştırmamızda bunun örneklerini çok yoğun bir şekilde görebilmekteyiz. Bunlara Melendiz Dağı üzerinde yer alan Karanlıkdere, Göllüdağ üzerinde yer alan Meydan yaylalarını örnek olarak verebiliriz.

Yayla ve yaylacılık terimlerinin birçok tanımı yapılmıştır. Bu tanımlardan yola çıktığımızda Melendiz Dağında yapılan faaliyetlerin yaylacılık olduğunu net bir şekilde ifade etmek mümkündür.

Çalışma yürüttüğümüz alanın çok geniş bir bölgeyi kapsamamasından dolayı bütün yerleşmeler üzerinde detaylı çalışmalar yapılamamıştır². Ancak içlerinde farklı kültürel öğeler barındıran yerleşimler üzerinde detaylı çalışmalar yapılmış olup bu yerleşimler kayıt altına alınmışlardır.

Anadolu'da yürütülmüş olan ve yürütülmekte olan Etnoarkeolojik çalışmalar oldukça sınırlı sayıdadır. Buna karşın özellikle kırsal yerleşmeler açısından baktığımızda çok zengin etnografik verilere sahip olduğunu görmekteyiz. Son zamanlarda kırsal yerleşmelerde hızlı bir dönüşümün başladığını görmekteyiz.

Tüm bu durumlardan kaynaklı olarak bu tür yerleşimler üzerinde çeşitli çalışmalar yapılarak bu yerleşimlerin kayıt altına alınarak bilim dünyasına kazandırılması kanısındayım.

Tezimizin arkeoloji ve diğer sosyal bilim dallarına yapacağı katkıdan başka özellikle kaybolmaya yüz tutmuş olan kırsal alanlarda bulunan kültürel öğelerin kayıt altına alınması açısından bir nebze olsa önemli olacağını düşünmekteyim.

Yapmış olduğumuz bu çalışmadan farklı sosyal bilim dallarının faydalanacağı kanısındayım.

---

²Niğde ilinde yer alan yayla sayısı 67 adettir. Bunlardan ikisinde hem hayvancılık yapılı hem de rekreasyon/turizm amacıyla kullanılırlar (Somuncu 2011: 829).

KAYNAKÇA

- Ed. Ahmet Karataş-Ayşegül Karataş, **Aladağlardan Bolkarlara “Niğde’nin Biyolojik Çeşitliliği”** (El Kitabı) 1. Türkan-Bayer Altın 2008., Niğde’nin Fiziki Coğrafyası.
- ALAGÖZ, C.A.: 1941 “Yayla Tabiri Hakkında Rapor” Coğrafya Terimleri Komisyonu Reisliğine. Birinci Coğrafya Kongresi (6-21 Haziran 1941), Ankara, **Maarif Vekilliği Yayını, Raporlar-Müzakereler-Kararlar.**
- 1993 “Türkiye’de Yaylacılık Araştırmaları”, Ankara, **Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi 2**, s. 1-51.
- ALTUNTEK, N.S., 2009 **Yerlinin Bakışı, “Etnografya: Kuram ve Yöntem”**, Ankara, Ütopya Yayınevi.
- BALKAN-ATLI, N.: 2013 Niğde “Medeniyetlerin Harmanlandığı Bir Kent”, Niğde, **Niğde İl Kültür Müdürlüğü**, s. 8-15.
- BATES, D.G., 2009 **21. Yüzyılda Kültürel Antropoloji, İnsanın Doğadaki Yeri**, (Çev: Aydın vd.), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- BAYSAL, A.: 2012 Doğu Anadolu Arkeolojisinde Göçebelik ve Yaylacılık Kültürü (M.Ö. II. Bin): Veriler Işığında Yeni Düşünceler, **U.Ü, Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 13, Sayı, 23**, s. 255-268.

- BAYER ALTIN, T.: 2008 “Melendiz ve Keçiboyduran Dağları’nda Yanlış Arazi Kullanımının Vejetasyon Dağılımı Üzerindeki Etkileri”, İstanbul, **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı 51, s. 13-32.
- 2010 “Hasandağı ve Melendiz Dağı Çevresinde Topografik Faktörlere Göre Yayla ve Ağılların Dağılışı”, **Coğrafi Bilimler Dergisi**, s. 189-211.
- BEYER, D., 2013 “Archaeology as Antropology,” **AmericanAntiqity**, Vol. 28, pp. 217-225.
- CAN, S. M., 2011 **Melendiz Dağı (Niğde) Biryofit Florasının Araştırılması**, Niğde Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Niğde, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- CRİBB, R., 2004 **Nomads in Archaeology**, Cambridge.
- ÇAKAN, Y.G., 2013 **Tepecik-Çiftlik Son Neolitik Dönem Mimarisi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- ÇELEBİ, M. R., 2012 **Yapı Bilgisi**, İstanbul, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.
- DAVID, N., C. KRAMER., 2001 **Ethnoarchaeology in Actin**, Cambridge, Cambridge UniverstyPress.
- DAVULCU, M.: 2014 2014 “Konar-Göçer Sarıkeçili

- Yörüklerinde Yayla Göçü, Barınma Düzeni ve Geleneksel Zanaatlar”, **Bilim ve Kültür Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 6, 51-80.
- DOĞAN, S., 2007 **Azathlı Beldesi (Niğde: Çiftlik) Beşeri Coğrafyası**, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- DOĞANAY, H., COŞKUN. O.: 2013 “Türkiye Yaylacılığındaki Değişme Eğilimleri ve Başlıca Sonuçları”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı 30, s. 1-28.
- EMİROĞLU, M.: 1977 **Bolu’da Yaylalar ve Yaylacılık**, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları No. 272.
- ERÖZ, M., 1991 **Yörükler**, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- EMERSON. R. M, FRETZ. R.I, SHAW. L.L., 2008 **Bütün Yönleriyle Alan Çalışması, “Etnografik Alan Notları Yazımı”**, Çev. A. Erkan Koca, Ankara, Birleşik Yayınları.
- FALAY, B., 2010 **Aksaray İli Gülağaç İlçesi Demirci Kasabası’nda Sosyal ve Sosyo-Ekonomik Yapıların Yerel Mimariye Etkileri ve Bölgedeki Arkeolojik Verilerle Birlikte Değerlendirilmesi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- GÜNAL, N.:2013 “Türkiye’de İklimin Doğal Bitki Örtüsü Üzerindeki Etkileri”, **Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi, Sayı I, ACTA TURCICA.**
- HADİMLİ, H., KARAKUZULU, Z., BİRİNCİ, S.: 2010 “Akseki İlçesindeki Göçebe Hareketler”, **TheJournal of InternetalResearch (Uluslararası Sosyal Araştırmalar), s. 348-359.**
- HOPKINS, L., 2003., Archaeology at the North East Anatolian Frontier, VI, **An Ethnoarchaeological Study of Sos Höyük and Yiğitbaşı Village, Belgium.**
- 2004 Agriculture and Economy in a High land Village: an Ethnoarchaeological Approach, **Ethnoarchaeological Investigation in Rural Anatolia Vol. 1, İstanbul (Ed. Turan Takaoğlu), Ege Yayınları, s. 39-54.**
- HUTTEROHT, W.D., 1959 **Bergnomaden und Yaylabauernmittel KurdischenTaurus, Marburg, Marburg University Press.**
- İnşaat Teknolojisi, Pencere ve Kapı Çizimi., 2006** Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- İnşaat Teknolojisi, Taşın Mimaride Kullanımı., 2013** Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- JOHANSEN, U.: 1966 “Güneydoğu Anadolu’nun Göçmen Çadırları”, **DTCF Dergisi, c.24, sayı.1-2,**

- s. 44.
- 2005 **50 Yıl Önce Türkiye’de Yörüklerin Yayla Hayatı**, (Çev. Mualla Poyraz), Ankara, T.C Kültür Bakanlığı.
- KALKAN, A.,2009 **Etnoarkeolojinin Anadolu’da Uygulanabilirliği**, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- KASABA, R., 2012 **Bir Konargöçer İmparatorluk, “Osmanlıda Göçebeler, Göçmenler ve Sığınmacılar”**, Çev. A. Ortaç, İstanbul, Kitap Yayınevi.
- KAVAS. K. R.: 2013 “Mimariyi Dokumak”: Anadolu – Batı Toros Göçerlerinde Çevre - Kültür İlişkisi, Ankara, **Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı 64, s. 231-258.
- KAYALI, Ö., 2010 **8.-11. Yüzyıllar Arasında Göçebe Türklerin Yaylak ve Kışlak Hayatı**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- KRAMER, C., 1982 **Village Ethnoarchaeology: Rural Iran in Archaeological Perspective**, New York, AcademicPressInc.
- KSENOPHON., 2011 **Anabasis (Onbinlerin Dönüşü)**, Çev. Oğuz Yarlıgaş, İstanbul, Kabalcı

- Yayınevi.
- KUTLU, M.: 1987 “Doğu Anadolu Göçer Topluluklarında Karaçadır (Karşılaştırmalı Bir Araştırma)”, **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, c. 5**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- 1992 “Şavaklı Türkmenlerde “Hab” Geleneği”, Elazığ, **Fırat Havzası Folklor ve Etnografya Sempozyumu**, s. 225-230.
- 2000 “Göçerlerde Mekânsal Düzenleme: Çadır ve Ev İlişkisi”, İstanbul, **Anadolu’da ve Rumeli’de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri**, Yörtürk Yayınları, s. 211-216.
- O’CONNELL, J. F.: 1995 “Ethnoarchaeology Needs a General Theory of Behaviour”, **Journal of Archaeological Research 3**, s. 205-255.
- ÖGEL, B., 1985 **Türk Kültür Tarihine Giriş I**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 638.
- ÖZDOĞAN, M., 2011 **50 Soruda Arkeoloji**, İstanbul, Bilim ve Gelecek Kitaplığı.
- ÖZFIRAT, A., 2001 **2001 Doğu Anadolu Yayla Kültürleri (M.Ö. II. Binyıl)**, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- POLAT, F., 2011 **Doğu Anadolu Yayla Kültürü ve Yayla Mimarisi**, Çanakkale Onsekiz Mart

- Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Çanakkale, Yayınlanmış Yüksek Lisans
Tezi.
- SOMUNCU, M.,2005 **Aladağlar: Yaylacılık ve Dağ
Göçebeliği Konusunda Bir Araştırma,**
Ankara, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- STRABON., 2012 **Coğrafya,** Anadolu (Kitap XII, XIII,
XIV), Çev. Adnan Pekman, İstanbul,
Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- SÜTLÜ, E., 2009 **Fırtına Havzası'nda Yaylaların ve
Yaylacılığın Zaman İçersindeki
Değişimi ve Ortaya Çıkan Bazı
Çevresel Sorunlar,** Artvin Çoruh
Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,
Artvin, Yayınlanmamış Yüksek Lisans
Tezi.
- ŞAHİN, İ., 2006 **Osmanlı Döneminde Konar Göçerler,
Nomads in the Ottoman Empire,**
İncelemeler-Araştırmalar, İstanbul, Eren
Yayıncılık.
- TAKAOĞLU, T., 2004 Ethnoarchaeology in Turkey: a
Historical Approach,
**Ethnoarchaeological Investigation in
Rural Anatolia Vol. 1,** İstanbul (Ed.
Turan Takaoğlu), Ege Yayınları, s. 15-38.
- TANOĞLU, A.: 1966 Nüfus ve Yerleşme, İstanbul Üniversitesi
Yayınları No:1183, İstanbul, **Edebiyat
Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Neşriyatı**

- No: 45.
- TOROĞLU, E., KILINÇ. N.: 2008 “Binboğa Dağlarında Yaylacılık”, **Doğu Akdeniz Ormanlık Araştırma Müdürlüğü DOA Dergisi**, Sayı: 14, s. 33-60.
- TUNÇDİLEK, N.: 1967 1967 Türkiye İskân Coğrafyası (Köy-Altı İskânı), İstanbul, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: 1283**, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 49.
- THEVENİN, M.: 2011 Kurdish Transhumance: Pastoral Practices in South East Turkey, **Springer**, s. 1-23.
- ÜZÜNLÜ, E, E.: 2014 Osmanlı ve Kırgız Konargöçerlerinde Yurt, **Bilig**, Sayı. 71, s. 169-178.
- YAKAR, J.: 2002 Ethnografya Işığında Arkeolojide Sosyal ve Kültürel Değerlendirmeler, **Colloquium Anatolicum I**, s.25-52.
- 2004 Ethnoarchaeology in Rural Anatolia, **Ethnoarchaeological Investigations in Rural Anatolia**, Vol. 1, (Ed. Turan Takaoğlu), İstanbul, Ege Yayınları, s. 7-14.
- 2007 **Anadolu'nun Etnoarkeolojisi**, Tunç ve Demir Çağlarında Kırsal Kesimin Sosyo Ekonomik Yapısı, (Çev. Hırçın, S.), İstanbul, Homer Kitabevi.
- YALMAN (YALGIN), A, R., 1993 **Cenupta Türkmen Oymakları**, Cilt II. Haz. Sabahat Emir, Ankara, Kültür

Bakanlığı Yayınları.

YALMAN, E. N.,2005

Çağdaş Köylerde Yapılan “Yerleşim Mantiğı” Çalışmalarının Arkeolojik Yerlerin Yorumuna Katkısı, İstanbul, Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

YÜCEL, T.: 1995

“Türkiye’nin Kır Yerleşmeleri ve Tipleri Üzerine Yeni Görüşler”, **Türk Kültürü Araştırmaları**, XXXI (1-2): s. 447-469.

YÜKSEK, T.: 2002

Çoruh Havzasında Yaylacılık Faaliyetleri ve Karşılaşılan Sorunlar, II. Uluslar arası Dağlar Yılı Sempozyumu, 24-25 Haziran, Ilgaz, Bildiriler Kitabı, s. 285-288.

VAN DER KOOIJ, G.: 2002

“Ethnoarchaeology in the Near East: Practice and Theory”. Moving Matters/Ethnoarchaeology in the Near East (Haz. W. Wendrich, G. Van der Kooij), **Proceedings of the International Seminar Held at Cairo 7-10 December 1998**. Netherlands, Leiden University, s.13-26.

WYLIE, A., 2002

Thinking from Things: Essays in the Philosophy of Archaeology, California, University of California Press.

Çevrimiçi Yararlanılan Kaynaklar

Coğrafi Terimler Sözlüğü

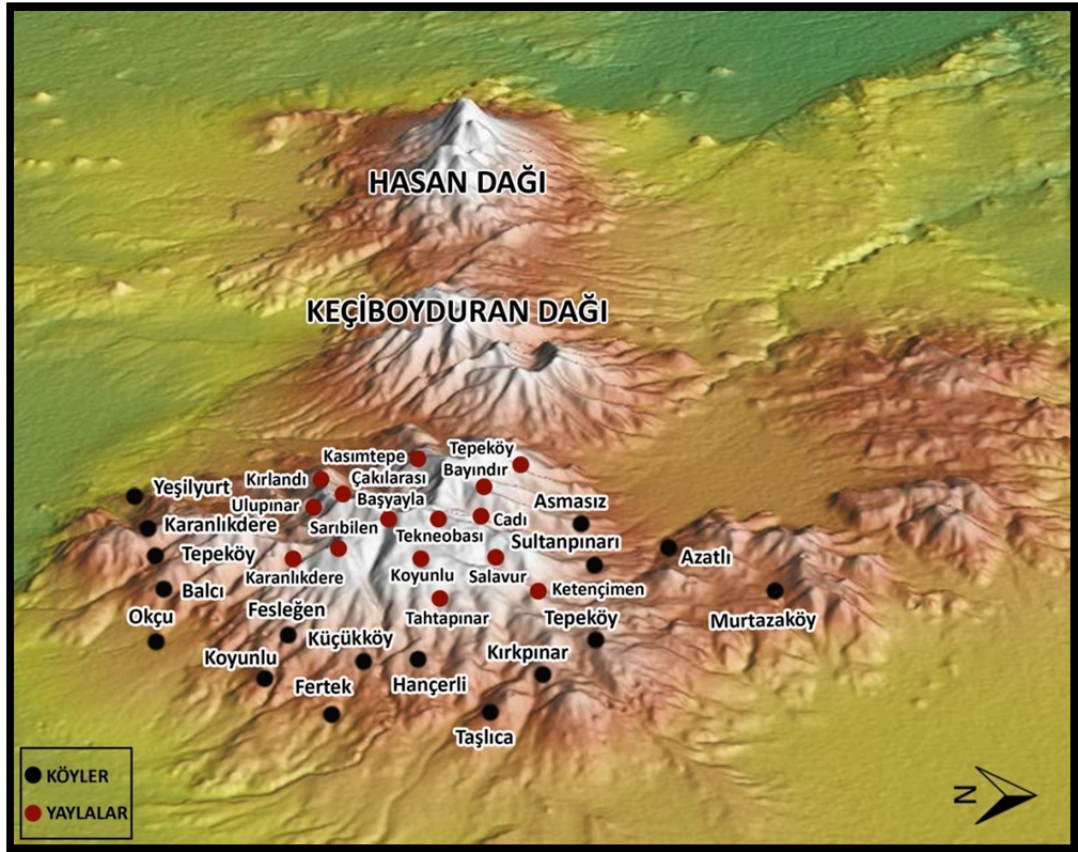
www.cografya.gen.tr (17 Mart 2015).

Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük

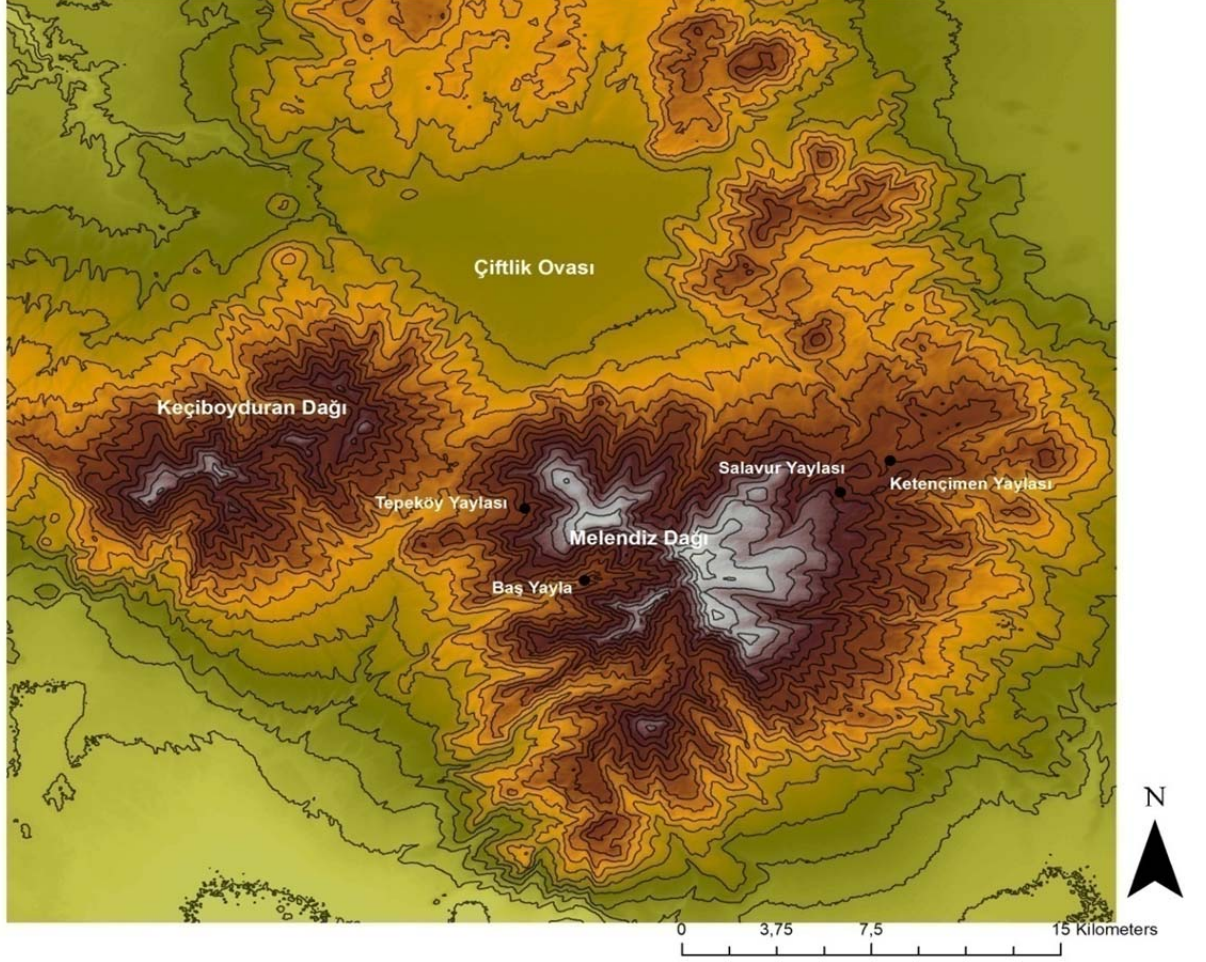
www.tdk.gov.tr (07 Ocak 2015).

EK 1 - HARİTALAR

Harita 1: Melendiz Dağı çevresinde yer alan köy ve yayla yerleşimleri (Harita altlığı “GeoMapApp” programı ile oluşturulmuştur).

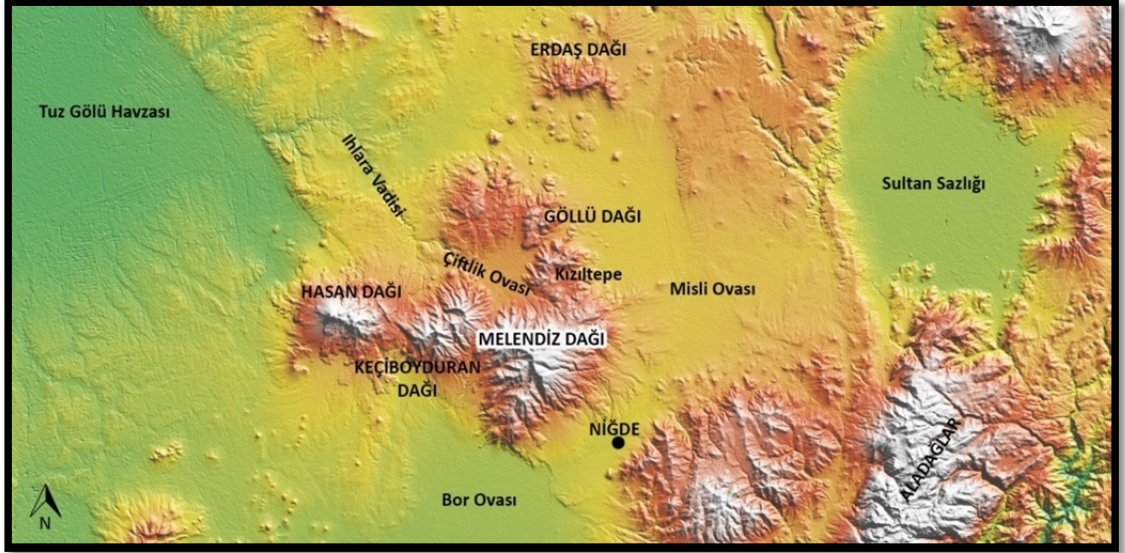

Harita 2: Detaylı olarak anlatılan yayla yerleşimlerini gösteren harita.

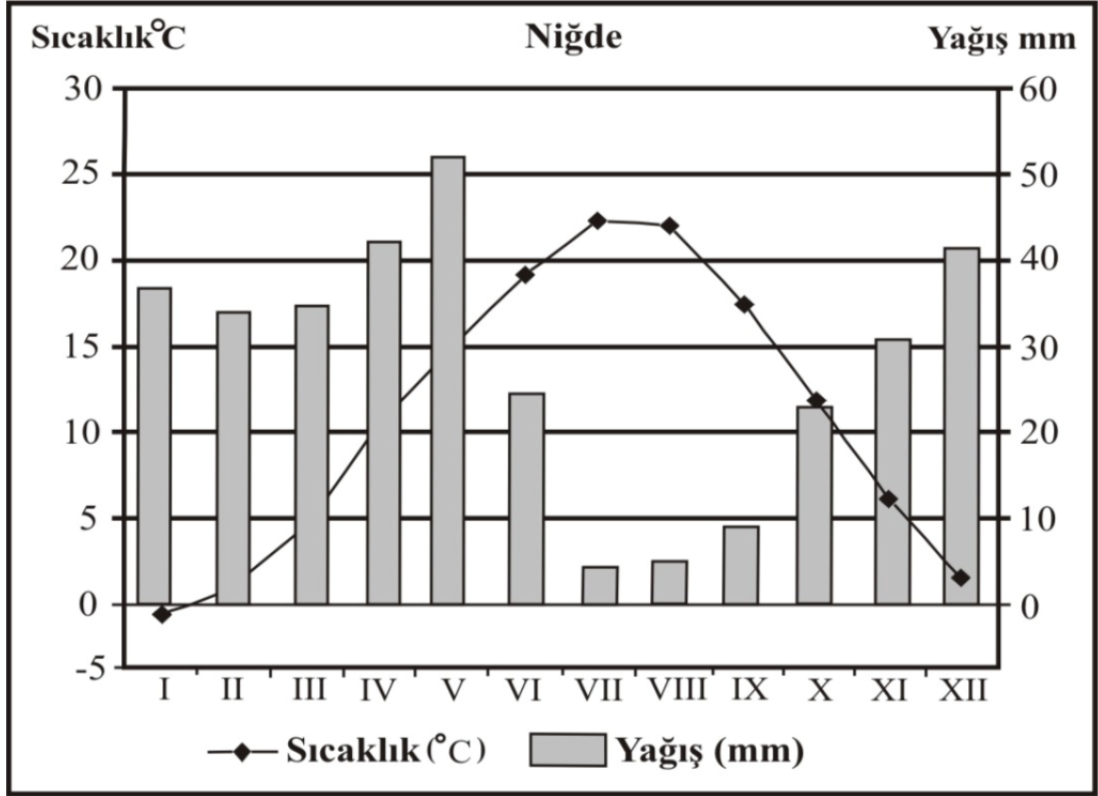
Harita 3: Melendiz Dağı'nın haritadaki konumu. (Harita altlığı "GeoMapApp" programı ile oluşturulmuştur).

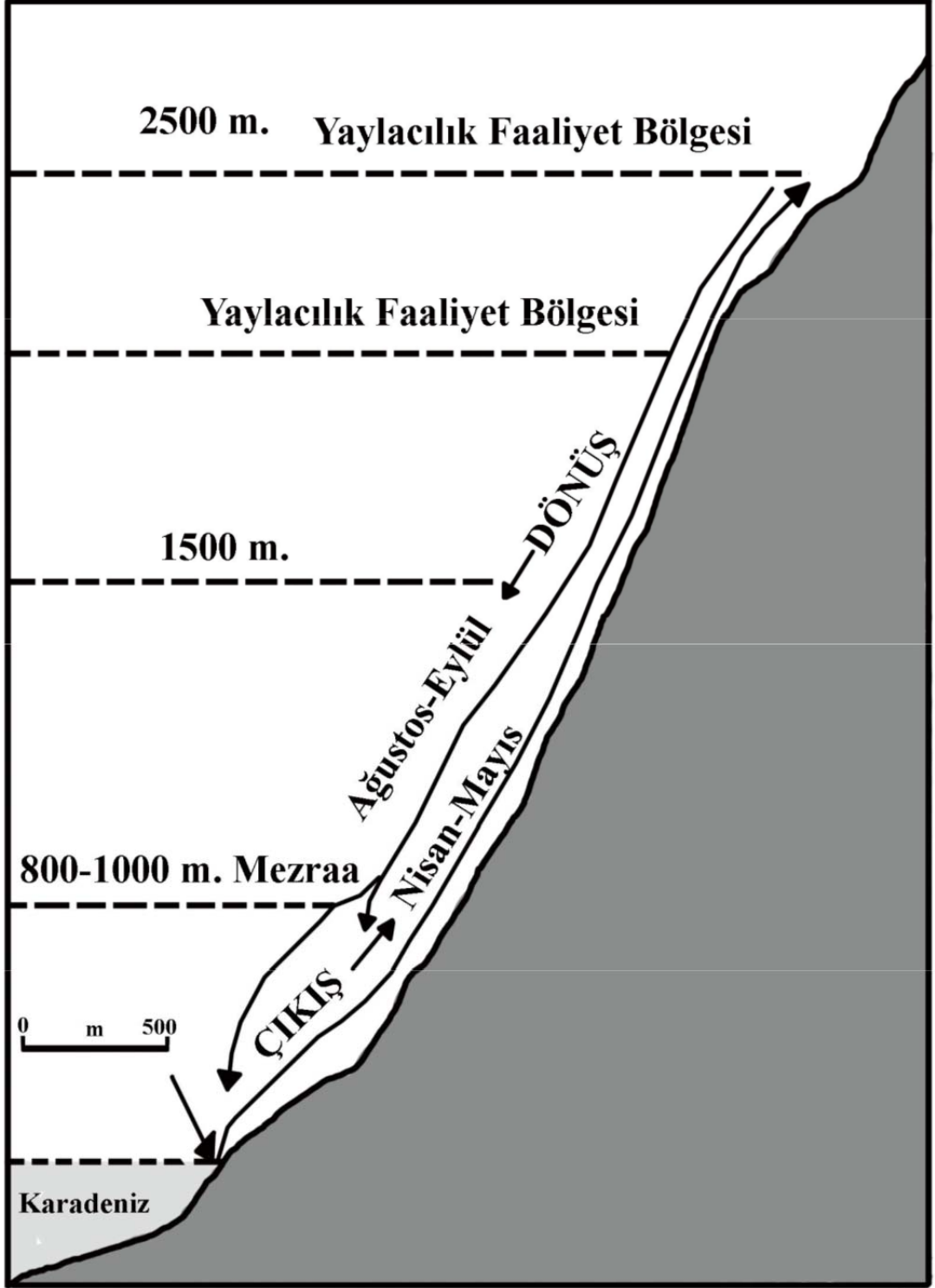
EK 2 - ÇİZELGELER

Çizelge 1: Niğde ilinin aylık sıcaklık ve yağış grafiği.

Bayar Altın 2010: 194, Şekil 3'ten değiştirilerek

Çizelge 2: Dikey hareketliliği gösteren örnek şekil.

Doğanay-Coşkun 2013: 6, Şekil 1

EK 3 - RESİMLER

Resim 1: Kara çadırların üst örtüsünün görünümü.

Polat 2011: 131, Resim 38

Resim 2: Kara çadırların içerisinde yer alan ve ocak işlevi gören kuzine.

Polat 2011: 122, Resim 20

Resim 3: Keçi kılından yapılan bantlar ile oluşturulan hayvan ağılı.

Polat 2011: 141, Resim 57

Resim 4: Geleneksel bir kara çadırın dış görünüşü. Beritan Aşireti, Bingöl, Karlıova.

Thevenin 2011: 12, Figür 8

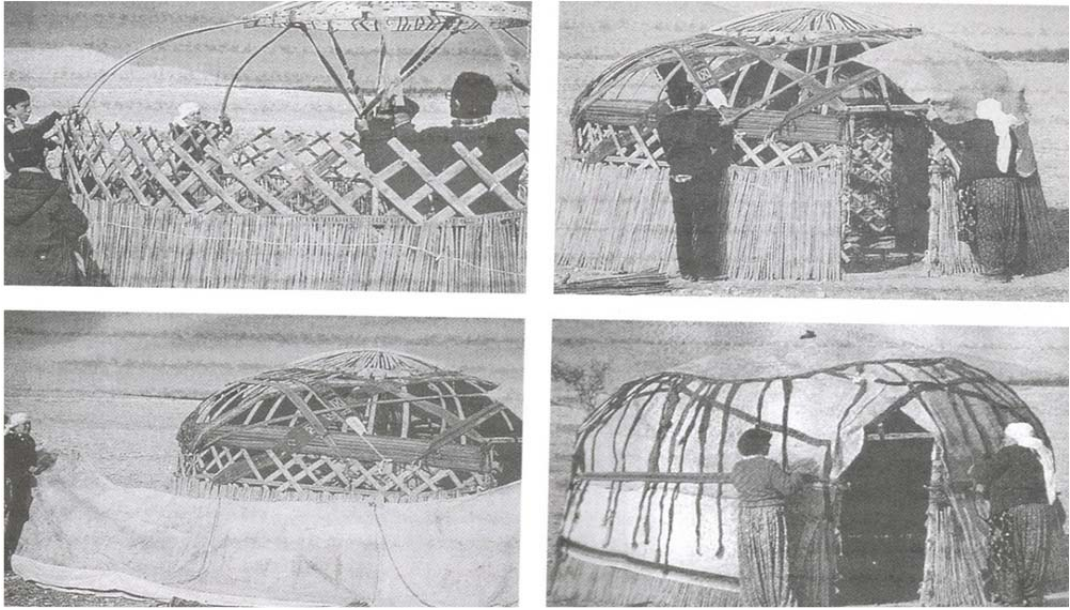

Resim 5:Orta Asya çadırlarının genel görünüşü.

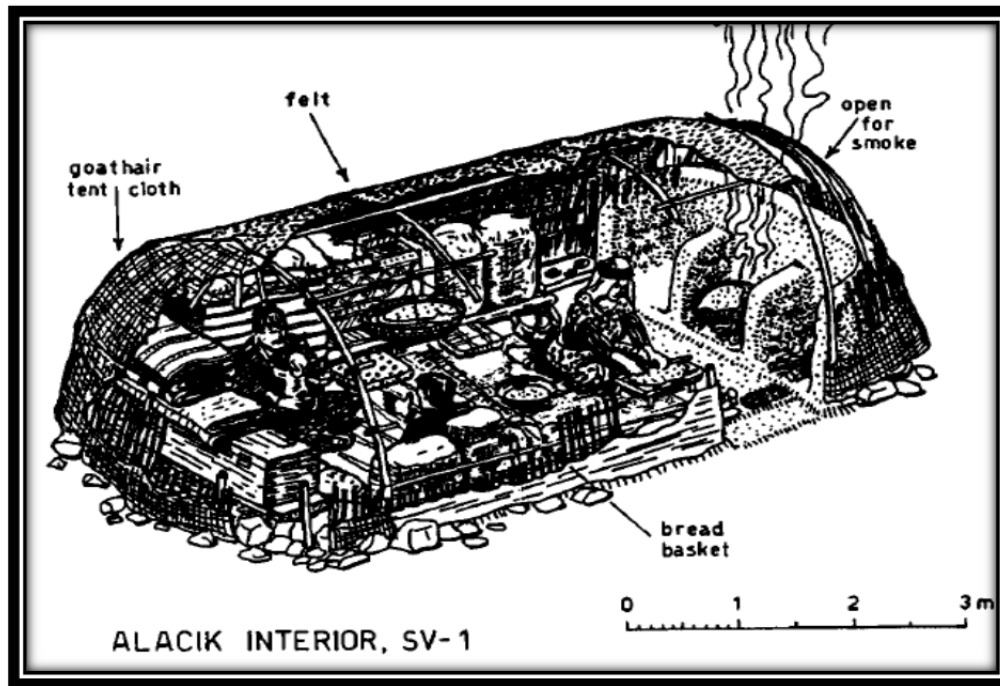
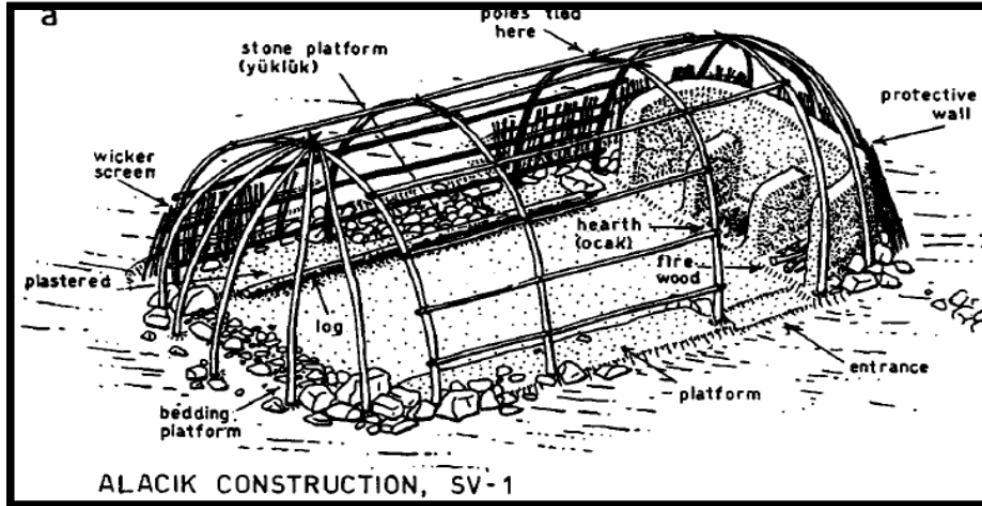
Crib 2004: 87, Figür 6.2

Resim 6: Yurt çadırlarının kurulum aşamaları.

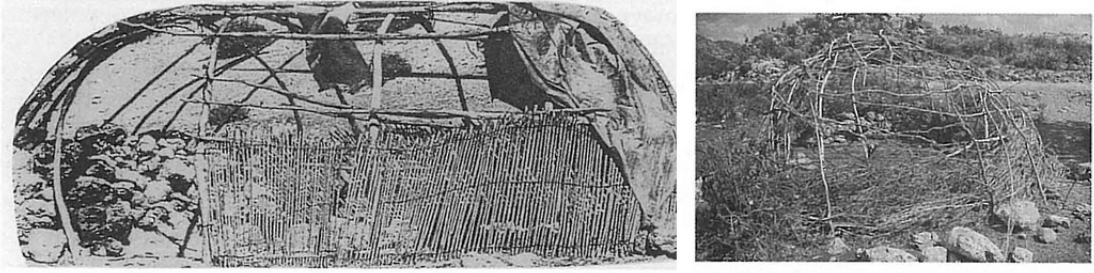
Yakar 2007: 187, Resim 91

Resim 7: Alaçık çadırlarının kurulumunu gösteren canlandırma.

Cribb 2004: Fig. 6, 5a-b, 90

Resim 8: Terk edilen bir Alaçık'tan geriye kalan yapı elemanları.

Yakar 2007: 188, Resim 93

Resim 9: Konik (Branda, Ak) Çadırın genel görünümü.

Foto: Burak Falay Arşivi.

Resim 10: Salavur Yaylası, Alaçayır mevki Yörük mezarları.

Foto: Serdar Duman Arşivi.

Resim 11: Kömürcü Köyü Meydan Yaylası Yörük mezarları.

Foto: Serdar Duman Arşivi.

Resim 12:Meydan Yaylası Yörük mezarlarının hava fotoğrafı.

Foto: M. Selim Kahvecioğlu Arşivi.

Resim 13:Salavur Yaylası genel görünüm.

Foto: Burak Falay Arşivi.

Resim 14:Salavur Yaylası genelgörünüm.

Foto: Burak Falay Arşivi.

Resim 15a:Dikdörtgen planlı çadırın iç detayı.

Foto: Burak Falay Arşivi.

Resim 15b: Dikdörtgen planlı olan çadırın dış görünüşü.

Foto: Burak Falay Arşivi.

Resim 16: Konik (Branda, Ak) Çadırının dış görünüşü.

Foto: Orkun Kayci Arşivi.

Resim 17a: Çadırlar kaldırıldıktan sonra geriye kalan mimari izler.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 17b: Çadırlar kaldırıldıktan sonra geriye kalan mimari izler.

Foto: W.H.Schnuchel Arşivi.

Resim 18a: Tek direkli olan konik çadırların içinden görünüşü.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 18b: Tek direkli olan konik çadırların üst örtüsünün iç detayı.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 19: Sadece dinlenmek amacıyla kullanılan konik çadırın dıştan görünüşü.

Foto: W.H. Schuchel Arşivi.

Resim 20: Konik çadırın içerisinde peynirlerin bozulmaması için koyuldukları çukur.

Foto: Orkun Kayci Arşivi.

Resim 21: Peynir çukurluğunun çadırların toplandıktan sonraki görünüşü.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 22: Üretilen taze peynirlerin sularının süzülmesi için yapılan mimari öge.

Foto: Orkun Kayci Arşivi.

Resim 23: Peynir sularının dışarı akıtılması için yapılmış olan kanal.

Foto: Orkun Kayci Arşivi.

Resim 24: Peynir sularının dışarı akıtılması için yapılan kanalın çadırın toplandıktan sonraki görünüşü.

Foto: Serdar Duman Arşivi.

Resim 25: Öteberi alanı

Foto: Burak Falay Arşivi.

Resim 26: Mutfak alanı.

Foto: Burak Falay Arşivi.

Resim 27: Depolama amaçlı ve mutfak olarak kullanılan sabit yapılara örnek.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 28: Depolama amaçlı ve mutfak olarak kullanılan sabit yapıların iç detayı.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 29: Konik çadırların dışında yer alan mimari öğelerden olan bulaşık yıkama alanı.

Foto: Serdar Duman Arşivi.

Resim 30: Çadırların içinde ve dışında yer alan kuzineleri gösteren foto.

Foto: Orkun Kayci Arşivi.

Resim 31a: Çadırların dışında yer alan basit planlı ocaklar.

Foto: Burak Falay Arşivi.

Resim 31b: Çadırların dışında yer alan basit planlı ocaklar.

Foto: Burak Falay Arşivi.

Resim 32a: Çadırların dışında yer alan ve çevreleri oval bir biçimde kuru taş örgüsüyle rölen ocaklar.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 32b: Çadırların dışında yer alan ve çevreleri oval bir biçimde kuru taş örgüsüyle örülen ocaklar.

Foto: Burak Falay Arşivi.

Resim 33: Çadırların dışında yer alan ve çevresi kuru taş örgüsüyle örülmüş olan ocak.

Foto: Serdar Duman Arşivi.

Resim 34: Çadırların dışında yer alan ve çevresi kısmen kuru taş örgüsüyle örülmüş olan ocaklara rnek.

Foto: Burak Falay Arşivi.

Resim 35: Çadırların dışında yer alan kümesler.

Foto: Burak Falay Arşivi.

Resim 36: Üzeri taşlarla kapatılmış olan su kaynağı.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 37: Su kaynağı ve yatağının genel görünüşü.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 38: Üzeri ve çevresi taşlarla kapatılan ve soğukluk.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 39: Terazi Boğazı genel görünüm.

Foto: Burak Falay Arşivi.

Resim 40: Değirmen olarak kullanılan ve su dağıtmaya yarayan yapı elemanı.

Foto: Serdar Duman Arşivi.

Resim 41: Suyu dağıtmak amacıyla yapılmış olan yapı elemanına ait mimari unsur.

Foto: Burak Falay Arşivi.

Resim 42: Ağıllar ve çadırların bir arada olduğu obalara bir örnek

Foto: Burak Falay Arşivi.

Resim 43: Kuru (moloz) taş örgüsüyle inşa edilmiş olan bir ağılın genel görünümü.

Foto: Serdar Duman Arşivi.

Resim 44: Çevrelerinin bir kısmının kuru taş örgüsü bir kısmının ise tel örgü ile yapılan ağıllara örnek.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 45: Çevresi tamamen kuru taş örgüsüyle yapılan ancak ortadan tel örgü ile ikiye ayrılan ağıllara örnek.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 46: Çatı kullanılarak inşa edilmiş olan koyun ve kuzu ağılı.

Foto: Burak Falay Arşivi.

Resim 47: Sabit yapılar ve ağılların bir arada yer aldığı obalara örnek.

Foto: Serdar Duman Arşivi.

Resim 48: Sabit yapıların dam örtüsüne ait olan mimari öğelere ait detay foto.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 49: Sabit yapılara ait olan kapı detayı.

Foto: Burak Falay Arşivi.

Resim 50: Zemini kademeli olan sabit yapı örneği.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 51: Sabit yapıların içerisinde yer alan nişler.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 52: Çamur harç kullanılarak inşa edilen sabit yapılara örnek.

Foto: Burak Falay Arşivi.

Resim 53: Çimento kullanılarak inşa edilmiş olan sabit yapılara rnek.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 54a: Sabit yapıların dam örtülerinin i detay rnekleri.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 54b: Sabit yapıların dam örtülerinin iç detay örnekleri.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 55: Peynir sularının süzülmesi için yapılmış olan ve sabit yapıların dışında yer alan yapı elemanı.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 56: Sabit yapıların dışında yer alan ve ocak işlevi gören kuzine.

Foto: Burak Falay Arşivi.

Resim 57: Ketençimen yaylasında yer alan ağıllara örnek.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 58: Ketençimen yaylasında yer alan ve duvarlarının yarısı kuru taş örgüsüyle yarısı tel örgü ile yapılmış olan ağıllara örnek.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 59: Baş Yayla'da yer alan Kemerli Yapıların dıştan görünüşü.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 60: Baş yaylada yer alan kemerli konutun dıştan görünüşü ve giriş kısmında yer alan basamak.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 61: Kemerli yapıların i görünüşü.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 62: Yapı içerisinde yer alan nişler.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 63: Yapının avlusunda yer alan ocaklar.

Foto: Serdar Duman Arşivi.

Resim 64: Yapının girişinde yer alan ve kuru taş duvar tekniği ile yapılmış olan avlu.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 65: Üzeri genelde branda ile kapatılan avlunun görünümü.

Foto: Serdar Duman Arşivi.

Resim 66: Ağıl/ahır olarak kullanılan sabit yapıların dıştan görünüşleri.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 67: Çatma taş tekniği ile inşa edilmiş olan yapılara örnek.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 68: Kubbeli yapıların içten görünümü.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 69: Ağıl/ahır olarak kullanılan yapıların içerisinde yer alan ocaklara rnek.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 70: Tepeköy yaylasının genel g r n f .

Foto: Burak Falay Arfivi.

Resim 71: Tepeköy yaylasında yer alan farklı tiplerdeki çadır  rnekleri.

Foto: Burak Falay Arfivi.

Resim 72: Duvarları beton üst örtüsü ise çatı olan sabit yapı örnekleri.

Foto: Burak Falay Arşivi.

Resim 73: Tepeköy yaylasında yer alan taş yapıların genel görünüşleri.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 74: Dam örtüleri blok taşlar kullanılarak kapatılan çatma taş yapı örneği.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 75: Çatma taş tekniği ile yapılmış olan ve günümüzde depo olarak kullanılan sabit yapı örneği.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 76: Yapıların dışında yer alan ocaklara örnek.

Foto: Burak Falay Arşivi.

Resim 77: Moloz taş tekniği ile yapılmış olan ağıllara örnek.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 78: Ağıl/ahır olarak kullanılan sabit yapılar.

Foto: W.H. Schnuchel Arşivi.

Resim 79: Sökülen bir konik çadırdan geriye kalan mimari öğeler.

Foto: Burak Falay Arşivi.

Resim 80: Yaylaların terk edildikten sonraki durumunu gösteren hava fotoğrafı.

Foto: M.S. Kahvecioğlu Arşivi.

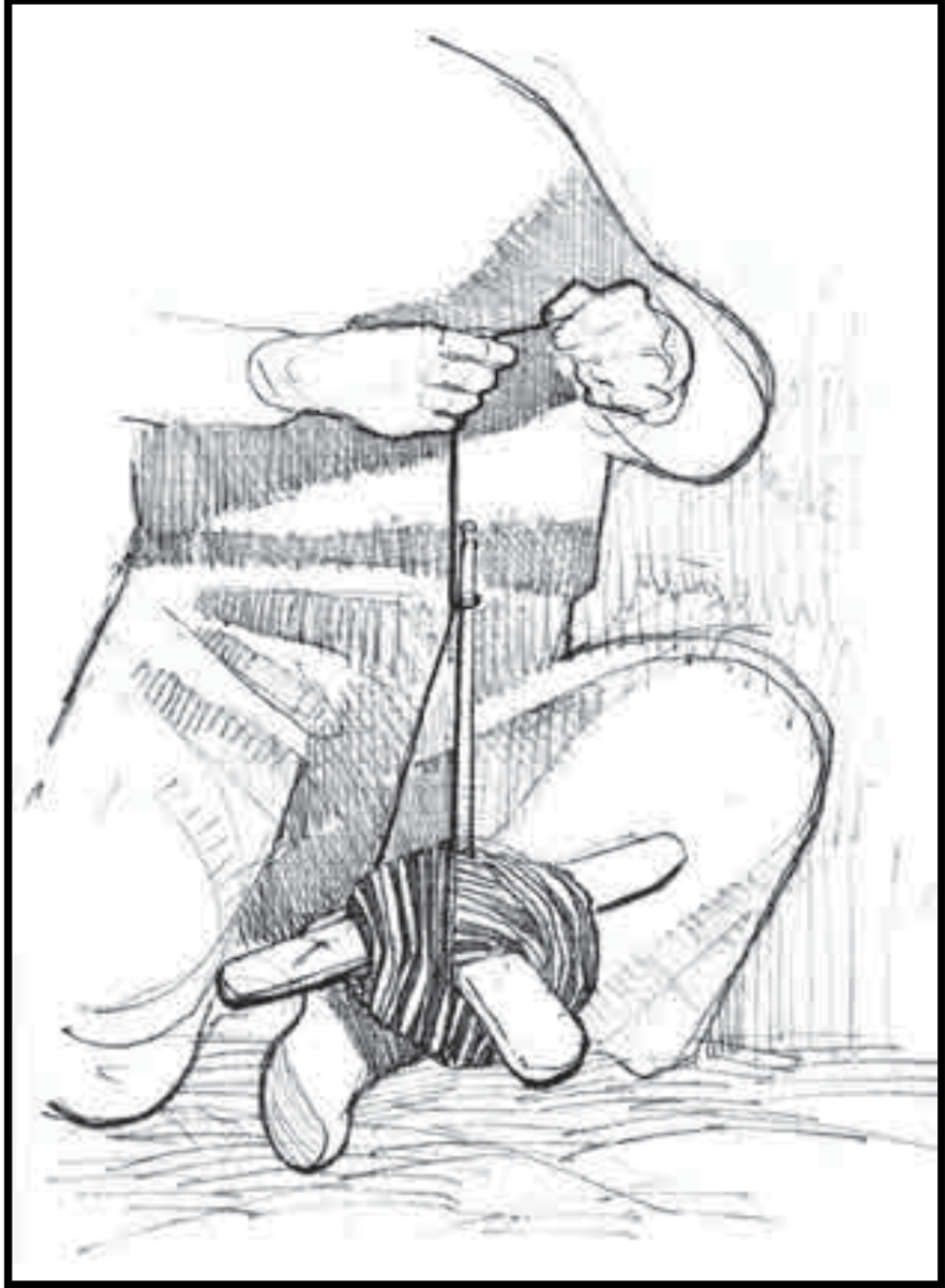
Resim 81: Yaylaların terk edildikten sonraki durumunu gösteren hava fotoğrafı.

Foto: M.S. Kahvecioğlu Arşivi.

EK 4 - ÇİZİMLER

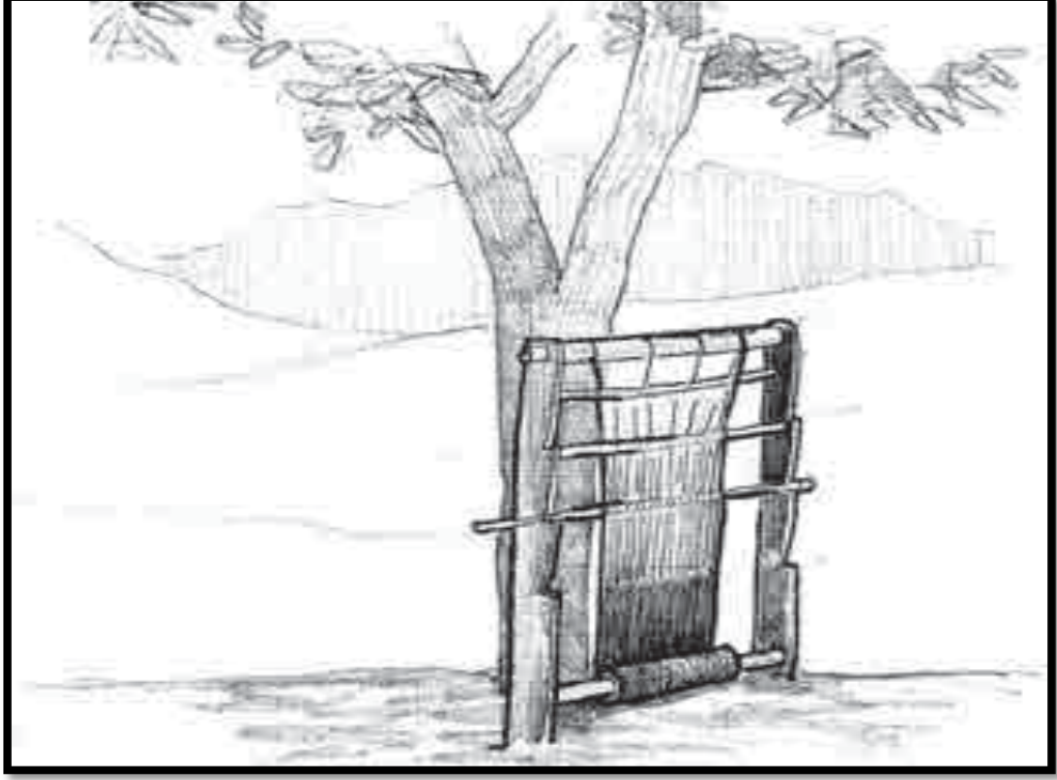
Çizim 1: Keçi kılının kirmende eğrilerek ip haline getirilmesi.

Kavas 2013: 253

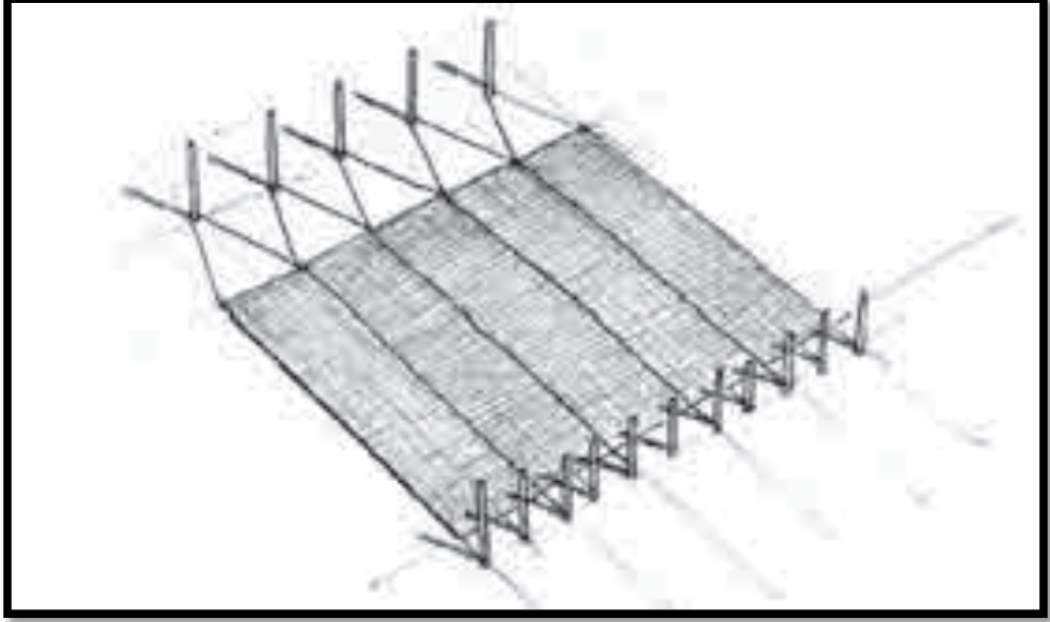

Çizim 2: İplerin kanatlar halinde dokunması için kullanılan dokuma tezgâhı.

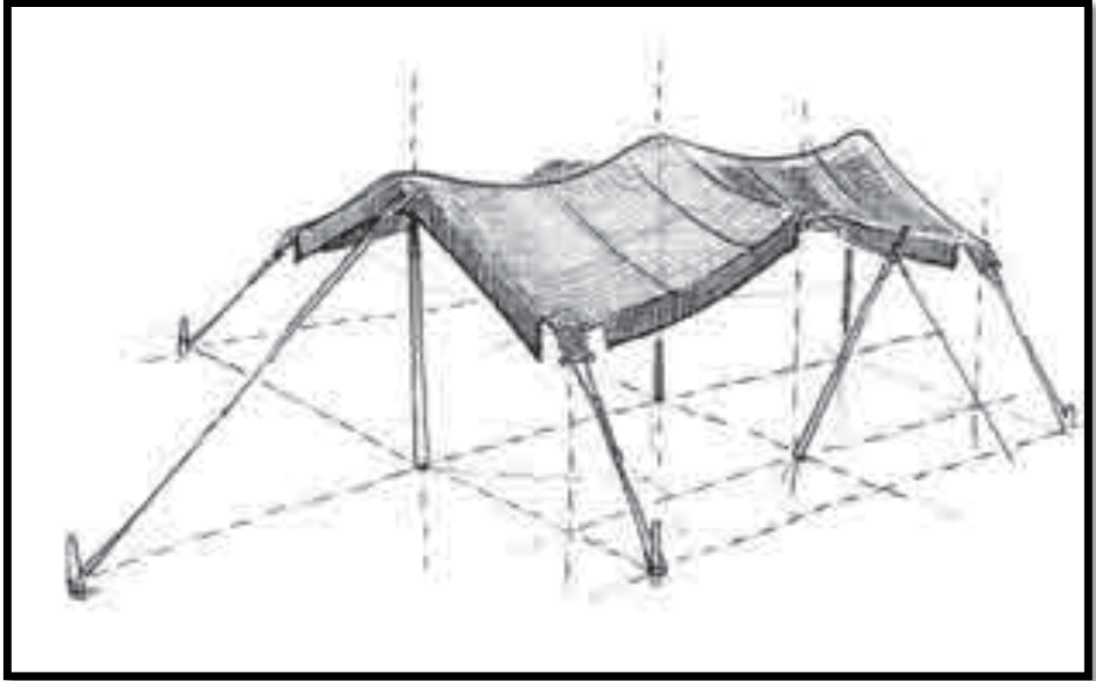
Kavas 2013: 254

Çizim 3: Kanatların yan yana dikilerek çadır üst örtüsünün oluşturulması.

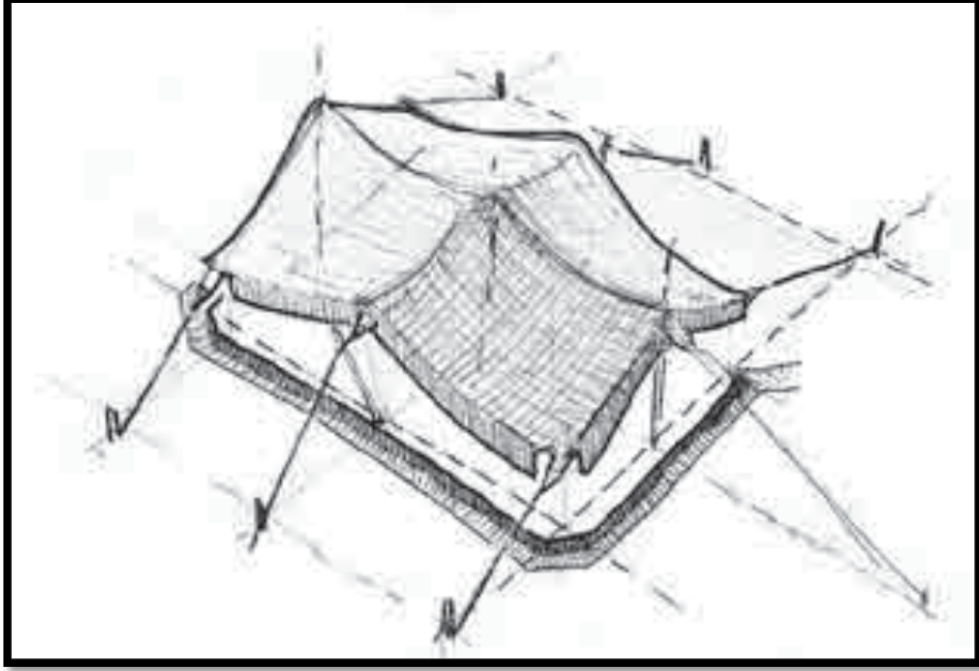
Kavas 2013: 254

Çizim 4: Çadırın kurulması.

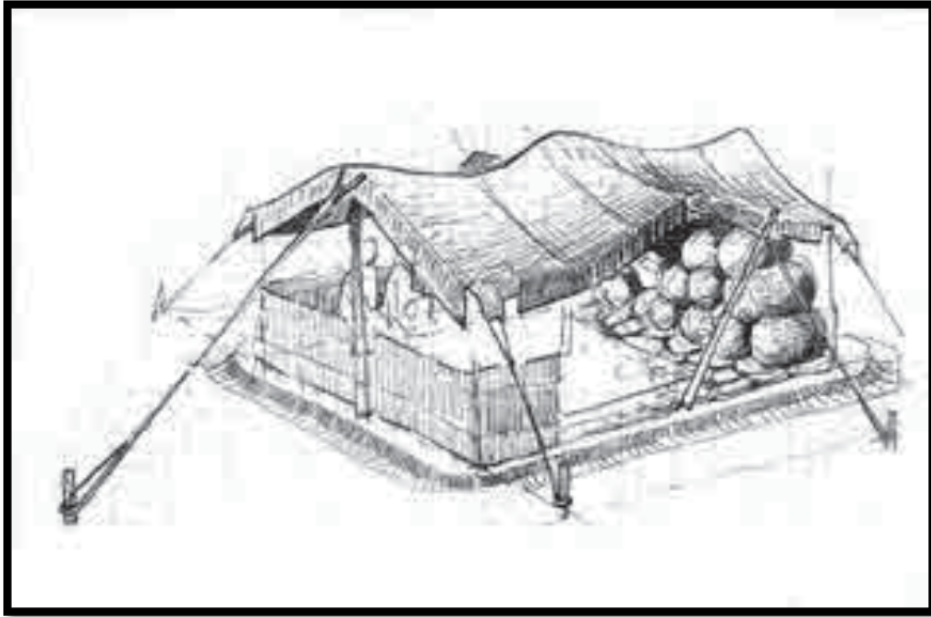
Kavas 2013: 255

Çizim 5: Çadırın etrafına ark açılması.

Kavas 2013: 255

Çizim 6: Çadırın etrafının ahşap, kamış ve çığlar (dolak hasırları) ile çevrilmesi ve belirli yönlerin altları taş döşeli çuvallar ve kuru çalı duvarlar ile desteklenmesi.

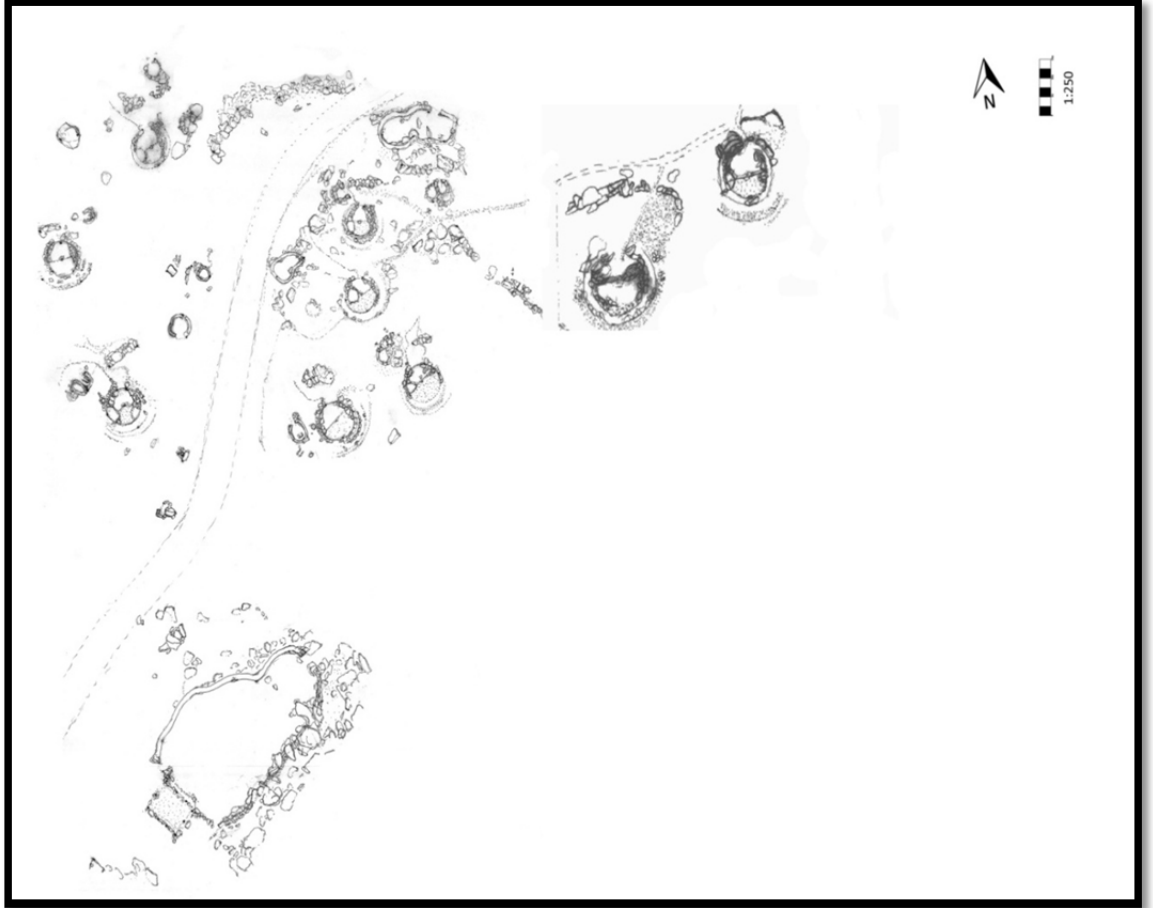
Kavas 2013: 256

Çizim 7: Çadır önünde gölgeli yarı açık bir mekân oluşturulması.

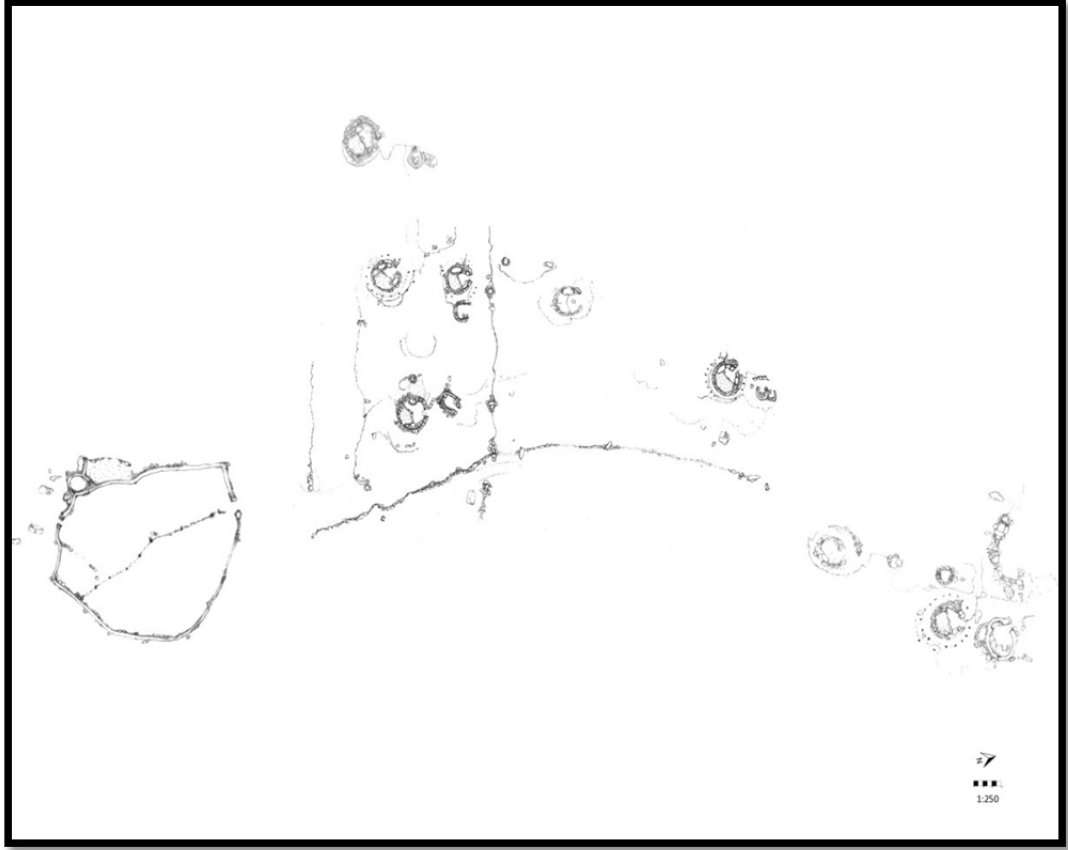
Kavas 2013: 256

Çizim 8: Yaylalar terk edildikten sonra geriye kalan mimari öğelerin çizimleri.
Salavur yaylası Ramad obası 8

Çizim: W.H. Schnuchel

Çizim 9: Yaylalar terk edildikten sonra geriye kalan mimari öğelerin çizimleri.
Salavur yaylası Ramad obası 9.

Çizim: W.H. Schuchel.